

vi människor

Nr 1 1989. Pris 30 kr (befriad från moms)



Om våra barns liv
i Sverige och i världen.
De ofödda, de svikna, de
kloka.

”Första dikten
kommer här
som ett litet
litet bär”



INNEHÅLL:

2. En av de starka stunderna ...
Marie-Louise Carlberg
4. Ledare
5. Kanske du drar ...
Inger Kalrsson
6. Den heliga vreden
Helena Fernandez
8. Det behövs ord för det svåra
Yvonne Wohlin intervjuad
av *Justina Öster*
11. "Vi måste hjälpa varandra"
Skolbarnens engagemang för
fattiga i Etiopien
15. Saras dikter
16. Rätten till ett bra liv
Om fosterbarn
Gunilla Lindén
20. Den manliga sexualiteten
Intervju med *Lars-Gösta Dahlöf*
24. Barn till salu. Om barnprostitution
Hans Andersson, Rädda Barnen
28. Barndikter
30. "Detta krig är en sjukdom"
Kriget i El Salvador
Helena Fernandez
33. Karneval
Marie-Louise Carlberg
34. Forskning och etik: Var går gränsen
för det unika livet?
Caroline Runesdotter
38. Abort. Finns det andra lösningar?
Caroline Runesdotter
42. Långt hemifrån
Om samiska barns rätt till sitt språk
Inger Tapio
44. Ge barnen framtiden tillbaka
Om makthavarnas syn på våra barn
Henry Ascher
46. Ungdomarna på Västbanken
– vår tids hjältar
Marie-Louise Carlberg
50. Recensioner

En av de starka stunderna...

Jag sitter i köket. Klockan är halv två på natten och jag kan inte sova. Ute har det snöat och det är tjugotvå grader kallt. Härinne är det varmt. I morse när jag kom hem från jobbet klev jag in i ett iskallt hus.

På tre månader har oljan tagit slut (den skulle räckt i fem), och jag har bara betalt halva räkningen. Jag har en skuld till fastighetskontoret på tvåtusen som bränner i skrivbordslådan. För renhållning, sopor och latrin.

Det sjuder av liv i detta hus. Det är bara jag som ibland går omkring och känner mig utspridd i tillvaron. Jag tar emot telefonsamtal, som med samlade röster talar om nära, praktiska saker, och jag måste låta som om jag har läget under kontroll.

Det finns för mycket att oroa sig över för att orka oroa sig, i stort som i smått. Jag låtsas som om jag tar det lugnt.

Min nittonåriga son håller på att fylla i papper för vapenfri tjänst. Han är uppriktig, vet vad han vill, och tänker genomföra sitt beslut.

Min sextonåriga son städer aldrig sitt rum. Han får pengar till snus av mig. Han har massor av vänner, lyssnar intensivt och ger och tar med samma varma hjärta.

Min sexåriga dotter sover i min säng. Hon håller på att lära sig simma. Just ny expanderar hon våldsamt i livet. Tyket och medvetet dristar hon att ta upp kampen om sin självständighet, ömsint smeker hon min kind, och nära, nära andas hon in i min mun.

Och här är jag, som ytligt sett – men ändå fullt och fast – är någon slags boj i tillvaron för mig själv och barnen. Men eftersom bojen är jag själv så är den inte mycket att hålla i (för mig). Men jag önskar inte att någon annan blir min boj. Jag önskar bara att bli sedd, upplevd, medlevd, ställd till och mot och tillsammans med. Komma in och gå ut med.

Det är något i tiden – i denna vansinniga tid – som säger mig att hålla huvudet kallt och över ytan.

Mot alla odds så sveper det ett jordnära förnuft omkring i dessa rum, fyllda av en obändig levnadslust från barnen, och som fyller mig med trots, glädje och gränslös ömhet.

Vi finns, här är varmt och vi har mat åtminstone till frukost. □

Text och bild:
Marie-Louise Carlberg



STACKARS DEN SOM LITEN ÄR ...

Svenska barn har det inte alltid bra idag. Men var det bättre förr?

Om vi går hundra år tillbaka i tiden, upptäcker vi att barnen ofta for illa – trots våra romantiska föreställningar om den "goda, gamla tiden". Som ganska små fick de börja göra rätt för sig genom att bära in vatten och ved, passa småsyskon, hjälpa till i lagården och på fälten.

Redan i 13-14 års ålder fick många lämna hemmet för att ta tjänst som lillpiga eller dräng – ofta hos oförstående och ovänliga bönder – eller de fick tungt arbete i gruva, på sågverk eller till sjöss.

Maten bestod av sill, fläsk, ärter och potatis. Hälsosam kost och vitaminer visste man inte vad det var. Tandvård var vanlig, och kanske var smeden med sina tänger ortens "tandläkare".

Många kunskapstörstande barn fick aldrig möjlighet att utbilda sig. Bara de som inte dög till det hårda slitet i jordbruket fick komma till seminariet och bli folkskollärare, har det sagts.

Barn som föddes utom äktenskapet led mycket ont på grund av fördomsfulla omgivningar. De som hade förstående morföräldrar kunde skatta sig lyckliga. Väldigt många barn fick växa upp på torpet hos morfar. Mödrarna, som hade sökt sig till fabriken i städerna, hade inga möjligheter att ta hand om sina "oäkta" små.

Barnomsorg för fattigt folk, då modern måste arbeta långa dagar i fabriken eller tvättinrättningen, var obefintlig.

Långt in i vårt sekel hände det att föräldralösa barn såldes på auktion –

till den bonde som krävde minst i ersättning från socknen. Man kan tänka sig att barnets mat och kläder och inte minst arbetsbörda blev därefter.

Dagens misshandel är nog trots allt ringa jämfört med vad barn förr fick genomgå, både hemma och i skolan. Min mormor fick själv hämta björkriset hon skulle agas med (men hon var ett uppstudsigt barn, så hon drog in ett helt björkträd i klassrummet). Linjalslag – med den smala linjalkanten – mot framsträckta händer var en vanlig bestraffning för små försyndelser.

Skillnaden är att idag är aga olaglig och folk polisanmälar barnmisshandel. Tidigare var man i sin fulla rätt att slå sina barn och tjänstefolk. Och när vi vet att alkoholmissbruket var omåttligt, kan vi tänka oss att många barn bävade vid tanken på att far snart kom hem.

Det var inte alltid roligt att vara barn i rika familjer heller, det kan vi läsa om i åtskilliga självbiografier. Tänk på Fredrika Bremers olyckliga barndom, eller Bertrand Russells. Men dessa kunde i alla fall se fram emot att få det bättre när de blev vuxna. Fattiga små barn hade inget hopp om ett bättre liv förrän i himlen.

Naturligtvis fanns det också förr många kärleksfulla hem, liksom de allra flesta hem säkert är bra idag. Och alla, även de som av olika orsaker misslyckas i föräldrarollen, vill att det ska gå bra för deras barn.

Livet var lugnare förr, barn hetsades inte så mycket och ofta fanns en farfar eller mormor i närheten som alltid hade tid. Naturen var oförstörd och framtiden kunde bara bli bättre, trodde de flesta.

Familjerna var inte så isolerade och överlämnade åt sig själva som fallet är i dagens samhälle. Antagligen hade omgivningen i många fall

lättare att gripa in när det behövdes, än i dag när vi gömmer oss i våra "hemmaceller".

Ändå – mycket har blivit bättre, även för de svagaste i samhället, barnen och de orkeslösa gamla.

Det betyder inte att vårt samhälle idag är en bra uppväxtmiljö. Vi har långt kvar innan alla barn och alla föräldrar lever ett tryggt liv, utan missbruk, misshandel och umbäranden.

Politiker och andra makthavare har lätt att ta till vackra men tomma fraser när barnen kommer på tal. Vi måste tvinga dem att hålla alla vackra vallöften, som att barnomsorgen ska vara utbyggt år 1991.

Barnen och de som arbetar med dem måste få bästa möjliga villkor. Att arbeta med barn är viktigare än att bygga vägar, och lönen borde vara därefter. Det får inte sparas på barnomsorg, fritidshem och skolor. Socialarbetare och andra som arbetar med barn i farozonen måste få bättre utbildning och bättre resurser.

Sex timmars arbetsdag måste genomföras så fort som möjligt. Kortare arbetstid med lön som man kan leva på är ett av de viktigaste kraven vi kan ställa nu för barnens skull. Det räcker inte med kortare arbetstid för småbarnsmammor. Även tonåringar behöver förälder.

Det är ingen tröst att veta att det var värre förr, men det kan vara nyttigt att inse hur det var. Kanske kan det sporra oss till att ta barnen på allvar, att inse att alla barn är allas ansvar.

Barnen är framtiden, och trygga, lyckliga barn är den bästa försäkring för att framtida generationer ska må bra. □

Aase Bang

VI MÄNSKOR utges av Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

POSTADRESS: Stigbergsliden 5,
414 63 Göteborg
Tel: 031-42 28 94.

ANSVARIG UTGIVARE: Aase Bang
REDAKTION: Marie-Louise Carlberg,
Barbro Andersson.

PRENUMERATION: 100 kr. Stödpre-
numeration 150 kr.

Gåvoprenumeration 85 kr.

POSTGIRO: 90 24-1

VI MÄNSKOR utkommer med 4 nr/år.
REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Barbro Andersson, Aase Bang, Susanne
Björkenheim, Marie-Louise Carlberg,
Erni Friholt, Zaida Hagman och Lena
Malm.

Redaktionen ansvarar endast för beställt
material.

TRYCK OCH SÄTTNING: Komo-
tryck AB, Uddevallagatan 14. Box 6013,
400 60 Göteborg.

OMSLAGSBILD: Jens S. Jensen.

Nästa nummer av VI MÄNSKOR utkommer 1 juni. Det blir ett jubileumsnummer, lagom till SKVs 75-årsdag.

Vi kommer att presentera flera av förbundets förgrundsgestalter, och deras arbete. Vi ska också berätta om när VI KVINNOR blev VI MÄNSKOR, och om vårt arbete i den stora världsorganisationen, Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV), vilket SKV, som det enda förbund i Sverige, är medlem i.

”Kanske du drar... med fickan full av dikter”

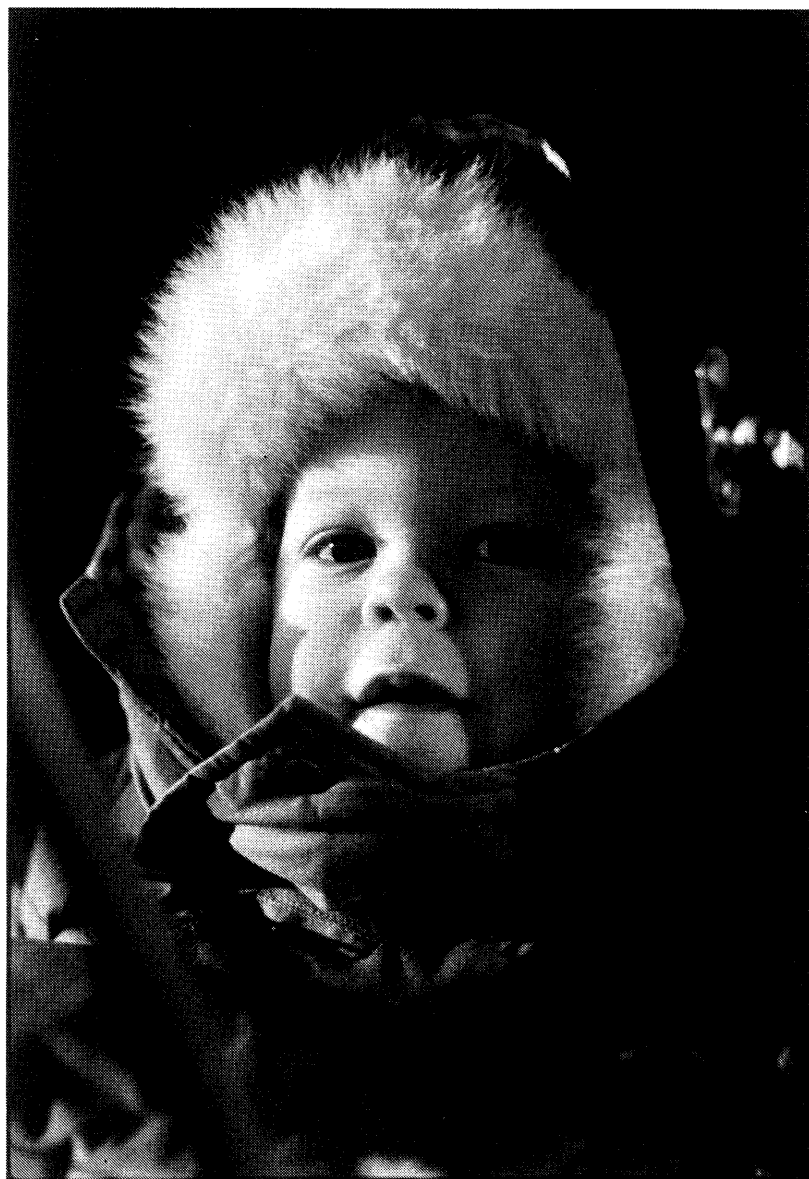


Bild: Sture Wikman

Figuren i soffan verkar välbekant. Hans kläder är slitna och skorna dammiga. Men hattens breda brätten är elegant stukade. Så säger han något på vers. När han vänder sig mot mig ser jag att den unge mannen har ett barns ansikte. Det är Kalle! Min två veckor gamla son. Men rösten kunde vara Lars Forsells!

– Jag är poet. Jag behöver inte längre en mor ...

Jag sitter plötsligt käpprak i min säng. Jag kastar mig över vaggan. Där ligger du och sover med lugna, jämna andetag. Om en stund kommer du att börja gny. Då är det dags för nattmål. På ditt vis talar du om för mig att du behöver mig. Natt som dag. Du kräver mat, torra blöjor, sömn och sällskap. Än så länge behöver du mig.

Jag har inte drömt om dig sedan dess. Nu väger du dubbelt så mycket som den gången jag drömde om dig. Du har fyra tänder. Ditt mörka hår har ljusnat och du kryper obehindrat runt i lägenheten. Ibland tror du att du kan gå, tills du trillar och slår dig. Men snart gör du ett nytt försök.

För var dag som går blir du alltmer en självständig varelse. En människa som till en del är en spegel av mig själv.

Du har förändrat mitt liv. Du nya lilla människa.

Men även om jag tycker att du är unik och märkvärdig, så ser samhällsplanerarna dig bara som en del av ba-

by-boomen. Du och alla de andra 88:orna skapar tillsammans en jättepuckel på befolkningskurvan. Ett intressant fenomen som det redan skrivits spaltkilometrar om. Ingen kan undgå att märka er. Till och med politikerna måste ha sett att det kryller av barnvagnar på stan.

Men har politikerna tänkt på vart ni ska ta vägen? Hur ska det gå för de etthundratolvtusen barn som föddes i Sverige i fjol? Finns det plats för er? Kampen för en dagisplats har redan börjat. Sedan kommer ni att fylla skolorna ända ut i korridorerna.

Lärarna och läseböckerna kommer säkert inte att räckta till. Och sedan ska ni skaffa jobb och bostad. Kommer ni att lösa vård- och dagiskrisen? Kommer ni att ta ett jobb inom industrin? Eller tänker ni satsa på en karriär i finansvärlden? Eller blir ni 88:or revoltörer?

Tankarna på din framtid virvlar i hjärnan. Blir det kanske som i drömmen?

Iförd en bredbrättad hatt och sliten kostym kommer du att dra ut i världen med fickan full av dikter. Du kommer en dag att tala om för mig att du klarar dig själv. Att du klarar dig utan mig. Men det dröjer ett tag. I mars blir du 1 år. □

Inger Karlsson

”Lär oss bruka den

Miljögifter i mat, hål i ozonskiktet, sjunkande fertilitet, drivhuseffekt, sjuka skogar och döda sälar. Dagligen översköljs vi av nya larm. Kemikalierna tycks vara ett eget väsen som lever sitt liv utanför mänsklig kontroll. I forskningslaboratorier och på industrier har en artificiell naturkatastrof startats. Oprövad teknik och kortsiktiga vinstintressen tillåts att undergräva våra livsbetingelser.

De rena tysta zonerna krymper. När en kvinna ammar sitt barn tvingas hon att samtidigt förgifta det. Bröstmjölken innehåller farliga miljögifter. Vattnet, vårt viktigaste livsmedel, är också giftigt. Det bildas aldrig något nytt vatten på jorden. Mängden vatten är konstant sedan årmiljoner och i kretsloppet pytsas allt möjligt olämpligt ut i vattendrag, sjöar och hav.

Medan jag packar upp matkassen från affären kan jag inte avvärja insikten att jag måste tillreda middagen av varor som innehåller rester av besprutning, konstgödning, konserveringsmedel och sura nedfall. När jag handlar (finns det något annat språk som har samma ord för köpa och agera?) läser jag på etiketterna för att undvika det värsta, men den mat jag serverar mitt barn är ändå giftig. Det dilemma är väl nytt för oss människor?

Vi bor i Göteborg. Under min dotters första levnadsår var hon ständigt snuvig. ”Göteborgsluften”, sade helt lakoniskt flera av de läkare vi besökte. Luften i Göteborg innehåller stora mängder giftpartiklar.

Jag har läst de rapporter från Institutionen för kemisk miljövetenskap vid Chalmers som Göran Peterson skrivit om bilavgaser. Han slår fast att människan aldrig kan anpassa sig till miljögifterna. Jag känner sorgen, oron och ilskan närma sig. Då dyker plötsligt en strof ur Den salvadoranska folkmässan upp:

*”Ge oss mod fastän vägen är stängd.
Lär oss bruka den heliga vreden!”*

De flesta av oss är oroade. Djupt inom oss vet vi att människan aldrig kan vänja sig vid att äta giftig mat, att andas giftig luft och att vandra i döende skogar. Och vi uthärdar knappast tanken på att havet, Modern, är förgiftad. Vi är skrämde och vi försöker dämpa oron på olika sätt. Men vi bedrar oss så länge vi inte låter rädslan få konsekvenser i vårt sätt att leva. Vi kan inte stanna vid att utse Greenpeace till den Sankt Göran som ska bekämpa draken åt oss.

Regeringen såväl som företag, banker, landsting och kommuner öser pengar över miljöforskningen. Stipendier och miljöpris delas ut. Det finns mycket pengar!

– Bara vi får fortsätta att leva, konsumera och transportera som hittills, är vi beredda att betala, betala och betala.

Vad skiljer dagens gåvor och donationer från medeltidens avlatsbrev? Är det inte skuldfrihet våra dagars kapitalstarka köper, precis som medeltidens rika?

Visst behövs projekt för havskräftor, tumlare och kustfågel och visst är det viktigt och lovvärt att salforskare, marinbiologer och andra experter får medel till sin forskning. Men pengar åt forskningen är inte någon garanti för renare hav, luft, skog och jord. Förhoppningsvis kan forskningsresultaten tjäna som ett stöd för snabba och radikala åtgärder, men vi kan inte forska oss ur den giftiga verklighet vi skapat. Forskning och åtgärder får inte förväxlas. Ord och handling är inte detsamma. Vi kan inte betala för att fortsätta som hittills. Insikterna, dokumentationen, kunskapen och vetenskapen i sig ändrar inget. Forskning är inget skydd mot Katastrofen om inte insikterna kopplas till handling, om inte de nya rönen leder till en totalomläggning av vårt sätt att förhålla oss till jordens resurser.

Efter den kollektiva oron och den övergripande överenskommelsen om att satsa på miljön, finns ett stort vacuum. Var är de radikala kraven på en reell förändring? Var är de omedelbart märkbara begränsningarna av bilavgaserna? Var är de effektiva hindren för industrins utsläpp?

Sverige är inte bäst! I USA, frihetens förlovade land, finns paradoxalt nog en hel del av detta. På det enorma vägnätet får inte bilarna rusa fram alls så snabbt som här. Kraven på avgasrening är sedan länge mycket hårdare där. Och i USA fungerar lagstiftningen när det gäller miljöbrott likadant som när det gäller annan brottslighet. Det som är förbjudet är förbjudet, gränsvärdena är betydligt lägre än här och den som överskrider ställs till svars och får ett kännbart straff. Alltså helt annorlunda än vårt svenska system där den drabbade har hela bevisbördan, där oändlig hänsyn tas till producenten och gränsvärden ersätts med det svävande begreppet riktvärde, som inte är juridiskt bindande.

Att bara ta emot fakta, katastrofbeskrivningar och onda framtidsvisioner är tyngande.

Jag ser tre olika, tänkbara sätt att handskas med all den skrämmande informationen:

en heliga vreden!”

För det första: Att avskärma sig. Att varken se eller höra och att avfärda det som ändå till äventyrs tränger genom skalet.

För det andra: Att lamslås, att tappa fotfästet, att gå in i en depression. Miljödepression.

För det tredje: Att handla. Att besluta sig för att inte längre tuga och samtycka utan att väsnas, protestera och kräva en förändring. Att skrika ut sin oro och ta hysterin på allvar. Kort sagt, att släppa fram *den heliga vreden*.

För ett och ett halvt år sedan mötte jag två kvinnor som kände precis samma oro, förtvivlan och ilska som jag. Skuld och dåligt samvete. Vi försökte hålla den värsta informationen på avstånd, men lyckades dåligt eftersom vi ständigt påmindes genom våra barns reaktioner. De blev sjuka av luften, de var rädda för trafiken och de snappade upp de varningssignaler som vi helst skulle slippa att höra.

Vi tre mammor startade en aktionsgrupp för ren luft. Vi kallade oss *Majornas luftvärn* efter stadsdelen där vi bor.

Utgångspunkten var en känsla av förtryck. Att tvingas andas giftig luft för att bilar och industrier ska ha rätt att förpesta, det är ett förtryck. Vi upptäckte snart att det inte finns någon instans som ser till att inte förgiftningen går för långt. Det existerar ingen överordnad myndighet som har grepp om situationen. Denna insikt var både skrämmande och befriande. Vi måste själva hålla vakt! Vi måste sätta våra gränsvärden själva!

Politikerna lutar sig mot tjänstemännen och tjänstemännen stödjer sig på politikerna. Så länge sirliga och stillsamma "pas de deux" får pågå ostört byggs motorvägar, kringfartsleder och parkeringshus. Järnvägar läggs ner och petrokemin betraktas som en framtidsnäring. Gifthalterna i biosfären – den begränsade – ökar.

Det är vi vanliga människor och våra vanliga barns framtid som drabbas av de beslut som fattas inom företag, i nämnder, i styrelser och förvaltningar. Vi vågar inte längre betrakta beslutfattarnas balett i tysthet.

När vi bildat vår lilla aktionsgrupp upptäckte vi snart att vi fått en fantastisk kanal. Oron var inte längre passiviserande. I stället fungerade den som en kraft och en drivfjäder för vårt arbete. Vi förändrades. Vi fick ett nytt perspektiv. Vi tänkte så här: Den som har inflytande över våra och våra barns liv, den har vi rätt att komma i kontakt med. Och vi har rätt att ställa krav. Vi låter ingen annan beskriva vår verklighet för oss och vi avgör själva vad som är realistiskt. Vi är inte experter på kemi och teknik, men vi är sakkunniga när det gäller vår egna och våra barns reaktioner.

Sedan vi startade har vi byggt upp ett finmaskigt kontaktnät med forskare, politiker, tjänstemän och allmänhet. Målet att göra problemen med den dåliga luften synliga har vi delvis uppnått. Vår aktionsgrupp har fått många efterföljare. Idag finns det fjorton luftvärn runtom i Göteborg.

Jag har hört föräldrar, lärare, förskollärare och andra vuxna som inte tycker att man ska tala med barnen om allt elände:

– Låt barnen vara barn och lämna dem utanför. De kan skadas av oron.

– Tala inte med barnen om luften, vattnet och skogarna.

– Låt barnen vara glada!

– Skydda barnen! säger man.

– Från vad? undrar jag. Från verkligheten? Den uppfattar barnen tydligare och säkrare än vi vuxna. De registrerar de mest sofistikerade varningssignaler.

Kerstin Stjärne skrev 1983 i sin bok "Nya Passningar": "Vad de (barnen) *inte* fått hjälp med är att kanalisera sin ångest – av massmedia som bara hetsar utan förklaringar eller lösningar (för det vore inte neutralt), av skolan som staplar fakta utan förklaringar och lösningar (för det blev ju politik), av vuxna som förtränger sin egen ångest med att 'skydda' barn.

Det värsta vi kan göra är att förneka ångesten.

Det bästa: ta med dem i kampen. För det visar sig ju mycket riktigt att vad barn mår bäst av är vuxna som reagerar, som tror på nånting, kämpar.

Som alltid: att få vara med."

– Mamma ska ordna så att luften blir ren, sade min femåring, full av tillförsikt. Då slutade jag att oroa mig för hennes ångest.

Själv går hon oförskräckt fram till lastbilschaufförer som kör på tomgång och säger åt dem att stänga av motorn.

Mannen som levererar varor till vår närbutik har efter upprepade tillsägelser nu lärt sig. Han undviker exemplariskt all tomgångskörning. Jag tror att det är mycket nyttigt för en femårig flicka att se hur lastbilsmotorn faktiskt stängs av på hennes initiativ. Det är nyttigt för chauffören att bli tillsagd av en femåring och det blir lite mindre gift i luften en stund när han stängt av. Moder Teresa säger: Haven består av droppar. □

Helena Fernandez

Det behövs ord till det svåra

– *Vi låter våra barn bli vuxna alldeles för tidigt, varnar radiojournalisten Yvonne Wohlin. De borde behandlas bättre än snabbmognande bananer, där mognandet skyndas på med etylengas.*

I radioprogrammet DIALOG, dit ungdomar får ringa och prata med psykologen Margareta Berggren, vill hon hjälpa dem att sätta ord på det de går och bär på. De pockande sexuella känslorna, frågorna om livets mening. Vem är jag? Varför finns jag här?

Programmen, som sänds på lördagar, handlar om ångest, rädsla, död, relationer och kärlek. Frågor som ungdomar går och grubblar över i sitt sökande efter en egen identitet.

Yvonne Wohlin har stått på sig och producerat sina program sedan hösten 1982, trots förvisning från ungdomskanalen P3 till P1, hot mot nedläggning och pikar om att hon ägnar sig åt 50-talsradio.

Expressens radiopräs, som Margareta Berggren fick 1986 för att hon "förnyat radiosamtalet", är långt ifrån någon garanti för Dialogs fortsatta existens.

– Behovet som finns har gjort att jag ändå orkat vidare. För mig är det här det mest meningsfulla program jag gjort, förklarar Yvonne Wohlin.

Det var enklare att växa upp på 50-talet, när hon själv var tonåring, menar Yvonne.

– På fest drack vi coca cola och det värsta som kunde hända mig var att dansa kind mot kind. Värderingarna om rätt och fel var i stort sett gemensamma. I dag finns inga riktlinjer.

– Jag tyckte det skulle bli spännande att bli stor. Nu tycker många ungdomar att livet är så meningslöst att de vill ta livet av sig.

Yvonne Wohlin citerar Hjalmar Söderberg, som hon läste mycket i ungdomsåren: "Det är skönt att bli gammal, att vara ung var för djävlig."

Inte ensamma

– Först och främst måste ungdomar-

na se att de inte är ensamma om sina problem, att det de tror är konstigt med dem är det samma för många andra. Får de insikt om att det här är en process alla måste gå igenom blir det lite lättare, säger Yvonne.

– Jag vill också bidra med en vuxenkontakt. Det är en myt att tonåringar inte skulle behöva vuxna när de frigör sig. Det gör de. Det är viktigt att de får prata om vad som händer inom dem.

Yvonne Wohlin, ursprungligen från förorten Solna, norr om Stockholm, har valt livet på landet. Tillsammans med mannen Anders och nioåriga dottern Johanna bor hon i Hagberg, i en före detta skola utanför Trosa i Södermanland. I det rymliga gamla trähuset som är fyllt av spännande gånger och prång, bor också hennes syster.

Vi går uppför den knarrande trappan till Yvannes arbetsrum, där hon sitter och redigerar banden inför sändningarna. På vägen möts vi av två stora, tecknade ögon på dotterns dörr. "Knacka innan du går in. Jag håller vakt", lyder texten intill.

– Problemet i dag är att ungdomar är för stumma, säger Yvonne allvarligt. När de varit det för länge tar det sig uttryck i våldshandlingar. De sprayar ner tåg eller sparkar pensionärer i magen. För att bli sedda.

– Alltihop är så enkelt. Om man inte får det man behöver så kompenserar man sig. Jag förstår inte varför vi inte kunnat lösa det tidigare. När debatten om punkarna och vål-

det i samhället radade som värst skrev Yvonne några debattartiklar om sin syn; att ord kan försätta berg. Men varken Aftonbladet eller Expressen var intresserade. Det där om att prata lät alldeles för flummigt ...

– Ingvar Carlsson tillsatte en ungdomsdelegation, men ingen ville lyssna på att det är själen det handlar om. Ungdomarna vågar inte berätta: Jag mår taskigt i *själen*. De har aldrig hört vuxna säga det. Lite bitert konstaterar Yvonne Wohlin:

– Senare kom alla proffstyckare och fick formulera våra tankar, som vi fört fram i Dialog långt tidigare. Jag tror programmet har hjälpt samhället på traven, att tala om vad en tonåring är, vilka resurser de har.

Förträngda känslor

Att tyda tonåringars budskap hör inte till det lättaste, det vet alla tonårsföräldrar. Föräldrarna ska finnas där, men ta det varsamt och inte klampa på, råder Yvonne.

– När en tonåring slänger igen dörren om sig ska hon inte få sitta där ensam i två timmar. Föräldrarna ska banka på. De får ta risken att bli avvisade.

– Det är så många som ringt eller skrivit till oss och berättat om hur de suttit ensamma på sina rum och önskat att någon brytt sig om, att någon kommit in och frågat hur de mår.

Tonåringar, lika väl som byråkrater, har ett visst språk, som det gäller att lära sig tolka, menar Yvonne. De säger ett, men menar något annat. De är smarta och duperar en lätt. Det gäller att genomskåda dem. – De skyddar sin känslighet. Det

bästa vore om de lärde sig vad de använder som försvar, när de blir rädda eller osäkra. Tonårspsykologi borde vara ett obligatorisk ämne i skolan.

– Ungdomarna skulle bli väldigt rädda om varandra om de förstod bättre hur de fungerar. Vi skulle få bort mobbing. Nu försöker de i stäl-

let förtränga känslor som känns jobbiga och hotfulla.

Yvonne Wohlin talar snabbt och engagerat om det som uppfyller henne. Pauserna mellan orden är få. Vi talar om de förträngda tonårskänslorna, som ofta poppar upp senare, i vuxen ålder.

– Många vuxna ringer och berättar

om förlösande gråt. Först när de hörde programmet förstod de att "det var det här med mamma eller pappa eller kompis som flyttade" de gått och burit på. De känner sorgen de tryckte undan då.

– De berättar om deras pappa eller bror som dog. "Sen fick jag trösta mamma", säger de. "Men jag då?"



Yvonne Wohlin och dottern Johanna kelar med halvangoran Lurviga – en av husets tre katter.

Citat ur ett lyssnarbrev:

"Fem minuter efter det att vi slutat prata, ringde min mamma och då skämdes jag så förfärligt för allt jag sagt om henne till dig. Min mamma är jättesnäll fast hon orkar bara med sig själv just nu".

Min sorg var det ingen som brydde sig om."

– Får man inte ut smärtan eller sorgen sätter den sig som en propp i vägen för nya känslor. Ungdomarna berättar ofta om att det sitter som en klump i bröstet. Det gäller att bearbeta och förlösa klumpen, att få den att försvinna.

Yvonne berättar att lyssnare många gånger tycker att Margareta är hård under samtalen, när hon försöker tvinga fram reaktioner och det kommer en massa gråt. Men det gäller att förstå. Det handlar om hjälp till självhjälp, att lära känna sig själv.

Vuxna känner igen sig

När vi klär av människan allt det yttre, som döljer henne och får fram den nakna människan, kan vi alla känna igen oss, menar Yvonne Wohlin. Det är därför vuxna också känner igen sig i programmen, förklarar hon, känner igen ensamheten, övergivenheten, ångesten.



Yvonne Wohlin redigerar banden inför radiosändningarna i sin arbetsvrå hemma.

Yvonne Wohlin har varvat samtalen med Margareta Berggren med reportage. En del har handlat om barn som får för mycket ansvar, barn som tar hand om alkoholiserade föräldrar, bland annat.

– Många föräldrar försöker lägga skulden på sina ungar. Margareta försöker lära dem att de ska bestämma själva vad de vill ta emot, lära dem våga hävda sig själva och säga: Nej, så tycker inte jag.

Telefonsamtalen spelas in på band som Yvonne sedan redigerar. Under dagarna vid redigeringsbordet kommer ungdomarna henne väldigt nära, kryper nästan under huden. Än-

då blir hon inta deprimerad av alla problem, säger Yvonne bestämt.

– I och med att de tagit steget och ringt till en främmande vuxen är de redan en bit på väg. Det är värre med dem som är anonyma och skriver till oss att de tänker ta livet av sig.

Yvonne och Margareta var tvungna att efterlysa en flicka med anorexia i radio. Till slut hörde hon av sig och de fick henne att gå till skol-sköterskan. Då var hon så mager att det var fara för hennes liv. Föräldrarna hade inget märkt.

Yvonne lutar sig bakåt i soffan, stryker undan en mörk hårflik och hämtar andan. I knät håller hon en tjock pärm med de många läsarbrev som strömmat in under åren. Skakande, insiktsfull läsning.

– Hur blev det så här, undrar jag. Varför?

– I vår generation lärde vi oss vara duktiga, svarar Yvonne. Vi skulle inte bli som våra mammor och gå där hemma och putsa. Vi utbildade oss, skaffade oss bra jobb, skulle ha ett vackert hem, bil och sommarstuga, snygga kläder och frisyrier. Vi hade fullt sjå att skapa oss själva, hann inte fundera över meningen med livet.

– Men barn behöver föräldrar som har tid att sitta ner och lyssna och delta, tillägger Yvonne. Vissa av oss fyrtiootalister har funnit något annat nu och flyttat ut på landet.

– Jag har ordnat det så att jag kan jobba mycket hemma vid min egen redigeringsapparat. Det mår både min dotter Johanna och jag bättre av. Många säger att jag är privilegerad, men jag har ju fått kämpa för det.

Klokare än vi

Yvonne Wohlin hoppas att den upp-växande generationen ska bli klokare än hennes egen. Hon ser många tecken på det.

– Ungdomar börjar ställa krav. De engagerar sig i freds rörelsen och miljörörelsen, inser att vi håller på att förstöra jorden.

– Barnen som mått urdåligt av sina föräldrars skilsmässor kommer att ta lärdom av upplevelserna och värna om sina relationer, inte bryta dem för fort. Många ungdomar längtar efter att göra saker ihop med familjen. I dag är det många familjer som inte ens åter ihop. Det är bland

annat därför föräldrarna inte märker om de har barn med anorexia.

– Den nya generationen kommer inte att ställa upp på att rycka upp sina barn klockan sex för att hinna till dagis. Jag tror de kommer att vilja leva lite enklare, flytta tillbaka till naturen.

Yvonne Wohlin värjer sig mot hopplösheten och den svart-vita, dystra och onyanserade bild av verkligheten, som målas upp i massmedia. Hon vill förmedla hopp, ge förslag på lösningar och presentera människor som tagit sig igenom kriser och blivit starkare.

– Jag sparar ofta första samtalet för att jämföra med det andra, när ungdomarna vågat ta något steg, talar ut med mamma, vågat säga ifrån eller tagit kontakt med kompisen de gått och längtat efter.

– Flickan som straffade sig själv genom att inte se sig själv i spegeln på två år återkom i ett senare program, när hon mådde bra och skulle åka i väg som au pair.

– När ungdomar hör andra ungdomar säga att de tagit sig igenom en mörk tunnel och lärt sig något på vägen har det större effekt än om vuxna säger det.

Kanske är det sista säsongen Yvonne Wohlin sänder Dialog. Hon funderar på att göra någon form av "människoprogram", utan att ta hänsyn till människors ålder, presentera människor som söker att spegla olika processer som pågår i samhället, men som inte syns i massmedia.

Optimism viktigt

– Även om vi har en massa hot över oss finns mängder av alternativ och möjligheter. Dem måste vi göra synliga. Så fort vi förmedlar hopp griper människor efter det som halmstrån. Själv är hon jättelycklig varenda dag hon står vid diskbänken och ser hur solen går upp. Det är synd att så många människor går miste om det stora i tillvaron som har små uttryck.

– Jag tror det går omkring massor av människor med såna här upplevelser, människor som kan förmedla livets mysterium, men de får aldrig komma till tals i massmedia. Fick de det skulle det utlösa livsglädje. □

**Text och bild:
Justina Öster**



Här är några av de elever från Sättilaskolans låg- och högstadium, som sedan 1985 samlat in pengar till olika projekt i Etiopien. Längst upp till vänster är Ingrid, lärare, och Anna, elev, som tillsammans med Karin, lärare på Munkebäcksgymnasiet, längst till höger, åkte till Addis Abeba strax innan jul, och besökte Fistulasjukhuset, ett av skolornas hjälpprojekt.

”Vi måste hjälpa varandra”



Doktor Reginald Hamlin med en opererad kvinna, strax innan hon åker hem till byn igen.

– Allting kommer så nära, säger Malin, femton år. Det är som om vi kände familjerna där borta. Även om vi aldrig har varit där eller sett dem, känns de ändå som ”våra” familjer. När det pratas om Etiopien så blir man genast väldigt intresserad.

– Det är en helt annan sak när man ser om nödlidande på TV, eller läser i tidningarna om allt hemskt som händer i världen. Då känns det så omöjligt att kunna göra något. Det är så mycket och så långt bort, och man känner sig så liten. Vad kan jag göra åt allt detta, tänker man. Och istället för att tro att man har någon betydelse för andra, så slår man bort det som händer och fortsätter sitt liv som om ingenting sker.

Lotta, Anneli, Malin och Åsa, alla femton år, berättar om sitt solidaritetsarbete för fattiga i Etiopien. Efter en liten stund kommer Maria, Oskar och Michel in. Maria och Oskar är nio och Michel är elva år. De är också med i arbetet.

Det som har kommit så nära, handlar bland annat om en by utanför Addis Abeba i Etiopien. Där bor 21 handikappade familjer i splitter nya hus. I sina trädgårdar har de planterat rosor till Olof Palmes minne.

För dessa familjer har livet blivit lättare att leva, tack vare den hjälp de fått av dessa ungdomar.

För fyra år sedan besökte Karin Sandgren, lärare på Munkebäcksgymnasiet i Göteborg, Hyssna- och Sätilaskolorna. Det är två grundskolor några mil utanför Göteborg. Karin har under några år varit bosatt i Etiopien.

Hon berättade för barnen om de halvfärdiga husen i de handikappades huskooperativ. Hon berättade också om de fattiga barnen i en skola i närheten, och om deras svåra situation. De behövde hjälp, och hon undrade om barnen i Hyssna och Sätila ville hjälpa dem. Det ville de.

Fadderbarn

De började med att ta ett tjugotal fadderbarn, och fortsatte med att samla pengar till husbygget.

Våren 1987 var husen färdiga. Då hade barnen arbetat ihop 150 000 kronor av de 515 000, som behövdes för att fullborda byggnationen. Deras engagemang spred sig till lärare och föräldrar. De allra flesta i samhället var indragna i arbetet. Man ordnade tombolor, poängpromenader, fiskdamm och kaffeservering. Till kaffet hade föräldrarna bakat bröd.

Under hela 1987 fortsatte solidaritetsarbetet. Under våren deltog alla eleverna i Hyssnaskolan med brödförsäljning utanför samhällets handelsförening. Högstadiet ordnade olika dagsverken, lärare tillverkade sy- och tröslöjdssaker, de begav sig ut i skogen, plockade bär, syltade och saftade. Många föräldrar tillverkade saker, och skänkte prylar att säljas till Sätilaskolans årliga avslutningsmarknad. Barnen sydde grytlappar av tyg de fått från en textilfabrik. Skolans elever gjorde också en klasstidning som de sålde.

– Vi har jobbat både under skoltid och när vi varit lediga, säger Lotta. Vi arbetar lika gärna med detta efter skolan. Det är roligt att sitta hemma hos varandra och sy eller sticka på något som vi sedan kan sälja. Man vet ju

att det är något bra man gör. Det blir roligare att träffas då.

Skolorna har två nya projekt på gång, samtidigt som de varje år samlar in 500 kronor till sina fadderbarn.

– Vi lägger några kronor då och då. Det blir inte mycket pengar för var och en när vi är så många. Och ändå hjälper vi tjugo barn att få mat och kläder.

Sedan våren 1988 har de samlat pengar till en kvinna, Abebech Gobenas, som lever i Addis Abeba.

Stickmaskin

Abebech fann ensamma barn, som låg hos sina döda mödrar, då hon arbetade som frivillig uppe i torkområdena i början av 1980-talet. Hon tog barnen med sig till Addis och öppnade ett barnhem. Nu är de hennes. Ytterligare 160 barn kommer till henne till varje morgon. Tillsammans med en lärare driver hon en skola. Ett mål mat om dagen får barnen också. Abebech finansierar sin verksamhet genom att sticka tröjor som hon säljer. Hennes stickmaskin blir dyr i längden, eftersom hon hyr den. Barnen har samlat ihop 17 000 kronor till en ny maskin.

Men det stora, allt övergripande projektet, är att bistå ett sjukhus utanför Addis Abeba. Det är det enda i sitt slag i världen. Det heter Fistula-sjukhuset och tar enbart emot unga flickor och kvinnor med förlossningsskador. De flesta är mellan 13 och 20 år.

Oftast är det under deras första förlossning som något går gale. Antingen ligger barnet fel, eller så är kvinnan för trång för att barnet ska kunna födas fram. Under svåra smärtor pågår förlossningsarbetet i fem- sex dagar.

Till slut dör barnet, huvudet kollapsar och sjunker ihop såpass mycket att det kan födas fram.

Varje år råkar tusentals unga kvinnor ut för detta. Eftersom det inte finns någon förebyggande mödravård i landet, och då de allra flesta bor i byar långt från sjukhus och kommunikationer, finns det ingen hjälp för dem överhuvudtaget.

Under denna plågsamma process skadas kvinnans inre organ. Slidväggarna rämnar, urinblåsan skavs sönder av barnets huvud under det långdragna krystningsstadiet och ofta förstörs också ändtarmen.

Förskjuts

Konsekvensen av detta blir att kvinnan inte längre har någon kontroll över sina muskler, utan är ständigt genomvåt av sitt urin och nedsmutsad av sin avföring. Hennes man står



Abebech Gobenas med sina barn.



Några av fadderbarnen med gåvor från barnen från Sätilla- och Hyssnaskolan.



En förlossningsskadad kvinna opereras.



En familj i huskooperativet utanför sitt halvfärdiga hus.

inte ut med stanken, utan förskjuter henne. Och då hon inte längre kan föda barn, förlorar hon sitt värde som kvinna. Även kvinnans familj och släkt tar avstånd från henne.

Många av dessa flickor flyr ut till skogarna och lever där ensamma resten av sitt liv.

Ryktesvägen har fler och fler kvinnor hört om Fistula-sjukhuset. Och de beger sig – ofta ensamma och till fots – iväg på den långa vandringen till Addis Abeba. Vidden av deras mod och beslutsamhet att resa sig ur sin förnedring, förstår man när man hör om flickan som ensam, med ett smutsigt kuvert i handen stod utanför dörren till sjukhuset. Inuti kuvertet låg ett vitt brev från en missionsstation nära gränsen till Kenya. Brevet var sex år gammalt – så länge hade hon kämpat för att komma fram.

Sjukhuset drivs av makarna Hamlin. Catharine Hamlin kommer från Australien och maken Reginald från Nya Zeeland. De är båda gynekologer och kirurger. I 30 år har de opererat unga flickor och kvinnor på sitt sjukhus.

Illa medfarna, rädda och skamsna, möts kvinnorna av läkarteamets värme och mänsklighet. Makarna Hamlin ser sitt arbete som en kärlekshandling. Och med stor ömhet, takt och humor, förklarar de för den nykomna vad som hänt med hennes kropp och hur de ska hjälpa henne att bli bra.

Genom att riva ett hål i ett papper illustrerar Reginald Hamlin det hål som har blivit på urinblåsan. Så håller han vatten genom hålet och förklarar varför hon alltid är våt. Sedan håller han pappret mot ett fönster, täcker hålet med pappersfliken och visar hur han tänker se ihop det.

Sedan – säger han, blir du bra på några veckor. Du blir vacker och glad och kan åka hem till din by som en ny människa. Han blinkar med ena ögat och säger till flickan att det inte kommer att bli svårt att hitta en ny man, och kanske nästa år få ett nytt barn. Så lägger han en vacker klänning i flickans knä. Den ska hon ha på sig när hon åker hem. Och en bussbiljett ska hon också få, så att hon slipper gå den här gången.

Hela detta förlopp såg jag på en videofilm på Sätilaskolan. Det leende som spred sig över flickans ansikte, och hennes blyga skratt när doktor Hamlin visade hur hon skulle blinka mot en ny man i byn, var mycket rörande. Man förstår att makarna upplever detta som sitt livsverk och en kärlekshandling.

För närvarande finns det 80-90 platser på sjukhuset. Ungefär en timma tar en normal

operation. Men en komplicerad operation kan ta en hel dag. Ofta måste man ta en muskel från patientens ben eller arm för att laga inre organ.

90 procent av kvinnorna blir friska. De som inte går att hjälpa, stannar kvar på sjukhuset och arbetar som undersköterskor. Man arbetar vid tre operationsbord samtidigt. Det finns oftast en praktiserande läkare från Etiopien, som går under utbildning.

För gammal

Men det finns orosmoln på himlen. Reginald Hamlin är 80 år. Snart är han för gammal för att orka arbeta, och han oroar sig över vad som sedan ska hända med sjukhuset.

Doktorerna Cathrine och Reginald Hamlin avlönas av regeringen, alla andra omkostnader betalas genom insamlade medel. Många bidrar, till exempel aktiemäklare från New York, en miljonär från Wales, en fond i Birmingham som står för ett kontinuerligt bidrag. Till sjukhuset kommer blivande etiopiska gynekologer och sjuksköterskor för att lära sig operera. Det är till dem makarna Hamlin sätter sitt hopp.

Kunskaperna behövs föras ut till byarna på landsbygden. Men det saknas utrustning och medicin. Man vill gärna att Etiopiens regering ska satsa på läkarteam som kunde flygas ut med helikopter till avlägsna platser.

Ungdomarna i Sätilla och Hyssna har alltså tagit upp kampen för detta sjukhus. På liknande sätt som under tidigare aktioner har de bland mycket annat haft lotterier, bakat bröd och spelat kabaré. Och alla skolbarnen har sammanlagt sprungit 200 mil i ett sponsorlopp. 60 000 kronor har de slitit ihop och lämnat till en patientpaviljong, som Hamlins skall bygga för att kunna hysa väntande kvinnor, som nu ingenstans har att bo.

– Det var upplyftande att se barnens reaktioner när jag berättade om Fistula-sjukhuset, säger Karin Sandgren, som också i detta sammanhang varit den som inspirerat till insamlingen.

Hon berättar om en liten kille i första klass, som uttryckte saken så här:

– Detta är verkligen mycket intressant och viktigt. Det är klart att vi ska hjälpa dem.

– Det är också roligt att höra hur insatta ungdomarna är och hur mycket de tänker på kvinnorna därnere. Och det är inte många som inte är berörda av det pågående arbetet för sjukhuset. Jag är imponerad. Att man inte kan nå alla är inget att göra åt, säger Karin.

En annan glädjande händelse är att Olof Palmes Minnesfond beviljade ett resebidrag på 39 000 kronor. En elev och en lärare från både Sätilaskolan och Munkebäcksgymnasiet åkte tillsammans med Karin och några andra vuxna till Fistula-sjukhuset. De åkte strax före julafton och stannade i två veckor. Anna, som är 15 år och går på Sätilaskolan hade turen att dra vinstlotten bland åtta andra. Tillsammans med Joanna från Munkebäcksgymnasiet kunde hon se vad deras pengar hade betytt. De var också med vid en operation.

– Fast jag stannade bara en kvart vid operationsbordet, säger Anna. Det var för otäckt för mig. Men flickan som opererades verkade inte ha ont. Hela tiden satt det en sköterska vid hennes sida och talade lugnande med henne. Hon till och med log en gång.

Anna berättar om sjukhuset. Hon är förvånad över att det var så rent och fint. Minst två gånger om dagen städade man. Det brukar inte vara vanligt i fattiga länder.

Får vänner

– Det är klart att det luktade sjukhus som det alltid gör, men det var ljus och fint, och alla verkade glada och lugna. Många av flickorna som förr känt sig så övergivna och utstötta, hade fått vänner bland de andra flickorna. Eftersom de så länge varit föraktade och ensamma med sin skam, betyder detta mycket för deras självkänsla.

– Det är så viktigt det arbete som görs på sjukhuset, säger Anna, och det finns mycket mer som kan göras för dem.

I framtiden ska eleverna försöka sprida mer information om sjukhuset. Till detta har SIDA bistått med 5000 kronor. De ska fortsätta att hjälpa de handikappade i huskoooperativet. De behöver en samlingssal. Fistula-sjukhuset behöver pengar, sjukhusrockar, lakan, mediciner och kläder. En by för spetälska behöver fyra oxar.

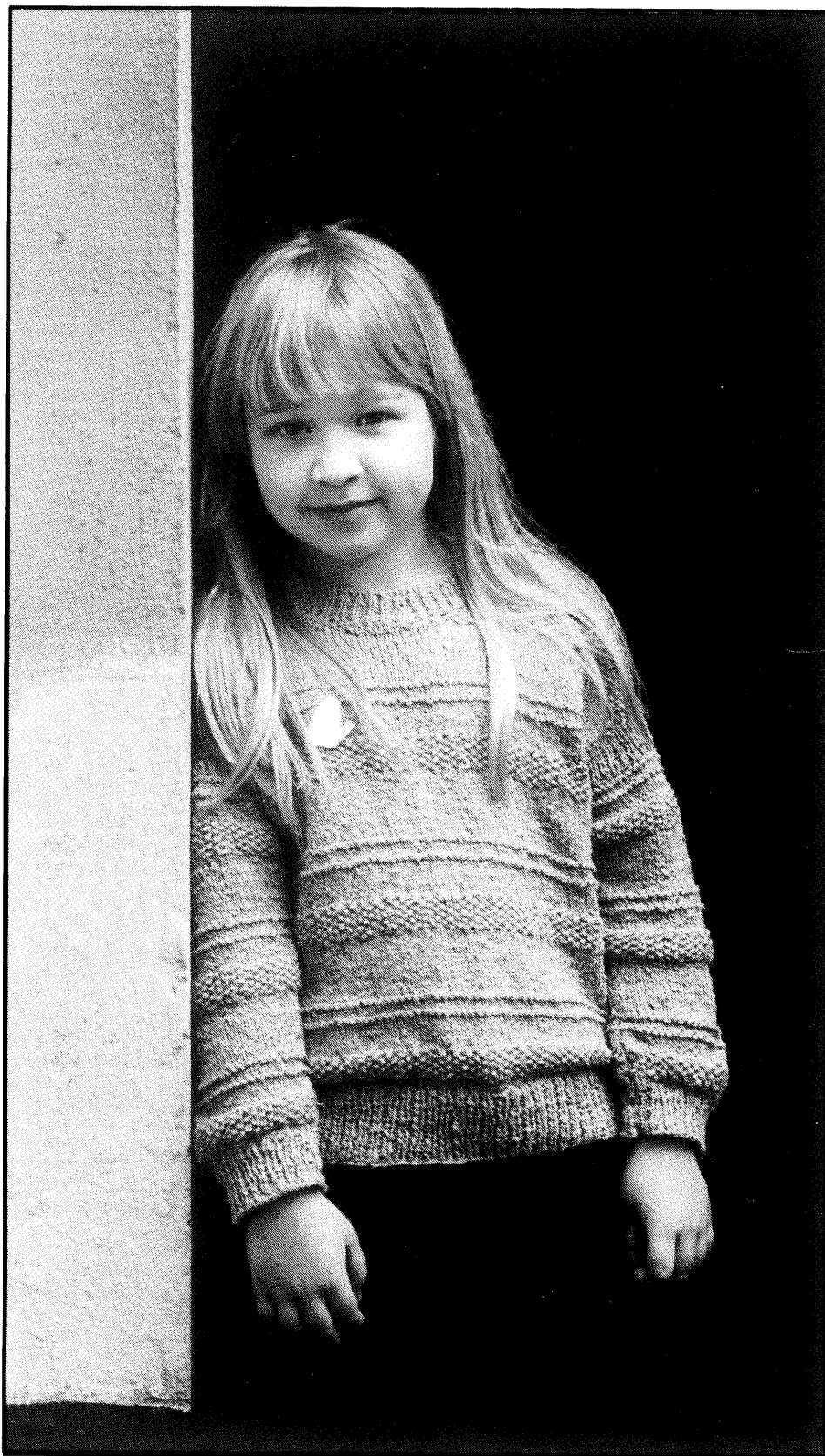
Joanna och Anna har redan fått ett bidrag för sitt fortsatta solidaritetsarbete av Folke Bernadottes Minnesfond och Anna har fått pengar från Skolstyrelsen. Dessa pengar fick de till den resa de redan gjort.

– Det känns bra att kunna göra något, säger Anna. □

Marie-Louise Carlberg

FOTNOT: SKV har i år bidragit med 2000 kr till Fistula-sjukhuset. Den som vill lämna ett bidrag kan sätta in penninggåvan på SKV:s insamlingskonto: 513 23-4, skriv Fistula-sjukhuset på talongen.

Saras Dikter



Det var Saras dikt om "det lilla bäret" på första sidan. När hon skrev de här dikterna var hon nio år. Idag är Sara elva.

MITT I SMETEN

*Jag går i första klass
Alla kan läsa utom jag
När jag ska läsa
kletar alla bokstäver
ihop sig
till en enda smet
Och mitt i smeten
står jag: ensam*

DOMHERREN

*Domherren sitter i busken
och retas av talgoxens sång
Han blir så arg och förbannad
Det är därför han är så röd*

FATTIG OCH RIK

*Det finns fattiga människor
Det finns rika människor
Det finns bruna människor
Det finns vita människor
Tänk så mycket olika
men det är bara
utanpå*

JAG HAR EN FRÅGA

*Jag har en fråga
jag vill ha ett svar:
Varför finns det såvält
när det finns pengar
– en del har till och med
pigor och drängar*

I EN LITEN SÄNG

*I en liten säng
i ett litet land
i en liten värld
i ett stort universum
ligger jag och sover*

NORGE

*I Norge pratar man norska
I Sverige pratar man svenska
Varför är allt inte lika*

RÄTTEN TILL ETT BRA LIV

I den tidvis uppblossande och heta debatten om omhändertagande av barn, är det de tvångsomhändertagna barnen som ställs i centrum. Man har talat mindre om den stora grupp barn som omhändertagits på så kallad frivillig grund.

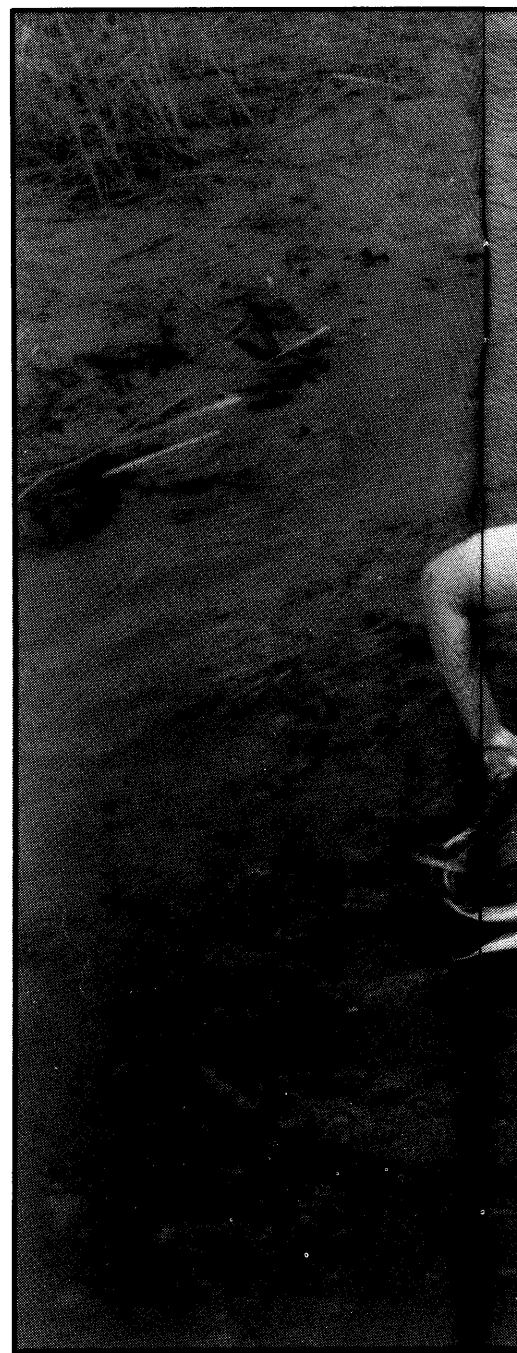
Ändå är det, sett ur barnens perspektiv, mer som förenar de både grupperna än vad som skiljer dem åt. Barnen har i mycket stor omfattning gemensamma erfarenheter av att vara barn i familjer där föräldrarna svikit deras behov och av att flyttas från föräldrarna utan att kunna göra några invändningar.

Det är bara ur ett vuxenperspektiv som indelningen tvång och frivillighet äger giltighet. Ur barnens perspektiv är det frivilliga omhändertagandet aldrig frivilligt. Barnet måste flytta, vilken paragraf som än tillämpas.

Nästan inga barn vill flytta från sina föräldrar, även om de har det dåligt tillsammans med dem på olika sätt, och även om omhändertagandet är berättigat enligt omgivningens måttstock.

Barnens lojalitet och kärlek till föräldrarna är stark. För de riktigt små barnen är föräldrarna världen.

Bild: Gunnel Johansson



Vilka grundläggande behov och erfarenheter har barn som skiljs från sina föräldrar och placeras i en annan familj?

Går det överhuvudtaget att hitta gemensamma nämnare mellan dessa familjer?

Familjeförhållandena bakom ett yttre, socialt symptom som till exempel en förälders alkoholmissbruk kan ju se mycket varierande ut. Och det är den speciella variationen i barnets familj, som just det barnet reagerar på.



Dessutom har barn olika behov, beroende på ålder och utvecklingsnivå. En 2-åring har delvis andra behov än en 5-åring och så vidare. Var barnet befinner sig i sin utveckling spelar också stor roll för hur det drabbas om väsentliga behov inte tillfredsställs.

Ändå finns det vissa drag i fosterhemsbarnens livshistoria som förenar dem. Jag vill ändå understryka att dessa drag *inte* strikt skiljer ut gruppen fosterbarn från andra barn. Det finns många barn i samhället som

har samma slags trådar i sin livsväv, men som inte blir fosterbarn. Deras föräldrars sociala fasad gör att familjen inte uppmärksammas av socialtjänsten.

Relationernas betydelse

Det jag avser är familjemönstret bakom sådana sociala symptom som utlöser ett omhändertagande, till exempel en eller båda föräldrarnas missbruk. Det är ju inte missbruket i sig som skadar barnet, utan det som

utspelar sig mellan föräldrar och barn på det känslomässiga planet.

I det forskningsprojekt om fosterbarn som jag deltar i, "Barn i krisprojektet", har vi fått en ökad förståelse för barnens situation, när vi undersökt deras känslomässiga verklighet och jämfört den med föräldrarnas sätt att umgås med barnen.

I nästan varje familj finns ett grundläggande destruktivt mönster hos föräldrarna som på olika sätt präglar deras nära samvaro med barnen.

Här kan man invända att destruktiva inslag finns i varje föräldrer/barnförhållande. Det är visserligen sant, men i det stora flertalet fall i vår undersökning var inslagen så starka att vi kunde ringa in dem som återkommande mönster, som i de flesta fall grundlagts tidigt i samspelet med barnet.

Ett sådant mönster är präglad av *rejektion*, det vill säga att föräldern känslomässigt visar bort barnet. Ett annat mönster kännetecknas av *ambivalens*, föräldern accepterar ibland barnet och vänder sig ibland bort från det. Det finns också andra mönster.

Det finns goda skäl att anta att de barn som ingår i Barn i krisprojekts undersökning inte skiljer sig

Varje år tvångsomhändertas drygt 600 barn i åldern 0-17 år i Sverige. En viss minskning har skett efter 1982, då vi fick nya lagar inom det sociala området – bland annat SOL (socialtjänstlagen) och LVU (lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga).

Det är den sistnämnda lagen som reglerar tvångsomhändertaganden av barn. Betydligt fler barn omhändertas på "frivillig grund". De uppgår för närvarande till drygt 3 500 per år i åldern 0-17 år.

De skiljer sig från de tvångsomhändertagna barnen i huvudsak genom att föräldrarna går med på att barnen flyttas från dem. Lagen är konstruerad så att om barnen bedöms behöva vård utom hemmet och föräldrarna inte går med på det, så görs omhändertagandet ändå – med tvång.

Den vanligaste orsaken till att barn i vårt samhälle omhändertas är föräldrarnas missbruk. Men också psykisk sjukdom, utvecklingsstörighet, kriminalitet eller prostitution kan utlösa ett omhändertagande. I tonårsgruppen är det nästan alltid tonåringarnas eget beteende som blir det konkreta skälet till omhändertagandet.

från andra fosterbarn i fråga om relationen till föräldrarna.

Existensiella behov

Det känslomässiga bristtillstånd som i grova drag ser ut på något av de sätt jag har skissat, har barnet – oavsett ålder och uttrycksmöjligheter – upplevt en maktlöshet inför situationen. Det har inte stått i barnets makt att ändra på den. Det har inte heller stått i föräldrarnas makt. Barnet är utlämnad åt sitt hopp om de goda stunderna med föräldrarna – som också finns – och att de stunderna ska bli flera. Att relationen ska bli jämnare och tryggare, föräldern mer beräknelig och konstant givande. Och i dess förlängning – att barnet självt ska bli bekräftat och tryggt.

Detta är en linje som löper genom de barns liv som lever i en känslomässig otrygghet tillsammans med sina föräldrar. Det gäller små barn och det gäller större – behoven är existensiella.

När barnet omhändertas, under tvång eller frivilligt, grusas detta hopp. Socialtjänsten som ser olika yttre tecken på att barnet far illa, flyttar barnet i fysisk bemärkelse från föräldrarna. *Samtidigt* bryts det dagliga samspelet som pågår i varje familjs vardagsträning. Barn och föräldrar lämnas åt sig själva att på var sitt håll försöka summera ihop sitt gemensamma liv som nu spruckit och försöka få debet och kredit att gå ihop. Det klarar varken barn eller föräldrar utan hjälp. Det är en existensiellt smärtsam uppgift med djupa förgreningar i identitetsupplevelse och självkänsla.

Detta osynliga bagage bär barnet med sig över tröskeln till sina fosterfamiljer.

Fosterhemsituationen

Själva omhändertagandet är en smärtsam händelse för barnet, där nya behov läggs till de gamla.

Det är nu inte "bara" det outredda förhållandet till föräldrarna som är ett problem för barnet. Det är också den inre övergivenheten som barnet upplever när det skiljs från föräldrarna. Det är barnets sorg, vrede,

besvikelse och självförkastelse. Detta kaos av undran och omvälvande känslor är den grund som barnet har att stå på när det ska inleda nya relationer till fosterföräldrarna. Samtidigt vet man att de otryggaste barnen är de som har svårast att på djupet knyta an till nya relationer.

Jag tror att man kan beskriva den speciella fosterbarnsproblematiken med att barnet bär en *dubbel* börda: att ha levt tillsammans med sina föräldrar utan att i grunden bli bekräftade och att tvingas bryta detta band som ändå var en navelsträng av identifikation, längtan och hopp om förändring.

Bearbetningsbehovet

Omhändertagna barn behöver mycket varsam hjälp med att få sin sorg sedd och förstådd, att reda ut sina känslor för föräldrarna, sin mycket speciella livssituation som fosterbarn och sin osäkerhet inför framtiden.

Det är en sådan sprängkraft i denna problematik, att varje omhändertaget barn – om man ska ta dess behov på allvar – behöver en terapeutisk insiktsfull person som handledare till fosterföräldrarna och diskussionspartner till socialarbetaren. Det är ju till fosterföräldrarna som socialarbetaren (läs: samhället), *delegerar ansvaret* att möta barns behov.

Utan detta sorg- och förklaringsarbete som måste anpassas till barnets nivå, kan barnet inte integrera sina motsägelsefulla och svåra erfarenheter, inte hantera sin yttre och inre verklighet till en dubbel föräldrauppsättning.

Det allvarliga är att man sviker barnet om man inte möter dessa behov. För att tala i vårdtermer kan man konstatera att socialtjänsten missar att förverkliga *vårdinnehållet* i placeringen, när detta viktiga sopas under mattan.

Vad är då vårdinnehållet avsett att vara?

Vad är samhällets syfte med att omhänderta barn?

Syftet är tvåfaldigt: Dels handlar det om *skydd*, dels om *vård*. Barnet ska genom omhändertagandet skydd-

das från dåliga hemförhållanden. Det ska dessutom ges en bättre upp-
växt än det skulle fått i sin egen fa-
milj. Underförstått: i fråga om känslomässig trygghet, normer, struktur och stimulans. Man kan kalla detta för det *avsedda* vårdinnehållet. Men – och det är en hake i alla fosterhemsplaceringar – för att barnet ska kunna tillgodogöra sig detta vårdinnehåll måste det komma till stånd en känslomässig anknytning mellan barn och fosterföräldrar. Räcker det då att det "stämmer" mellan dem, som det i bästa fall kan göra? Nej, den vuxna måste få hjälp med att fördjupa sin bild av barnet. Att se de behov av sorg och bearbetning som barnet har. Att förstå att barnets inre är belamrat av outredda känslor och att förstå att det har mycket svårt att knyta an till nya vuxna på ett genuint och tillitsfullt sätt om det inte samtidigt får hjälp med de kaotiska känslorna.

Hur möter samhället behoven?

Socialtjänstens uppföljning av dessa barn är mycket bristfällig. Det visar bland annat dåvarande JO Tor Svernes undersökning i 17 svenska kommuner 1985, och det visar också en färsk, mer täckande undersökning som socialstyrelsen gjort.

Fortfarande, i slutet av 1980-talet, går uppföljningen av en placering

ofta till så att socialsekreteraren hälsar på i fosterhemmet någon gång om året – ibland inte ens så ofta – för att se hur det går. Mellan de behov som jag beskrivit, och samhällets insatser råder ett hisnande glapp.

Fosterföräldrarnas behov av handledning i sin svåra uppgift är mycket illa tillgodosedd. Stödet till barnen är minimalt. Med barnens föräldrar har socialtjänsten en nedtrappad kontroll efter omhändertagandet. Barnet betraktas som räddat.

Samhällsperspektivet

Trots att det idag finns goda kunskaper om barns djupt liggande behov vid fosterhemsplacering, tillämpas de i ringa utsträckning i praktiken. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret i kommunerna för att tillgodose barns behov av gynnsamma uppväxtvillkor. Men genom sina kortsiktiga och ytliga strategier, ger de ansvariga med ena handen (skydd) och tar med den andra (bryr sig inte om att se hur vårdnadsinnehållet *blir*). Barnen får leva vidare med sina obearbetade trauman och klara sin anpassning till situationen så gott det går.

Detta berör inte bara de drygt 12 000 barn som idag befinner sig i fosterhem i Sverige. Det berör också generationer av tidigare fosterbarn som nu är vuxna, och som uppgår till

cirka 100 000. Tidigare fosterbarnsvård var i än högre grad än nu, inriktad på skyddet i första hand, medan barnens känslor spelade en underordnad roll.

Fosterbarns liv och öden är inte bara en individuell fråga. I ett vidare perspektiv ser jag det som en fråga av djup *demokratisk betydelse* hur samhället väljer att omhänderta barn för att ge dem en mer gynnsam uppväxt än vad föräldrarna kunnat göra.

Det är också en *kvinnofråga*, eftersom det stora flertalet barn som omhändertas, levde tillsammans med sina mammor sedan papporna på ett tidigt stadium försvunnit ur deras liv. □

Gunilla Lindén

Gunilla Lindén är leg psykolog och har arbetat med fosterbarnsproblem vid Malmö Socialförvaltning 1973-81. Hon är också medarbetare i ett forskningsprojekt, "Barn i krisprojektet", och skriver där på en avhandling om tonåringar som placeras i fosterhem. Hon har också varit sekreterare i socialberedningens översyn av LVU.

Gunilla Lindén är kritisk till hur samhället sköter sitt ansvar om de svikna och skadade barnen.

Ensamma Mamma

CECILIA TORUDD





När man läser tidningar och hör berättas om våld, incest och mord på barn som i de allra flesta fall utförs av män, så undrar man hur detta kan ske. Frågorna hopar sig. Hur är allt detta möjligt? Hur är män funtade? Är mäns sexualitet i grunden destruktiv, eller är det samhället som avhumaniserats och driver män av olika anledningar att utföra dessa handlingar?

Naturligtvis gäller inte detta män i allmänhet. Inte heller tror vi att det bottnar i det manliga psyket.

Men faktum kvarstår; vi lever i ett samhälle som till stor del styrs av män. Strukturen, lagarna, moralkodexen och olika tabun har i nästan alla tider skapats av män. Det är på deras villkor kvinnor och barn levt och fortfarande lever.

För att få svar på en del funderingar om mäns sexualitet vände vi oss till *Lars-Gösta Dahlöf*, docent i psykologi vid universitetet i Göteborg. Hur komplex och sammansatt mäns sexualitet är, märkte vi när vi skulle sätta samman en del relevanta frågor.

Sexualiteten är en av våra djupaste drifter som formats och omformats av olika värderingar och samhällssystem. Därför kändes det angeläget att gå en bit tillbaks i tiden och att också begränsa oss till Europa.

Den första frågan lyder:

Under historiens gång har kvinnan mystifierats, och alltid av män. Varför?

De allra tidigaste dokumenten som finns – de är 5-6 tusen år gamla och kommer från det vi tror är den europeiska kulturens vagga, områdena kring Mesopotamien, och där det sägs någonting om den tidens samhälle och kultur, och som beskriver sexualiteten – så kan man i olika skrifter och gudabilder se att det var kvinnan som representerade sexualiteten.

Männen uppfattade hennes sexualitet som en stor och farlig kraft, något som de var tvungna att kontrollera.

Det är en uppfattning som troligen lever kvar. I många muslimska länder finns fortfarande den här beskrivningen av kvinnan och hennes sexualitet. Det finns också ett ord som symboliserar detta – kaos, oreda. Väl-

MAKT • EROTIK • KÄRLEK

digt många av de – vi kan säga strategier – som på olika sätt kontrollerar kvinnans möjligheter till sin sexualitet, bygger just på mannens föreställning om att detta är något farligt.

Istället har alltså mannen tagit över rollen som den sexuellt dominerande. Han har alltså vänt på den sanna bilden?!

Ja, det är konsekvensen av hela problematiken. Mannen har gjort sig själv till domptör över ett vilddjur för att slippa vara rädd för henne. Och istället tämja henne.

Just att mystifiera kvinnan och hennes sexualitet är ett uttryck för mannens rädsla att försättas i en situation som inte är gångbar i samhället och som inte var det på den tiden heller. Mannen blir beroende av kvinnan på ett sätt som vår kultur inte uppfattar som positivt.

Hur är relationerna inom familjen? Betyder kvinnan mer för mannen än vad barnen gör?

Jag tror att det är så. Kvinnan har en helt annan betydelse som barnen aldrig kan få. Hon är hans partner i olika sammanhang, inte minst i den viktiga sexuella relationen. Hon är ju också en förutsättning för hans barn. Men det finns ingen teori om detta.

Om man ser till djurens beteende – ingenting säger att vi är så mycket annorlunda i dessa frågor – då är det honan som står för aggressiviteten utåt då det gäller att försvara ungarna vid fara. Hannen försvarar sitt revir, naturligtvis indirekt honan och ungarna.

När vi ser till människan, så har det i alla tider varit så, när det till exempel gällt maten och då den varit knapp, då är det mannen som först har tagit vad han behövt, i andra hand har sönerna fått, och till sist modern och döttrarna. Man kan ju tycka att kvinnan – havande och ammande – borde varit den som fick först.

Hur mycket har myten om kvinnan – antingen hora eller madonna – inneburit för de män som har svårt att se kvinnan som en jämlik medmänniska?

I vår kultur tar man ofta upp detta och jag tror att det är bundet vid olika tabun och moraliska värderingar. Horan representerar kvinnan som är sexuellt fri och som tillfreds-

ställer mannens olika fantasier och önskningsar. Madonnan representerar modern, som inte har någon sexualitet. De män som har dessa bilder av kvinnan, har också svårt att uppleva henne som en jämlik medmänniska.

Är det svårt för en man att förena att vara född av en kvinna, och sedan som vuxen se sig som hennes överman?

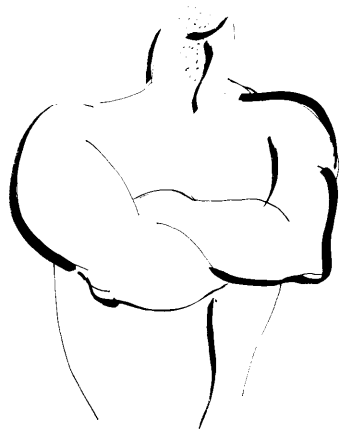
Jag vet inte om män förnuftsmässigt tänker i dessa banor. Det är möjligt att det på djupet existerar någon form av dessa känslor. Att kvinnan som väsen är den enda som kan skapa det man själv är. En man kanske alltid – innerst inne – känner att kvinnan har ett övertag, och att då se sig som hennes överman, skapar en väldigt bräcklig bild. Den behövs i så fall ständigt förstärkas eftersom den från början är falsk.

Om den här upplevelsen av mamman flyter ihop med kvinnan som sexualpartner, då kan det vålla problem. Det finns en mängd undersökningar som på ett annat plan visar att det kan vara så. De mekanismer som styr en del mäns val av partner, där finns mammabilden med som en mall, och han väljer en kvinna som i många avseenden liknar mamman, eller det mannen önskar att mamman representerar. Jag tror att det bäddar för konflikter.

Varför väljer vissa män att som det yttersta bevis på förnedring mot en kvinna, använda samma akt som för andra män är det yttersta beviset för kärlek? Jag tänker då på våldtäkt, våldtäkt som föregår mord, i krig som i fredstid.

Sexualiteten innehåller starka element av aggressivitet. De områden i hjärnan som styr sexualiteten ligger granne med de centra som styr aggressiviteten. I en situation där det gäller att förinta och förgöra, släpps den sexuella aggressiviteten lös. I krig har också alla vanliga moraliska och etiska normer upphört att gälla. Helt plötsligt är det tillåtet att förverkliga fantasier av olika slag. Mannen demonstrerar sin makt. Han vet också att det är det mest effektiva sättet att skada och förnedra en kvinna. Som ockupationsmakt behöver man heller inte se de ockuperade som människor. Att våldta ett lands kvinnor är en av de mest förlamande åtgärder man kan vidta för att sätta landets män ur spel. Det finns ingenting som är så förödmjukande

Den manliga sexualiteten



för den manliga befolkningen som att inte ens kunna skydda sina kvinnor.

Många frågar sig hur det överhuvudtaget är möjligt att fungera sexuellt under dessa extrema förhållanden. Till en del kan det förklaras med att mäns sexualitet är mycket mer fysisk än kvinnors. De yttre omständigheterna är inte så viktiga. Kopplar man detta till det aggressiva i sexualiteten och till den onormala situationen som krig utgör, så blir detta möjligt.

Även under normala omständigheter finns det skillnader mellan mäns och kvinnors sätt att leva ut sin sexualitet. Kanske att dessa skillnader till en del bottnar i de moraliska normer vi lever under. Som det nu är och om man uttrycker sig enkelt, så tycks det vara så att män kan fungera i sexuella relationer utan djupare känslomässiga engagemang. Det mesta duger liksom, medan det för kvinnan är precis tvärtom. För henne är partners kvalifikationer men även de yttre betingelserna runt den sexuella relationen viktig. Mannen ska bland annat kunna garantera barnens fortsatta existens, medan sådana överväganden är oviktiga för mannen.

Om vi ser detta i ett längre perspektiv, så bygger mäns och kvinnors sexualitet på olika behov. I könsrollsdebatter sägs det ofta att män är naturligt promiskuösa. De underliggande biologiska mekanismerna känner vi fortfarande inte till, men de har naturligtvis inte så mycket med vare sig moral eller etik att göra.

När en man våldtar ett barn, är det ett sätt att indirekt straffa eller förnedra en kvinna?

Generellt tror jag inte att det är så. Kanske i enstaka fall. En man som inte vågar ta en konflikt med en kvinna, verklig eller som föreställning, och där konflikten består i att mannen känner sin sexuella relation till kvinnan hotad, då är det möjligt att han handlar så för att indirekt straffa henne.

Det beror också på att sexualiteten som instrument fyller så ofantligt många funktioner.

Det är inte bara mannen som använder sin sexualitet som ett maktmedel. Det gör även kvinnan, men hon gör det på ett annat sätt. Hon kan inte straffa genom att ta för sig, att tvinga någon till sexualitet. Hon begränsar

istället tillgången, genom att säga nej. Hon visar att utan henne så blir det ingenting. Det är ett mycket mer sublimt sätt.

Det är mycket svårt för mannen att anklaga henne för detta, utan att samtidigt visa att han inte tillskriver henne rätten till sin egen sexualitet. Man kan inte anklaga någon som tackar nej, utan att samtidigt påstå att "jag har rätt till ..."

Är män idag mer rädda för kvinnor än tidigare?

Ja, det tror jag. De traditionella könsrollerna har förändrats. Dels har kvinnans egen sexualitet blivit mera självklar och hon får lov att bejaka den på ett annat sätt än tidigare. Detta gör att mannens förhållande till sin sexualitet och till den sexuella relationen dramatiskt förändrats. Mannen har tidigare – åtminstone själv upplevt – att han haft ett stort inflytande över det sexuella. Han kunde bestämma när, var, hur och med vem han ville ligga. De villkoren har genomgått mycket snabba förändringar. Han har så att säga förlorat ensamrätten. För många män är detta skrämmande. (Liksom det var för 5-6 tusen år sedan. Red. anm.)

De män som har svag självkänsla försöker kompensera detta med aggressivitet. Idag försöker fler män än tidigare dölja sin osäkerhet på detta sätt. Det finns heller inget mer effektivt sätt att punktera en mans självkänsla än att kritisera hans potens.

Man kan – som i så många andra avseenden – peka tillbaks på mannens uppväxt. Många män som har en störd sexualitet, har själva varit utsatta för övergrepp som barn. De har levt i familjer där de inte fått det viktiga grundläggande bemötandet som varje människa måste få för att kunna leva som hela människor, med tillit till sig själva och till andra. Att våga komma nära, att ge och ta, att veta att man är omtyckt och kunna älska tillbaks.

Att flickor också utsätts för denna brist i sin uppväxt vet vi, men de försöker inte lösa sina problem som vuxna på samma sätt. Troligen beror det på att kvinnors sexualitet inte fungerar som maktinstrument i dessa sammanhang. Kvinnor vänder sitt hat och ilska inåt och hittar där förklaringen till sin litenhet eller uselhet. De förstör sig själva snarare än andra.

Det finns en otäck logik i att en man dödar ett våldtaget barn. Eftersom det är det värsta brott en man kan begå, drivs han att få bort beviset för sin gärning. Det kan till och med vara menat som en slags välgärning mot barnet.

Jag tror inte att detta är mekanismer som mannen själv har tillgång till, men att han av sitt överjag eller samvete tvingas handla så destruktivt. Jag tror inte heller att det är ett utslag av extrem sadism eller okänslighet. Det kan vara precis tvärtom.

Men vad är det då för män som kallt, per telefon kan beställa ett barn för sina lustar och sedan önska döda det? Är inte det fascism i sin allra grövsta form?

Jag vet inte om man kan tillskriva sådana män någonting. Snarare är det en avsaknad av allt. De uppfattar inte ett barn som en människa. De lyckas göra barnet till ett objekt, som de har rätt att hantera som de vill. Men vad är det som hindrar oss att döda andra människor? Jag tror inte att det beror på om vi lärt oss de tio budorden eller ej. Det är sedan årtusenden inbakat i vår kultur och i vårt tänkande att vara rädda om andra människors liv. Vi har lärt oss detta sedan barnsben. Våld mot andra människor är något som vi fått starka hämningar mot. Aggressivitet är något som alla måste lära sig att kontrollera. Uppfostran handlar ju väldigt mycket om att lägga band på olika beteenden.

Att vissa män upplever våldtäkten och döndandet som något som ger tillfredsställelse, tyder på att det saknas en mängd positiva hämningar.

Det som förvånar när man talar med pappor som under flera år har utnyttjat sin dotter sexuellt, och frågar dem vad de har för syn på sexualiteten, så visar det sig att de inte alls är sexuellt frigjorda, utan bär på en sexuell ångest, där allt som har med sexualitet att göra är fult, syndigt och förbjudet.

Det hindrar dem att leva i en vuxen, nära känslorelation till en kvinna. Denna stympade personlighet kanaliseringar den fördrivna sexualiteten till ett förhållande med dottern.

Dels upplever mannen att han har kontroll över handlingen genom sin fadersauktoritet. Som pappa har han också tillgång till den helt naturliga närheten från barnets sida. De uttryck för ömhet och kärlek som barnet visar,

kan han inte se annat än som en sexuell gest. Han kan inte tänka sig att det kan ha med något annat att göra.

Sexuella övergrepp mot barn sker heller aldrig när det finns en normal vuxenrelation.

Om också de yttre förhållandena är kaotiska, med arbetslöshet, sjukdom, ekonomiska problem och så vidare, som gör att mannen och kvinnan tappat fotfästet i tillvaron och därför har svårt att nå varandra, kan det vara en bidragande orsak till incest. Det är inte så enkelt som att det finns en ondskefull man som utan anledning gör dessa saker.

När övergrepp mot barn sker är det oftast då kvinnan inte längre finns med i bilden. Då hon inte längre kan värna om barnen. Men det finns också tillfällen då kvinnan är så beroende av mannen att hon inte ser – eller inte vill se – vad som händer. Det är svårt att erkänna detta, eftersom det är så skuldbelagt.

Jag tror att alla människor är såpass sårbara, att om tumskruvarna dras åt tillräckligt hårt, då kan allt till slut bli möjligt. Människor kan drivas till de mest ofattbara handlingar om de yttre betingelserna blir tillräckligt onormala.

De män som på olika sätt skadar medlemmar i den egna familjen, har ofta inga normala relationer till andra människor. Deras sociala kontaktnät är mycket begränsat. Att de ska kunna lösa sitt problem inom hemmets fyra väggar, är inte möjligt. Ingen vet hur de har det, och de flesta gör heller inte gärna intrång i den heliga familjen. Det är svårt för utomstående att lägga sig i.

Samtidigt saknar dessa män självinsikt och kan inte be om hjälp.

Att det oftast har med den tidiga barndomens känslomässiga skador att göra kan man förstå, i de fall då det inte finns några yttre orsaker till mannens våld mot familjen.

Bakom till synes oklanderliga fasader, där mannen och kvinnan har bra jobb, god ekonomi och uppfyller det som samhället ser som ett normalt beteende, kan det ändå visa sig innehålla brister i de mest elementära mänskliga relationer och beteenden. Och om ingen hjälp sätts in, förs skadorna vidare av barnen i deras vuxenliv. □

***Intervju: Marie-Louise Carlberg
Illustration Agneta Larsen***

BARN



TILL SALU



Bild: Gunnel Johansson

Världens fattiga barn har blivit en handelsvara

I 40 år har det funnits en FN-konvention mot människohandel och tvångsprostitution. Det är få länder som bryr sig om den konventionen. I stället finns det tecken som tyder på att prostitutionen sprider sig – och att den sprider sig ner i åldrarna.

Starka ekonomiska intressen, ofta kopplade till narkotikahandel och annan kriminalitet, utnyttjar fattiga människors misär. Man kan idag tala om ett modernt slaveri. Hur kan det komma sig att vi fått denna cynism, där ett barn inte har något värde?

Det handlar inte bara om ett fåtal länder, som Thailand och Filippinerna dit svenska män åker på "sexresor". Barnprostitutionen är en internationell företeelse, den finns i fattiga och rika länder. Även om orsakerna inte är desamma i Filippinerna som i USA. Den gemensamma nämnaren är att barnprostitution är övergrepp på unga människor, barn, som inte är i stånd att försvara sig.

I USA räknar man med att det 1985 fanns omkring 150 000 barnprostituerade. De flesta på storstädernas gator. En studie bland de prostituerade i Paris uppger att det finns ca 5 000 minderåriga pojkar som utnyttjas sexuellt.

Problemet är globalt också i en annan mening. En ren handel med barn förekommer mellan och inom länder. Barn kidnappas för sexindustrin. Barnprostitutionen och barnpornografin hänger intimt samman och ännu längre tillbaka kan man spåra sexuella övergrepp, incest, från barnen närstående.

Internationella syndikat

Undersökningar av bl a Interpol tyder på att den internationella sexhandeln organiseras av internationella brottssyndikat. Interpol

beslutade också på ett möte 1987 att undersöka den internationella sexhandeln närmare, framförallt rekryteringen av prostituerade i utvecklingsländerna för "export" till i-länderna.

Samma år tog också Europaparlamentet upp frågan om handel med barn. Underlaget var en rapport från en holländsk politiker från arbetarpartiet. Europarådet har nu tillsatt en expertkommitté som under tre år ska undersöka omfattningen av sexuellt utnyttjande i medlemsstaterna, hur lagarna följs och vilka nya lagar som kan tänkas behövas.

Hur ser det då ut i de länder som Rädda Barnen arbetar i? Tillsammans med norska Redd Barna ökar nu svenska Rädda Barnen sina insatser mot barnprostitution i olika länder.

Flykten från landsbygden

I Filippinerna rekryteras de sexuellt utnyttjade barnen bland de 2,5 miljoner fattiga gatubarnen, barn som drivits ut på gatan antingen för att bidra med försörjningen till stora familjer som dragits in till städerna från jordlöshet och förtryck på landsbygden eller kastats ut eller rymt från socialt pressade familjer med missbruk, vanvård och misshandel.

När de väl är ute på gatan fördubblas förtrycket ytterligare genom att de också måste sälja sina kroppar – ibland utan familjernas vetskap men lika ofta som en av familjen övervägd försörjning.

I Manilas parker och runt köpcentra i de större städerna i Filippinerna plockar tusentals barn, från sju år och uppåt, upp sina kunder. Oftast är det pojkarna som syns på gatorna, flickorna finns på bordeller i hotell och barer. Norska Redd Barna talar i sina undersökningar om minst 20 000 prostituerade barn i Filippinerna.

I Filippinerna användes kvinnorna under Marcos regim som en integrerad del av turismen. De marknadsfördes som en del av "paketet" och landet kom att bli specialiserat på särskilda områden, framförallt sex med barn.

Sedan Cory Aquino kom till makten har man börjat tala öppet om problemen, man gör raidar mot sexstråken och frivilliga organisationer har givits friare händer att arbeta mot exploateringen. Men det har ändå inne-

burit en mycket liten förändring av den faktiska sexhandeln med barn.

Runt militärbaserna

I Filippinerna syns som allra tydligast det inflytande som militärbaser har på uppkomsten av prostitution, även bland barn. I Olongapo ligger flottbasen Subic Bay, den största amerikanska på utländsk mark, och här passerar 70 000 besökare varje år. Omkring Subic Bay och flygbasen Angeles finns det "Rest and Recreation Centers" som består av restauranger, barer och bordeller.

Också i Bangkok har prostitutionen nått enorma proportioner, alltsedan Vietnamkrigets dagar. Anti Slavery Society uppskattar de barnprostituerade till ca 30 000 i Thailand. Andra uppskattningar talar om tio gånger fler, eller ännu mer.

Tre fjärdedelar av dessa barn kommer från de nordligaste folken E Kaw och Thai Yai, för "det är här de vackraste flickorna finns". Uppköpare från Bangkok betalar familjerna förskott eller ger dem ett lån på flickornas framtida inkomster. Familjerna lurats att tro att det är riktiga arbeten det rör sig om. Men dessa "industrier" är i själva verket "beautysalons" eller "massage-parlours".

Visst är prostitutionen officiellt förbjuden i Thailand och under senare år har lagstiftningen skärpts, i synnerhet för kunder och mellanhänder. Men myndigheterna ser mellan fingrarna. Regeringen synes oroad för avbräck i turistinkomsterna och korrumpierade och underbetalda polismän ser större förtjänster hos hallickarna än genom att tillämpa lagen.

Slängs ut på gatan

I Sao Paolo, Brasilien, anlitas barn, ibland ända ner i 3-4 års åldern, till att skaffa kunder till sina mödrar. En fransk jurist har på norska Redd Barnas uppdrag undersökt prostitutionen i Brasilien. Fem miljoner prostituerade lär finnas där, 400 000 bara i Sao Paolo. Också här finns det särskilda barnbordeller.

En brutal, ensidig satsning på exportgrödor som socker och kaffe på den brasilianska landsbygden har tvingat in miljoner människor till städerna. Sao Paolo växer med en halv miljon om året.

Det är bland dessa fattiga som de prostituerade rekryteras. Flickorna blir hembiträden och utsätts för sexuella övergrepp i de familjer där de arbetar, slängs sedan ut på gatan. En undersökning från 1969 visade att 80 procent av de prostituerade varit hembiträden och lika många kom från landsbygden.

Den brasilianska prostitutionen grasserar som mest i de "guldgrävarsamhällen" som växer fram i samband med exploateringen av Amazonas. Hitut till ödemarken fraktas unga flickor avorstädernas hallickar. Unga flickor är populärast. Jungfrur kan bli "priser" i pokerspel.

Den utpräglade machokulturen i Brasilien har framhållits som en orsak till den omfattande prostitutionen och de sexuella övergreppen på kvinnor och barn i Brasilien.

En del av underutvecklingen

Kampen mot prostitutionen och de sexuella övergreppen på barn måste anpassas efter de lokala förhållandena. I Chile t ex har chilenska kvinnliga socialarbetare dragit igång ett eget projekt som sedan får stöd från Unga Örnar och Rädda Barnen. I Thailand och Filippinerna arbetar andra lokala organisationer, med stöd av bl a norska Redd Barna.

Naturligtvis måste kampen mot prostitutionen och sexuellt utnyttjande av barn bedrivas på många olika nivåer.

Ytterst handlar det förebyggande arbetet om att främja en välfärdsutveckling och en rättvis fördelning av samhällets resurser. Att förändra jordägarförhållanden, skapa sysselsättning på landsbygden, se till att dessa områden också får del av utbildning, sjukvård och kultur som bromsar flykten till städerna.

Denna fråga kan alltså inte frikopplas från diskussionen om utvecklingen i sin helhet – i stället ska den ses som den kanske mest groteska formen av exploatering som de fattiga människorna i den fattiga delen av världen utsätts för.

Exemplet från Brasilien ovan visar tydligt på detta samband. Man kan likaså se ett klart samband mellan fallande sockerpriser och tillströmningen av barn och ungdomar till Manilas gator från den sockerproducerande ön Negros i Filippinerna.

Men detta hindrar inte att insatser direkt riktade till de barn som redan dragits in i denna hantering är nödvändig. Projektet i Chile är exempel på det.

Sopa framför egen dörr

Som synes ovan är barnprostitutionen en del av en ekonomisk exploatering som har sin grund i en orättvis ekonomisk fördelning. Men det sexuella utnyttjandet av barn hänger ju också samman med andra former av övergrepp som inte primärt har sina orsaker i ekonomin. Sexuell exploatering beror inte bara på fattigdom och som nämnts ovan förekommer den också i de rika länderna.

Vi vet från intervjuundersökningar som gjorts i Sverige och i andra västländer att ca 75-80 procent av de prostituerade kvinnorna har varit utsatta för sexuella övergrepp som barn. Vi vet också att det är bland dessa kvinnor som modeller för pornografi rekryteras.

Men samtidigt vet man också att förövarna av sexuella övergrepp ofta själva en gång i sin barndom var offer. I de psykiska skador som uppstår efter ett sexuellt övergrepp finns många gånger "upprepningstvänet" kvar. Offret uppsöker farliga situationer, så att brottet upprepas och/eller att offret iklär sig förövarens roll och själv förgriper sig på barn.

Därför är det ytterst viktigt att de barn som utsatts för övergrepp får behandling – så att de inte själva blir förövare en gång.

Därför måste vi alltså "hålla rent framför egen dörr" och se till att förhindra sexuella övergrepp på barn och hjälpa dem som utsatts.

Också på ett annat sätt måste vi sopa rent. De svenska turister, de svenska män, som beger sig på "sexresor" till t ex Thailand och Filippinerna bör på alla sätt informeras om vad de ger sig in på – denna exploaterings verkliga ansikte och konsekvenserna för de utsatta barnen.

Rädda Barnen kommer att framställa en särskild informationsfolder som ska distribueras till turisterna. Kanske också den nybildade aktionskommittén kommer att agera i just denna fråga. □

Hans Andersson
Rädda Barnen

Barndikter

**Dikter från Ransäterskolan,
mellanstadiet**

Vår skola

Vår skola är avlång som en limpa.
Skorstenarna liknar sockerbitar i en
kaffekopp.
Fröknarna är höga som höghus.
Barnen däremot är små och runda
som blåbär
ute i den vildaste vildmark.
Vår skola ligger på jorden
i världen
i Europa
i Sverige
i Värmland
i Munkfors
i Ransäter
i Universum
På vintern åker vi skidor
i en värmländsk snö
och på sommaren gungar vi
i den vildaste och grönaste tö.

Fanny

Ljud

Ljud kan låta glada, ledsna.
Ljud kan vara jättefina.
Olika slags läten finns i ljud.

Alexander

Huset

Hus, Ljus, Sus
Nästan som en tavla
Gammalt spöke bor i huset
Hög grind framför
Mörka fönster
Dörr av guld.

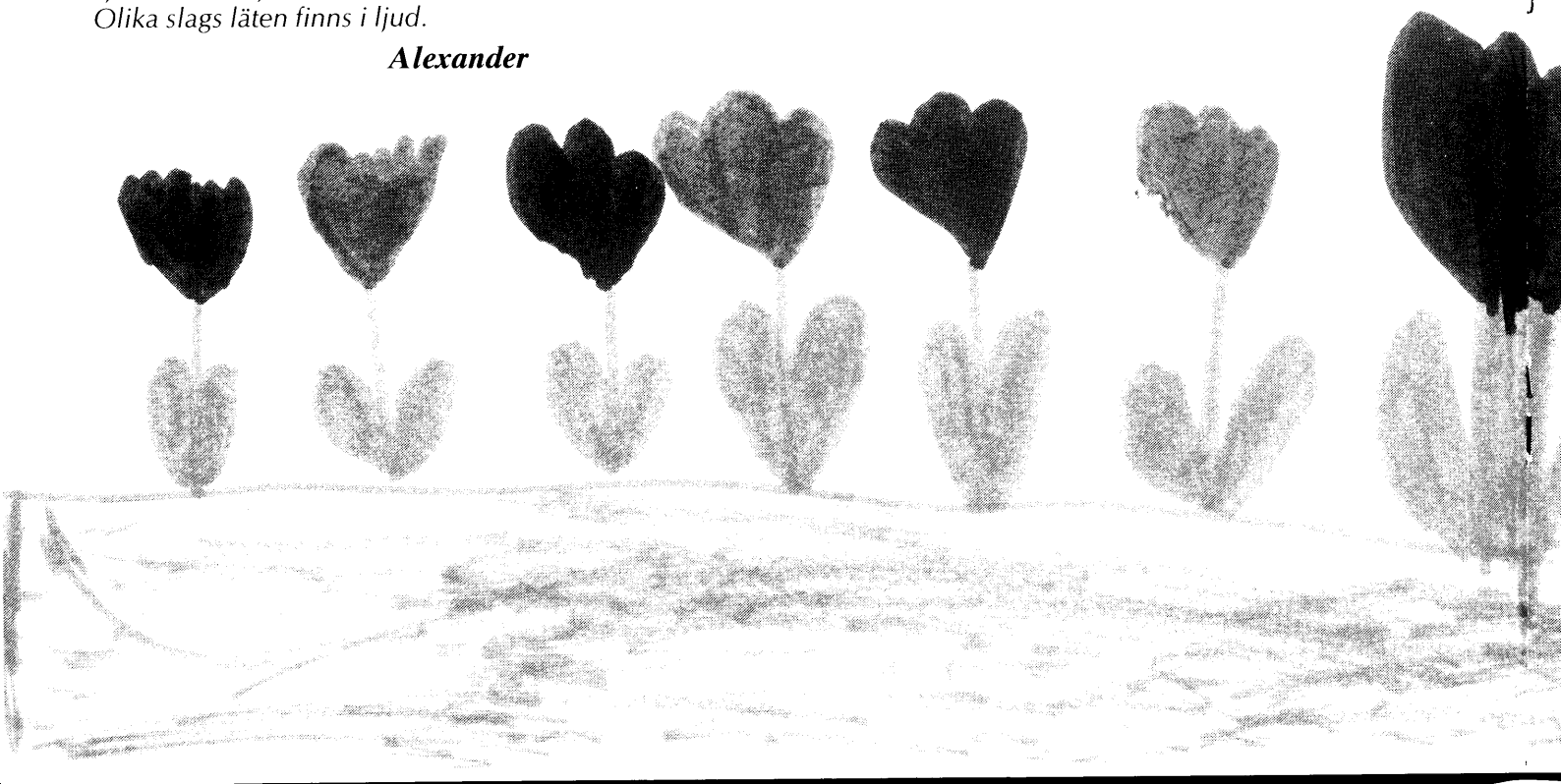
Christer

Katten röker pipa.
Kaninen ger mig mat.
Kon släpper ut mig i hagen.
Böckerna läser människor.
Pennan suddar på pappret.
Bussen åker i oss.
Nästa vecka är det människojakt.

Stina

Vägen åker för fort.
Bilar rusar förbi.
Bilen krockar mot stolpen.
Stolpen knäcks.
Den blir tändved.
Veden eldas upp i spisen.
Huset blir varmt och skönt.
Vi sover gott i värmen.

Dick



**Dikter från ett
Finnskogsprojekt**

När jag kom till Sverige
så kändes det
som om jag inte fanns.
Det är svårt att vara invandrare.

Johan

Finnen brände skog
det var ett fasligt knog
Sen gick han glad i håg
ut och sädde råg

Veronica

Skogen är så stor.
Jag går genom skogen.
Jag ser och hör många ljud.
Och när jag träffar någon
så är jag blyg.

Lars

Förr hade man kåda till tuggummi
Nu har man Toy, Hubba-Bubba och
sånt.

Förr lysnade man på fåglarna
Nu lyssnar man på hårdrock.

Förr såg man på utsikten
Nu ser vi på TV och video.

Förr i världen svedjade man
Nu har man konstgödsel.

Förr hörde dom på kantele
Nu lyssnar man på elgitarr

Förr flottade man timmer på älven
Nu fraktar man det med lastbilar.

Förr åt man nävgröt
Nu äter man korv med bröd.

Förr tittade man på skogen
och utsikten
Nu ser vi på Rambo II och Karate Kid.

diktare okänd

"Detta är inget krig det är en sjukdom"

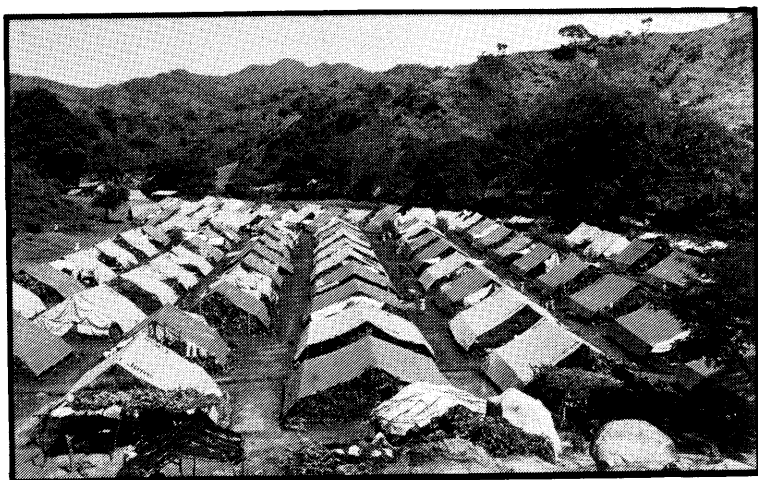
El Salvadors kvinnor och barn behöver vårt stöd. Nu!

Kriget i El Salvador har pågått i åtta år. Civilbefolkningen har drabbats hårt – särskilt barnen. Tusentals salvadoraner har tvingats i landsflykt och tusentals lever i flyktingläger i sitt eget land. Kriget har lett till att 30 000 barn blivit föräldralösa. Både katolska och protestantiska kyrkor har ordnat barnhem för dessa, men ansträngningarna förslår inte. Barnhemmen har inte plats för alla, utan många ungar lever vind för våg.

Den salvadoranska staten driver sedan flera decennier ett slags uppfostringsanstalter, "tutelaes de menores", som under de senaste åren har utvecklats till regelrätta barn-fängelser. Där placeras barn till kvinnliga politiska fångar, om barnen är över fem år. (Yngre barn får leva med sina mödrar i fängelset.) I tutelaes de menores hamnar också barn som kriminaliserats och unga prostituerade. De får inte lämna anstaltens område, som omges med murar, taggtrådar och strömförande stängsel.



En ung mor på en uppfostringsanstalt, "tutelaes de menores".



Förbjudna att gå utanför området som inhägnas med strömförande stängsel, tvingas många barn att växa upp i El Salvador.

SKRIV OCH PROTESTERA

Stop the death squads trial and punishment of the assassins of our people.

For Peace with justice in El Salvador.

Monseñor Oscar Arnulfo Romero

Mothers' Committee

Mexico D.F., October, 1988

Brev och telegram kan skickas till följande adress:

Sr. Presidente

Ing. Jose Napoleon Duarte

Casa Presidencial

San Jacinto

San Salvador El Salvador

Det är svårt att få fram någon uppgift om hur många barn som lever på dessa anstalter, men det finns åtskilliga sådana inrättningar runtom i landet. Enbart i huvudstaden finns tre. Antalet barn i var och en varierar.

Familjen Estrada fick betala ett högt pris för att föräldrarna opponerade sig mot våldet och förtrycket. 1983 mördades fadern och modern fängslades. De tre barnen placerades i tutelares de menores. Bröderna Carlos och Boris fördes till en av San Salvadors anstalter för pojkar, där de levde instängda tillsammans med fem- sexhundra andra barn mellan fem och arton år. Deras syster Tania placerades samtidigt i huvudstadens anstalt för flickor. Den heter Rosa Virginia Peleitier och också där finns flera hundra barn.

Några får tillbringa hela sin uppväxt på anstalterna och enligt barnen Estradas vittnesmål var villkoren mycket hårda: Sträng bevakning, dålig, knapp och ensidig kost och brist på kläder. Barnen bemöttes hårt och de såg aldrig något barn ta emot besök av anhöriga.

Barnen Estrada återförenades efter ett år med sin mor och alla bor idag i Sverige.

El Salvador har fem miljoner invånare. Uppskattningsvis 46 procent är under fjorton år. I kriget beräknas 80 000 människor ha dött. Under dessa åtta år har dessutom 120 000 barn under fem år dött av undernäring och brist på sjukvård. Den siffran kan ses som en indikation på hur livsvillkoren ser ut i El Salvador för den stora massan. Den klart dominerande andelen salvadoraner lever i djup fattigdom. Två procent av befolkningen äger sextio procent av den odlade jorden.

Med dessa uppgifter i huvudet gick jag för att möta *Mirian Garcia* från en av El Salvadors mödrakommittéer. Under några vinterveckor besökte hon Sverige. En ung salvadoransk flykting introducerade henne för mig:

– Kvinnorna i El Salvadors mödrakommittéer är mycket modiga. De är hjältar som vågat framhärda i sina krav på fred, och krav om besked om saknade anhöriga. De har vågat fortsätta med sina protester mot våldet genom alla dessa skräckens år trots de risker det inneburit.

Outhärdligt att lyssna till

Mirian Garcia är i trettiofemårsåldern, men länge trodde jag att jag hade en betydligt äldre kvinna framför mig vid det lilla cafébord där vi placerat oss. Hon var liten, nätt och prydlig och hennes person ingav djup respekt. Hon talade som en person som har något mycket angeläget att berätta. Hennes ögon var allvarsamma och jag såg henne aldrig le. Hennes vittnesmål om terrorn i El Salvador var nästan outhärdligt att lyssna till.

Över axlarna bar Mirian Garcia en vit spetsduk. Sådana sjalar bär kvinnorna i El Salvadors mödrakommittéer. Det finns tre stycken. De utgör tillsammans federationen

FECMAFAN som ingår i den övergripande latinamerikanska kvinnoorganisationen FE-DEFAM. De tre salvadoranska sammanslutningarna är:

1. *Comité de Madres y Familiares de presos, desaparecidos y asesinados políticos de El Salvador Monseñor Oscar Arnolfo Romero*. Namnet betyder: ärkebiskop Oscar Arnolfo Romeros kommitté för mödrar och släktingar till El Salvadors politiska fångar, försvunna och mördade. Den grundades 1977 och det är denna kommitté som Mirian Garcia tillhör. Den är uppkallad efter ärkebiskopen som öppet fördömde militärens och oligarkins våld. Han sköts ihjäl mitt under en predikan 1980.

2. *Comité Marianela Diaz*. Grundad 1984.

3. *Comité de padre Rutilio Grande*. Grundad 1985.

– Samtliga kommittéer har en likartad inriktning. Alla verkar för mänskliga rättigheter och alla tre är kristna, säger Mirian Garcia. Det är absolut inga politiska organisationer och ingen har något samröre med FMLN. Alla tre kämpar bara för rätten att leva.

I Mirian Garcias hemland är den rättigheten ingen självklarhet.

1979 greps hennes man och fördes bort. Hans enda brott var att han hade fotograferat ärkebiskop Oscar Romero under mässorna.

Farlig amnesti

Mirian Garcias man fördes runt till olika fängelser. Hon höll reda på var han fanns och reste runt hela El Salvador för att vara i närheten. I fångenskapen torterades han svårt. Plötsligt utfärdades en amnesti och han frigavs tillsammans med 42 andra män.

– Då visste vi inte hur farlig dessa frigivnas situation var. Efter en månad hade alla utom en av de fyrtiotvå mördats!

Mirian Garcia berättar om sin mans öde. Hennes berättelse är fasansfull. Hon beskrev en verklighet som man helst vill slippa att känna till. Jag har ändå valt att återge hennes berättelse helt utan skygglappar.

En dag kom han inte tillbaks hem från jobbet.

– Jag sökte honom överallt, jag uppsökte platser där man brukade hitta lik under den här tiden. Jag letade i soptunnor och på stränder. Jag såg fasansfulla saker – stympade och torterade döda kroppar. Jag fick klart för mig att i El Salvador har en människa inget värde. En hunds liv sätts högre.

Under den här perioden gick Mirian Garcia dagligen till Mödrakommitténs lokaler.

– Det är där man får höra talas om vad som händer. Dit kommer människor som har sett någon gripas med sina berättelser och dit anmäler man om man påträffat döda. Under all den tid jag tillbringade i mödrakommitténs lokaler hörde jag om många fruktansvärda övergrepp. Jag förlorade snart hoppet

om att återse min man i livet, men jag ville veta vad som hade hänt honom.

Sopsäckar med döda

En dag fick hon veta att det fanns elva sopsäckar med döda på en kyrkogård.

– Jag gick dit och tittade i säck efter säck. När jag öppnade den sista svimmade jag. I den fann jag min man, svårt massakrerad och översköld med frätande syra. Han var tjugotre år när han dog.

Mirian Garcia var ensam med tre barn. Den yngsta var ett år.

– När en person dödas på detta sätt är hela familjen i fara. Våra bödlar säger att de inte ska lämna kvar ett enda frö av terrorism. Även barnen är hotade.



Medlemmar i en av mödrakommittéerna.

Mödrakommittéernas kvinnor arbetar praktiskt. De upprättar listor över försvunna, de samlar uppgifter och fakta, de ordnar demonstrationer och de stödjer anhöriga. De uppvaktar myndigheter och kräver att få besked om vad som hänt de försvunna.

Mirian Garcia lade en hög med fotografier framför mig.

– Titta, sade hon. Världen måste få veta! Det måste vara för att omvärlden inte vet vad som händer i El Salvador som den internationella opinionen är så tyst.

På bilderna fanns sargade döda kroppar, avhuggna huvuden. Där fanns gråtande människor och mödrar i vita huvuddukar under olika ceremonier.

På en svartvit bild låg tre döda, ganska unga människor på ett stengolv, kanske i en skola. I bakgrunden i en dörröppning stod en mager pojke i fyraårsåldern. Han grät uppgivet medan han med armarna bakom ryggen lutade sig mot dörrposten, som en gammal man.

– Terrorn i El Salvador är inget krig. Det är galenskap och sjukdom, sade Mirian Garcia. Barnen lider. De präglas av skräcken, våldet och fattigdomen, och åldras redan under sina första år.

Ingen rätt att tala

– USA betalar dagligen två miljoner dollar i militär hjälp åt El Salvadors regering, fortsatte hon. I realiteten är Duarte bara ett instrument för USA. Tack vare de två miljoner dollar som varje dag strömmar till regeringen kan dödandet, tortyren och terrorn fortsätta. Vi lever i djup misär. Våra barn dör av svält och av brist på läkarvård. Vi har ingen rätt att tala eller att uttrycka vår vilja. Den som klagat straffas med döden.

– Vi mödrar vet inte varför våra söner grips, varför våra män försvinner. När vi begär besked riskerar också vi att tas tillfånga. Många av oss har fängslats, torterats och våldtagits. Våra lokaler har bombats och förstörts på annat sätt vid flera tillfällen. De flesta av oss är mycket enkla kvinnor. Många är analfabeter. Inte för att vi inte vill kunna läsa, utan för att vi inte har haft någon chans att lära oss.

Mirian Garcia berättar att kvinnorna i mödrakommittéerna är så fattiga att de ofta får avstå från att äta för att få råd att köpa materialet till de banderoller de behöver vid sina demonstrationer.

Förutom mödrakommittéerna finns det i El Salvador också en kommitté för mänskliga rättigheter. Något som förvirrar är att det faktiskt finns två och de är mycket olika till karaktären, men har exakt samma namn: La comisión de derechos humanos de El Salvador. (El Salvadors kommission för mänskliga rättigheter). Båda förkortas CDHES. Men det är bara den som inte lyder under regeringen som har folkets förtroende. För att kunna skilja dem åt skriver man *NO GUBERNAMENTAL* (=inte regeringens) efter den CDHES som har folkets stöd. Det är den äldsta. Kommissionens president, advokaten Marianela Garcia-Villas mördades av regeringstrupper i mars 1983. Till folkets stora förvåning startade regeringen kort därefter sin egen CDHES. En av mödrakommittéerna har uppkallats efter den mördade Marianela Garcia-Villas.

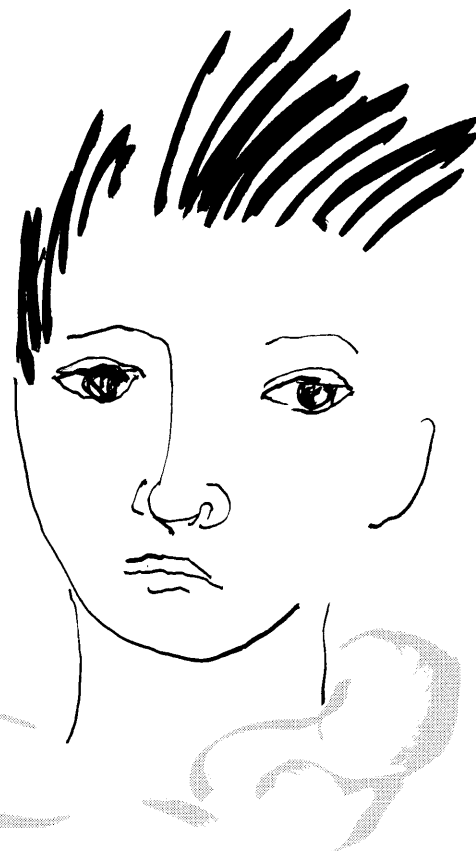
Terrorn ökar

Enligt Mirian Garcia har polariseringen i det salvadoranska samhället lett till att förtrycket och terrorn ökat ytterligare under senare tid. Idag är det till och med riskabelt att säga att man vill se en fredlig lösning av krisen.

– El Salvadors folk vill inte ha krig. Ingen vill ha krig. Vi längtar efter fred, fred med rättvisa. Alla jordens länder är beroende av varann. Nu behöver El Salvadors folk internationellt stöd. El Salvadors barn behöver hjälp. Tusentals är föräldralösa. Behovet av mat, medicin och annat humanitärt stöd är stort. För mödrarna i mödrakommittéerna skulle en internationell opinion kunna innebära att vi får fortsätta vårt arbete utan övergrepp. □

Helena Fernandez

Karneval



Han stod där i mängden några steg framför mig. Runt halsen hade han virat flera lager bomullsremсор i olika färger. Hans ljusa hår stod trotstigt spretande åt alla håll. Han var ungefär fjorton år.

Det var karneval. Götaplatsen var full av människor som vaggade och dansade efter sambarytmerna. Framför scenen stod folk tätt, tätt och gungade i rytmen. Där stod också killen med tygremсорna om halsen tillsammans med ett gäng kompisar.

De gruffade, stötte och småprovocerade varandra. Hela tiden var killen med tygremсорna i underläge. Tapper, men i underläge.

Hans ansikte var naket. Känslorna strök som ljus och skugga, avvaktan och ensamhet över hans mun och hans ögon.

Han såg ut som om han levat så i hela sitt liv. Med öppen gard, beredd på slag under bältet, men ändå tappert upprätt, ifall han någon gång skulle bli insläppt hos de andra.

En av killarna, en mycket större, knep till om hans näsa och vred om. Hårt. De andra skrattade. Några tjejer kastade snabba, lite osäkra blickar på den stora stöddige, och föll in i skratten.

Den tappra blev en clown. Han fäktade med armarna, pep och gnällde. Så släppte den stöddige sitt grepp och blixtnsnabbt slet den tappra av den stöddige hans glasögon.

Stämningen härsknade till. Rörelserna blev kantiga och hårda. Den stöddige grep tag om näsan igen.

– Varför är du så taskig, frågade jag. Släpp hans näsa!

Det blev tyst, allting stannade. Den stöddige släppte taget och den tappra liksom isades till.

Vad hade jag gjort? Satt honom i en ännu värre sits?

Han fann sig snabbt och spelade upp sin clownscen, denna gång riktad till mig.

– Gör dig inte till, jag vill bara inte att de ska vara så taskiga, sa jag.

– Nähä, sa han med ett kallt ansikte.

Runt om trängdes allt folket. Musiken och dansen gungade vidare. Gruppen upplöstes framför mig, bara den tappra och några till stod kvar.

En rad människor kom dansande emot oss, klädda i masker, med målade ansikten, med band och fjädrar i sina gröna, röda och blå hår. Den sista killen i raden ropade till den tappra:

– Kom igen, häng på! och gav honom ett varmt leende när han dansade vidare.

Den tappra stillnade. Han följde inte efter utan bara stod där, alldeles stilla. Ansiktet mjuknade och öppnade sig, och långsamt spred sig ett leende.

Länge stod han med öppen mun och såg ut att vara långt borta i något minne, ett varmt minne. Han stod länge kvar i den värmen. □

*Illustration: Agneta Larsen
Text: Marie-Louise Carlberg*

Forskning och etik:

VAR GÅR GRÄNSEN FÖR DET UNIKA LIVET?

*Idag är forskarna inne och ro-
tar i livets uppkomst och i
arvsmassan. Det ger både fas-
cinerande och skrämmande
perspektiv. Utvecklingen går
rasande fort, samtidigt som
den etiska debatten kommer
på efterkälken.*

*Utvecklingen gör att vi
ställs inför nya frågor, när
forskningen befinner sig i det
allra heligaste, i livets upp-
komst.*

*Just befruktning utanför
kroppen har vuxit fram i ett
vällovligt syfte, men i dess
kölvatten håller en parallell-
forskning på att växa fram,
som inte har något med barn-
löshetsbehandling att göra.*

Bild: Hillevi Nagel/Korthuset

In vitro fertilisering – befruktning av ägg utanför kroppen.

Det första provrörsbarnet föddes 1978 på ett engelskt sjukhus. Metoden höll då på att utvecklas runtom i hela världen, och det var rena kapp-
löpningen att hinna först. Utveck-
lingen har gått vidare och i USA har
man lyckats bestämma kön på prov-
rörsbarnen. Göteborg var först i
Sverige med en provrörsbaby 1982.

Metoden innebär att kvinnan ut-
sätts för hormonstimulering som gör
att äggstockarna producerar flera
ägg. Dessa plockas ut och förs sam-
man med mannens sperma. När det
befruktade ägget är några dagar
gammalt förs det in i livmodern igen.
Om allt går väl utvecklas embryot



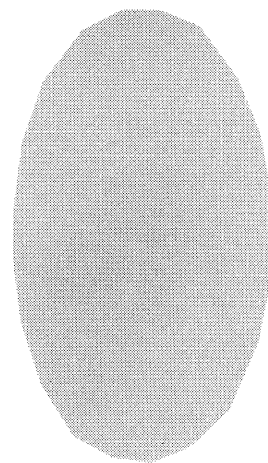
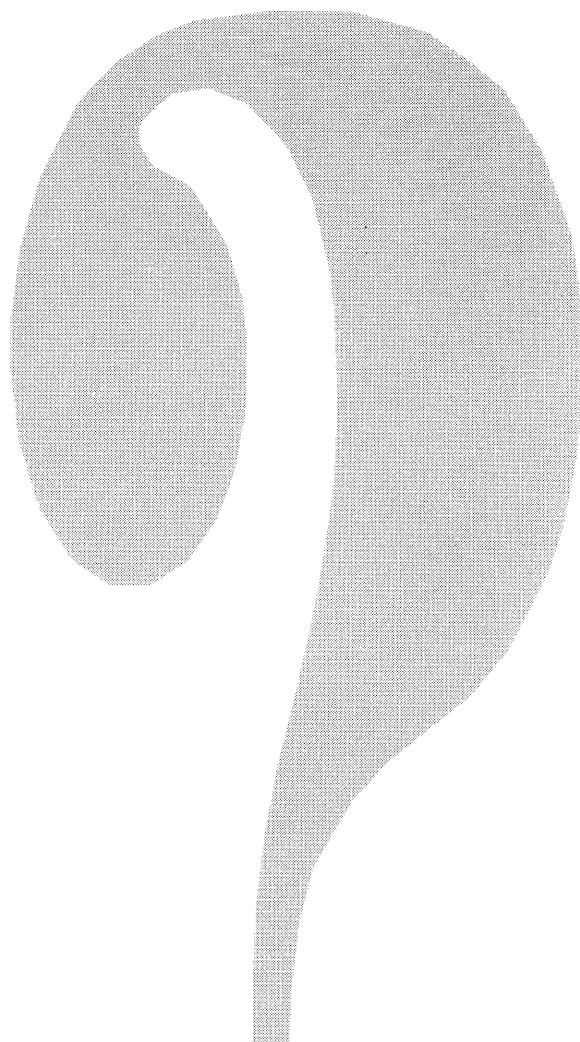
och det barnlösa paret välsignas med ett barn som helt är deras eget, men där det viktigaste momentet, själva befruktningen, skett på ett sjukhuslaboratorium.

Vid varje provrörsbefruktning tar man ut flera ägg. Därför blir det alltid några ägg "över". Lagen säger att äggen får hållas frysta i högst ett år. Ifall implantationen misslyckas kan sjukhuspersonalen alltså plocka fram ett annat ägg och försöka på nytt. Men det brukar ändå bli ägg över. Dessa befruktade ägg, mänskliga embryon, har forskarna tillåtelse att forska på. Hittills gäller en gräns på 14 dagar. Så länge får man bevara det mänskliga embryot i näringslösning och bedriva viss forskning.

Den forskning som inte direkt har att göra med provrörsbefruktningen, parallellforskningen, kan snart bli den överskuggande verksamheten, för in vitro fertilisering i sig är inte någon särskilt effektiv metod för att behandla barnlösa. Nu efter flera års verksamhet visar det sig att bara mellan 10 och 15 procent av de par som väntar på in vitro fertilisering verkligen får ett eget barn. Att så få lyckas har också drivit kostnaderna i höjden.

För dyrt

Hittills har landstingen finansierat verksamheten och betalat kostnaderna för de barnlösa par som fått försöka. För varje fött barn har kostnaden blivit 270 000:-. En alltför hög summa anser landstingen som är alltmer ovilliga att låta barnlösa par genomgå behandlingen.



Vad har vi att sätta emot läkarnas auktoritet?

Däremot har privatsjukhusen tillåtit gå in på detta område. Sofiahemmet i Stockholm och Carlanderska i Göteborg är numera inne i branschen som säkert kan bli vinstgivande.

Men vad är det då för parallellforskning som bedrivs? Det är först och främst forskning som direkt har att göra med fostrets utveckling. Forskarna får tex gå in och studera embryot och kontrollera kromosomuppsättningen. På så vis hoppas de kunna skilja ut vilka befruktade ägg som är "bäst" och har störst möjligheter att klara sig.

Den här tekniken öppnar också möjligheterna för en ännu tidigare och effektivare fosterdiagnostik. Något som kan bli en tidig utsorteringsmetod, men kanske också kan hjälpa till att fastställa sjukdomar på foster som man tror sig så småningom kunna klara av att bota på ett tidigt stadium.

I Göteborg är det framförallt fostrets tidiga livsbetingelser man forskar i, bland annat vilka signalsubstanser det befruktade embryot sänder ut för att slippa avstötning i livmodern. Allt för att i framtiden lyckas bättre med provrörsbefruktningarna.

Lukrativ forskning

Annars är det riktigt lockande forskningsfältet – och kanske det mest lukrativa – att prova ut nya läkemedel på mänskliga embryon. Än så länge är det inte tillåtet. Men intresse finns. Professor Lars Hamberger på kvinnokliniken på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg är själv tveksam till vilken typ av forskning som är önskvärd på mänskliga embryon. Ändå säger han i en intervju i Dagens Nyheter 24 december -88 att:

"... om man genom embryoforskning tex fått en vink om vilka skador neurosedyn ställer till med så kunde det vara försvarbart. Men med den andra delen (av hjärnan) kan jag föreställa mig att det skulle

kunna bli en väldigt efterfrågan på sådana tester och kanske ett krav för att få inregistrera ett nytt läkemedel. Det skulle då bli stor efterfrågan på embryon och en väldigt konflikt för mig att ta undan ägg för sådan forskning."

Och gränsen på 14 dagar för tillåten forskning på mänskliga embryon – det är en gräns som forskarna själva föreslagit. Frågan är om inte den gränsen kan utsträckas när det blir dags. Eller som forskarna Bernt Kjessler och P O Jansson skrev i Läkartidningen (nr 23,85):

"Denna gräns är dock arbiträr. I särskilt vetenskapligt välmotiverade fall bör forskning på mera utvecklade embryon kunna tillåtas efter särskild granskning."

Helt fria händer har inte forskarna. Den forskning de bedriver ska godkännas av sk forskningsetiska nämnder. Dessa finns på varje universitetssjukhus. De är sammansatta av fackfolk och lekmän. Lekmännen ska då representera allmänhetens syn på vad som kan anses etiskt försvarbart. I de forskningsetiska nämnderna dominerar fackfolket.

I Göteborg är det 10 läkare, 1 tandläkare och 4 sk lekmän. Man kan lugnt utgå från att läkarna är benägna att godkänna kollegornas forskningsprojekt. Nästa gång kan det gälla forskning på deras egen klinik. Dessutom representerar de derent vetenskapliga intresserna.

Lekmännen i minoritet

Lekmännen borde vara de som har störst intresse av att dämpa forskarnas intrång på områden som är etiskt tveksamma. Men de utgör en minoritet och frågan är om de har så mycket att sätta emot den samlade expertisens argumentering om välmotiverade forskningsprojekt.

Kajsa Sundström Feigenberg är gynekolog. Under 70-talet var hon på Socialstyrelsen. Nu arbetar hon på en vårdcentral där hon bland an-

nat tar emot barnlösa par. Hon har länge intresserat sig för och debatterat sociala, psykologiska och etiska frågor inom kvinnosjukvården.

– När det gäller att behandla barnlösa så är det frågan om vad som är läkarnas ansvar. Ska vi verkligen ställa upp på att ställa allt till rätta och ingripa i ickemedicinska frågor. Det är skillnad, understryker hon, på att ge hormon och operera äggledarna. Då får kvinnan sedan gå hem och göra barnet själv med sin partner. Därifrån är det ett stort kliv till befruktning genom insemination. Då är sjukvården inne i det mest intima i en människas liv. Befruktningen äger rum på ett sjukhus och genomförs tack vare två utomstående män (donatorn och läkaren som också vanligtvis är man). I provrörsbefruktning är det visserligen parets egna ägg och sperma, men där sker då själva befruktningen på ett sjukhuslaboratorium.

In vitro fertilisering och insemination ska enligt lagstiftningen endast ske för människor som lever i parförhållanden. Eftersom en in vitro fertilisering sker med parets egna ägg resp sådesceller känns det etiskt lättare än insemination. Kanske just därför har också landstingen villigt stått för kostnaderna medan däremot de som adopterar först nu får bidrag från det offentliga.

Upprivande väntan

De upprepade försöken med implantation av befruktade ägg är en upprivande tid av hopp och förtvivlan för det barnlösa paret. Längtan efter barn och acceptandet av barnlöshet är ett mänskligt problem, ett livsproblem. Får de någon hjälp att klara ett misslyckande? Många ägnar flera år av sitt liv åt undersökningar och försök att bli med barn. För många resulterar det hela i att de till sist ändå måste ge upp, resignera och kanske acceptera. Vad är läkarnas och sjukvårdens roll i deras liv? Det kan lätt bli så att sjukvården hål-

ler ett desperat hopp vid liv och presenterar allt mer osäkra och oprövade metoder.

Det är samtidigt lätt att förstå barnlösas förtvivlan.

– Att få ett eget barn är emotionellt viktigt, säger Kajsa Sundström Feigenberg. Det ger en känsla av överlevnad, ett sätt att leva vidare.

Kajsa har intervjuat kvinnor i olika åldrar. Ingen sörjer alla barn de fått, även om de varit väl många. Däremot är det vanligt att äldre kvinnor sörjer de barn de inte fått. Den sorgen har fått en annan färg idag.

På 30- 40-talet accepterade man det lättare, som ett livets villkor. Kvinnor som levde som hemmadött-rar gifte sig inte av sociala skäl – och blev barnlösa. En del blev mostrar och fastrar istället. Ägnade sig åt syskonbarnen.

Samhället förändrat

Sen dess har samhället förändrats och sjukvården har idag större makt och inflytande. Idag ska sjukvården inte bara bota sjukdomar, den ska dessutom ta hand om våra livsproblem.

Vi lever i en tid när vi är vana att kunna planera och bestämma när barnen ska komma. Då blir besvikelsen över en graviditet som uteblir av ett annat slag. Dagens barnlösa känner naturligtvis förtvivlan, men är också arga. De tycker att det är en rättighet att få barn och kräver rätt att bli behandlade.

– Har samhället plikt att se till att jag får barn, undrar Kajsa Sundström Feigenberg, och fortsätter:

– Är barnlöshet en sjukdom, en defekt som ska botas? Enda bote-medlet är ett barn, som då blir medel för två människors lycka. Barnlöshet har andra dimensioner än rent medicinska. Det är mycket som vi inte kan råda över och ställa till rätta inom sjukvården, därför är det viktigt att människor får tänka igenom vad barnlösheten betyder i deras liv. Barnlöshet, infertilitet är ett allt

vanligare problem. Istället för att försöka förebygga barnlöshet, att satsa stora resurser på forskning i vad det är som är orsaken, har sjukvården utvecklat metoden att provrörsbefrukta. En metod som dessutom lämnar dörren öppen för parallellforskning på mänskliga embryon.

Unikt liv

– Det här är inte vilken vävnadsodling som helst, understryker Kajsa Sundström Feigenberg. Det är liv och unikt liv redan från befruktningsoögonblicket och det är forskarna själva som bestämmer när man ska kasta bort det.

Forskning har inte bara bedrivits på ägg som blivit över vid provrörsbefruktningsoperationer. Dessutom har kvinnor också donerat ägg i samband med olika slag av underlivsoperationer. Frågan är om de varit tillräckligt medvetna om vilka forskningsändamål de donerat ägg till. Om man kommer in för att bli steriliserad kan det vara svårt att säga nej när den opererande läkaren frågar och berättar om sin behjärtansvärda forskning.

Sperma har bl a kommit från spermadonatorer. Har de vetat att deras sperma inte bara skulle hjälpa barnlösa par?

Redan nu pågår försök för att se hur mänskliga embryon reagerar på olika toxiska ämnen, ämnen som sedan kan användas i läkemedel. I Sverige bedriver man också forskning för att fastställa och kanske kunna bota sjukdomar redan på fosterstadiet.

– Det är en forskning vi kan vara utan och den borde alla människor, inte bara forskarna ta ställning till, säger Kajsa Sundström Feigenberg. Det är en fråga om människan ska styra tekniken eller om den tekniska utvecklingen ska få styra människan.

– När det som här gäller livsfrågor kan man inte ha flytande gränser. Då måste det bli ett entydigt svar – ja eller nej. □

Caroline Runesdotter

NOTISER

Omvälvande kvinnokamp? Montreal 1990

Första "toppmötet" om kvinnor och makt

Nästa år är det 50 år sedan Canadas kvinnor fick rösträtt. Jubileet firas bland annat med ett stort internationellt möte i Montreal. Arrangörer är F.R.A.P.P.E., en organisation vars mål är att kvinnor ska uppnå politiskt och ekonomiskt inflytande.

F.R.A.P.P.E. hoppas att mötet ska bli "en språngbräda för en kollektiv, internationell rörelse som kan dela erfarenheter, framgångar och förhoppningar och slipa sina verktyg och strategier för att uppnå fullständig jämställdhet i det patriarkaliska maktreservatet".

Målsättningen för mötet, som kommer att äga rum i Montreal 3-8 juni 1990, är att egga till världsomspännande aktioner för att ge kvinnor tillträde till maktens korridorer, i hopp om att omforma och humanisera existerande strukturer.

Man hoppas få Margaret Thatcher som festtalare vid öppningsbanketten.

Något för Fredrika Bremer-förbundet?

Naturligtvis

heter magasinet som utges av den norska *Felleskampanjen for jordas miljø og utvikling*. Kampanjen har 72 medlemsorganisationer, från husmodersföreningar och scoutförbund till politiska ungdomsorganisationer, miljö- och biståndsorganisationer. Den samarbetar med flera klubbar inom Järn och metall, och märker ett ökande intresse för miljöfrågor inom fackföreningsrörelsen i Norge.

Felleskampanjen startade sin verksamhet när Brundtlandrapporten offentliggjordes i april 1987.

Kampanjen ska vara en idébank för organisationerna, och se till att det förs en kontinuerlig debatt om miljöfrågor och aktionsformer.

Brundtlandrapporten slår fast att jordens miljöproblem är allvarliga, men att vi fortfarande kan hejda utvecklingen om vi får en "engagerad opinion".

– Vi vill väcka människor till aktivt engagemang, säger **Elin Enge**, som är felleskampanjens ombudsman.

För eller emot —

ABOR



Bild: Gunnel Johansson

RT



**Med jämna
mellanrum blossar
debatten om aborter upp. Nu verkar
det som om det börjar bli dags igen. Antalet
aborter har ökat på senaste tiden. Abortlagen ska
ses över och bland annat ska tidsgränsen för de sena
aborterna ändras. Det är en attitydförskjutning på gång när
det gäller aborter. Det kan bero på att de barnlösa börjar bli en
synlig grupp. Det kan bero på att forskningen kan befrukta ägg oberoende av
kvinnan. Och kanske babyboomen nu också visar på ändrade attityder,
att barnen får ta mer plats i vårt liv. Nu har vi också fått en ny typ
av abortkritiker, "Föreningen för alternativ till abort" som
genom stöd och samtal vill hjälpa abortsökande att
hitta andra utvägar, utan att för den skull
kräva att den fria aborten
ska avskaffas.**

Abortlagen måste ses över. Sena aborter tillåts fram till vecka 24. Hade de foster som nu aborteras istället varit för tidigt födda barn, hade sjukvården kanske kunnat klara dem. Chanserna för överlevnad har successivt ökat för de för tidigt födda och nu håller man på att närma sig det möjligas gräns som än så länge ligger omkring vecka 22 – en gräns som sätts av lungvävnadens utveckling, njurfunktioner, förmågan att reglera hjärnblodflödet och att ställa om cirkulation.

Men än så länge förekommer s k sena aborter ända fram till 24 graviditetsveckan.

För personalen är det påfrestande – att i ena fallet sätta in alla resurser för att rädda ett för tidigt fött barn. I andra fallet är det inte meningen att det aborterade fostret ska överleva.

På en del sjukhus har man därför gått över till en äldre metod för att undvika gränsfall. En metod som dödar fostret redan i livmodern, men som är mer riskabel för den gravida kvinnan.

Nu vill läkarna ha en marginal på ett par veckor mellan vad som är tillåtet för abort och de barn som kan räddas till livet. Och den marginalen kommer översynen av abortlagen att ge dem.

Andra bestämde

Den abortlag vi nu har började gälla 1975. Innan tillämpades en lag som gällt sen 1938. Då fick inte kvinnan själv bestämma. Enligt den lagen skulle en kurator göra utredning och två läkare (en gynekolog och en psykolog) skulle undersöka kvinnan och sedan besluta. Ofta var besluten negativa och kvinnan fick då vända sig till dåvarande medicinalstyrelsen för att få beslutet omprövat. Utredningen tog lång tid och det gav som resultat många sena aborter.

Läkarnas godtycke och praxis på olika orter blev av avgörande betydelse för kvinnan. Det var t ex lättare att få abort i Stockholm än i Lund där man var mer restriktiv med tillstånd.

Åren innan och efter den nya abortlagen trädde i kraft, steg antalet aborter. Det var ju också under en period, när synen på sexuallivet började bli liberalare än tidigare och möjlighet till arbete och utbildning var viktigt.

De höga abortsiffrorna höll i sig i slutet av 70-talet, men då motsvarade de ett större antal kvinnor i fertil ålder och proportionellt sett hade de inte ökat. Inte förrän förra året, 1988. Och då var det särskilt bland tonåringar som den stora ökningen fanns.

Göteborg har Sverigerekord i tonårsaborter. Men här kan man också se hur det hänger ihop. Mödravårdscentralerna är överlastade med nya arbetsuppgifter och det ökade barnafödandet. Den verksamhet som fått komma i kläm är preventivmedelsrådgivningen – just den abortförebyggande verksamheten. Den tid som finns kvar till preventivmedelsrådgivningen har krympt till knappt hälften av vad socialstyrelsen rekommenderar.

Ideell organisation

Uppföljningen efter en abort kan vara minst lika viktig när det gäller tonåringar. På Udevalla sjukhus visade det sig att var femte tonåring som fick abort också hade fått abort tidigare. Nu är det en ideell organisation som vill arbeta för att få ner abortsiffrorna. "Föreningen för alternativ till abort" vill ge stöd och andra möjligheter åt kvinnor som överväger abort.

Förebilden finns i Norge där rådgivningsbyråer har funnits i tio år. De som väljer att föda får fortsatt stöd av rådgivningsbyrån som ställer upp med allt från tillfällig bostad till barnvakt.

För eller emot ABORT

Något liknande håller alltså på att byggas upp i Sverige. Föreningens ordförande Hans Einar von Holst vill inte förändra abortlagen i mer restriktiv riktning, men vill att abort ska vara en nödlösning.

– Den abortsökande kvinnan befinner sig i en krissituation. Därför kan hon inte lösa problemen på objektivt bästa sätt utan behöver hjälp.

Föreningen för alternativ till abort vill vara ett komplement till sjukvården och arbeta så nära mödravårdscentral och kvinnokliniker som möjligt.

Eftersom en grundprincip när det gäller den nu gällande abortlagen är att det är kvinnan som ska bestämma, det är hennes beslut som ska gälla, kan man bli tveksam till den förmyndaraktiga attityden.

Margareta Callersten-Brunell har arbetat många år som kurator både före 1975 och som kurator på kvinnoklinik efter det att den nya lagen trätt i kraft. Hon har också gjort intervjuundersökningar för ett abortbetänkande och gjort studiematerial åt socialstyrelsen.

Förebyggande arbete

– Visst vill vi alla arbeta för att få ner antalet aborter. När jag arbetade som kurator tänkte jag att nu måste jag gå ut och arbeta förebyggande istället.

– Men alla aborter kan vi ändå inte förebygga.

Preventivmedlen blev inte vad man trodde. Dessutom är ju inga preventivmedel helt säkra. Det är alltid några som misslyckas. Använda alla preventivmedel skulle det ändå betyda tiotusentals oplanerade graviditeter om året. Det är alltså oundvikligt med många oplanerade graviditeter. Hur många som sedan slutar i abort har i hög grad att göra med samhällets attityder till barn och föräldraskap. Antalet aborter ligger idag på 36 000 om året. Det innebär att mer än var fjärde graviditet avbryts.

– Det finns inget bra sätt att lösa problemet med en oönskad graviditet på. Det finns ingen som tar abort med en klackspark. Problemet för kvinnan är att hon måste fatta ett beslut inom en mycket begränsad tid. Alla andra livsavgörande beslut du ska fatta i ditt liv kan du ta god tid på dig för, när du ska skilja dig, byta jobb eller flytta.

Hur svår kris det sedan är beror helt på den enskilda kvinnans livssituation. För en tre-

barnsmor som bestämt sig för att inte ha fler barn behöver det inte bli så traumatiskt.

Margareta jämför med en kvinna hon mött som blev gravid sent i livet. Kanske hennes sista chans att få ett barn, men som ändå valde abort då hon tyckte att hon var för ensam för att kunna ge barnet den uppväxt hon skulle vilja. Hon bar på sorgen en lång tid efteråt.

– Orsakerna till abort är sällan renodlat materiella. Det beror ofta på när i livet och med vem. Relationen till mannen är väldigt viktig. Idag ligger rädslan inför att skaffa barn nära till hands på grund av den otrygghet många känner i relationen till mannen. Att reda ut en sådan situation och göra en människa beredd att ta emot ett barn är svårt på kort tid.

När Margareta arbetade som kurator på kvinnoklinik efter det att den nya abortlagen trätt i kraft, fick hon träffa alla kvinnor som ville göra abort. Kuratorssamtal är inte obligatoriska, men på en del sjukhus fick kuratorn ge den information som på andra ställen läkare eller barnmorska ger.

Stort behov av att prata

Genomgående märkte hon att alla hade ett stort behov av att prata om det de stod inför. Det var viktigt för dem att komma fram till ett väl genomtänkt beslut. Och det är inte alltid man kan inse vad en abort innebär. Det kan ge en känsla av förlust, en efterreaktion och ge ett sorgearbete. När den här reaktionen kommer, varierar mycket. En abort är något man får leva med. Reaktionen efteråt kan ta sig många olika uttryck. Gerd Frid, barnmorska som skrev en avhandling om förlossningssmärta, iakttog att kvinnor med abort i bagaget ofta upplevde förlossningssmärtan starkare.

Ändå väljer många kvinnor abort som det minst onda alternativet.

”Hur jag än väljer så blir det fel”, sa en kvinna som Margareta träffade.

Det är alltid en svår situation för kvinnan som vill ha abort. Det skulle behövas fler stödjande samtal. Men det är viktigt att det är kompetent personal som tar hand om samtalen. Det är viktigt att inte skapa skuldkänslor hos kvinnan och att hon får hjälp att komma fram till sitt eget beslut. Det är ovanligt att männen deltar i de här samtalen. Men det är viktigt att få med dem.

– Ibland undrar jag vems aborterna egentligen är, säger Margareta. Är det kvinnans,

mannens eller är det samhällets.

Margareta arbetar med barns och kvinnors hälsa i ett bredare perspektiv idag men föreläser också för blivande barnmorskor om aborter.

– Ett viktigt arbete, tycker hon. Aborterna väcker många känslor hos människor.

Abort ingen sjukdom

Därför är det viktigt att de som ska syssla med aborter i sin yrkesutövning får mycket handledning och stöd.

– Abort är ju ingen sjukdom, därför blir det lätt att tyda som "du får skylla dig själv, det är ditt eget fel". Men vi måste hjälpa de kvinnor som bestämmer sig för abort. Då kan vi också hjälpa kvinnan inför kommande önskade graviditeter, och kommande barn.

Hittills har Margareta inte träffat på någon enda som har använt abort som preventivmedel. Men varför blir man med barn, önskat. Det har Margareta funderat över.

– Vi är inte alltid så rationella, konstaterar hon, och längtan efter barn kan ha många dimensioner. Det finns en naturlig ambivalens och när graviditeten är ett faktum är det många som reagerar med att det här klarar inte jag.

– Det är klart att vi alla vill att antalet aborter ska minska. Varje abort i en kvinnas liv är en abort för mycket. Ändå är abortlagen som den är utformad idag bra, det borde bara finnas mer tid för stödjande samtal och det vore bra om mannen kom med i högre grad. Det är hans beslut också, även om det slutgiltigt alltid ska vara kvinnan som bestämmer.

Bra abortlag

– Jag har svårt att se hur en abortlag skulle vara utformad för att vara bättre än den vi nu har. Och kanske det mest positiva med abortlagen är att den ger kvinnan möjlighet att fatta ett beslut. Att göra ett eget val i en fråga som angår hela hennes framtida liv.

– Men då är det också viktigt att det verkliga är kvinnans egen önskan som kommer fram. Att hon inte av omständigheterna, av mannen tvingas välja abort fast hon egentligen vill ha ett barn. ☐

Caroline Runesdotter

FOTNOT: Margareta Callersten-Brunell och Merike Lidholm har skrivit en bok med titeln "Abort, erfarenheter och teorier", Liber förlag.



Landstinget Sörmland

KVINNOKURSER PÅ ÅSA

SOMMARVECKOKURSER

Kvinnoliv och trådändar	26/6 – 1/7
Våga tala kvinna – öka ditt självförtroende	25/6 – 1/7
Skriv kvinnoliv	30/7 – 5/8
Kvinnor igår idag imorgon	30/7 – 5/8

LÅNG KURS

Kvinnokursen –
kvinna igår idag imorron 21/8 1989 – 11/5 1990

Skriv eller ring för prospekt. Anmälan till sommarkurser snarast!

Åsa folkhögskola
640 24 Sköldinge
tel 0157-500 11

BISTÅNDSARBETE?

Förbered dig genom språkstudier hos

SSVH

Varvade distansstudier i

Engelska • Franska • Ryska • Spanska
Portugisiska • Swahili med östafrikakunskap
Arabiska med arabvärldskunskap

Kostnadsfri undervisning. Fria resor.

Ring för mer information!

STATENS SKOLA FÖR VUXNA

Box 3024, 871 03 HÄRNÖSAND
Telefon 0611 - 13020



Inger Tapios dotter Ulrika har sytt dessa skor. Hon har också tagit bilden.

Långt hemifrån ...

När jag hade nött ut mina skinnskor var jag ännu lyckligt ovetande om världen utanför vår egen. Jag hann nöta ganska många par, innan jag fick mina första skor med hård sula, och innan jag började ana och varsebli omvärlden utanför den samiska.

När man just hade börjat förstå, så slängdes man öga mot öga med den, och kulturkrocken var oundviklig.

Att varje dag få komma hem från sin skola och få träffa de sina, att få komma hem och redan i dörren få känna "hemmadoften" och ropa "mamma" och få ett svar, det måste vara livet.

Vad händer när man berövar ett barn detta liv? Att bo borta när man endast är sju år är faktiskt en upprivande händelse. Och vem bär skulden?

När jag började skolan, så kunde jag först och främst inte svenska, men lyckligtvis kunde jag finska. Och samiska, som är mitt modersmål. Det var en helt ny värld som öppnade sig för mig och mina kamrater på Nomadskolhemmet. Visst hade jag hört talas om skolan av äldre barn men det var så ogripbart.

Veckorna före skolstart började mor och jag göra iordning de säckar jag skulle ha med mig till skolan. Alla kläder jag fick var nya. Det var spännande och upplivande. Koltarna, sjalarna samt underkläderna packades i linnesäckar. Skohörullen och bällingskorna packades i en säck av säckväv. Torkat renkött hade man också med sig.

Det var oerhört spännande när den gula skolbussen stannade i vårt sommarviste. Bussen var redan fullsatt. En del barn stojade och sjöng. Det var de äldre barnen som redan visste hur det var i skolan. Vi nybörjare satt tysta och iakttagande. Vi tryckte oss intill våra mödrar som följde med till skolan i Karesuando.

När vi kom fram efter flera timmars bussresa fick vi mat. Det var kötsoppa, det minns jag. Den var god, men de gula tärningarna i soppan smakade förfärligt. Vi nybörjare tittade på varandra. Alla tycktes få kvälningar av de gula klimparna.

När det blev läggdags slets jag ifrån min mor nästan handgripligen. Men ännu mer känslomässigt. Jag skrek och sparkade och slog vilt omkring mig. Inte ville jag gå och lägga mig. Jag bönade och bad – snälla mor, ge inte bort mig, lämna mig inte. Mor fick följa med mig till sovavdelningen en trappa upp. Krampaktigt höll jag henne i handen. Korridoren var så oändligt lång. Den skrämde mig. Nej, tänkte jag, mig skulle de inte få ta. Aldrig i livet! Jag höll min mor i handen hela tiden, ville vara så nära henne som möjligt.

Att mor skulle vara tvungen att gå så småningom, det begrep jag. Men jag hade tänkt kämpa så länge det gick. Det okända skrämde mig verkligen. Vad skulle hända när mor gick?

Sången var kall och inga sockor fick man ha på sig. Hemma hade jag alltid sovit i syskonbädd. Nu fick jag sova ensam vilket jag inte alls tyckte om. Mor satt på huk vid min säng och höll mig i handen. Hennes mjuka röst, hennes tröstande ord fick mig lugn.

De större barnen läste "Gud som haver ...", vi nybörjare lyssnade med knäppta händer, vi som inte kunde språket ännu. Efter det drogs den svarta rullgardinen ner. Jag började gråta igen, för jag ville inte bli kvar i ett hus som var så stort och främmande.

"Mon boadán iddes" (jag kommer imorgon) sa min mor innan hon gick. Jag grät och grät och grät, och var så fruktansvärt förtvivlad. Mors röst dog bort i den långa korridoren.

Fröken kom och tog upp mig från sängen. Hon bar mig fram och tillbaks och försökte trösta mig.

– Vill du sova bredvid mig, frågade hon. Inte ville jag sova bredvid någon annan än min mor. Jag var nästan otröstlig. Till slut måste jag ha somnat av ren utmattning.

Denna kvällsprocedur pågick i två veckor. När tårarna hade sinat började jag kissa i sängen.

Dagarna däremot gick förvånansvärt bra. Fröken i skolan kunde samiska. Hon hade också varit min mors fröken. Kanske var det just därför hon blev en slags trygghet i den annars så hopplösa tillvaron.

När vi blev större och hade slöjd med fröken i skolan, så talade vi bara samiska. Hon berättade HC Andersens sagor på samiska medan vi satt och arbetade. Slöjdtimmarna gick alltid för fort, det minns jag så väl. Tänk att vi fick höra dessa sagor på vårt eget språk, det är jag så tacksam över. Vi kunde inte läsa så bra ännu de första åren, och svenskan var ju ett svårt språk. Vi hade bara en timme samiska i veckan, och hade då oftast läsning. Samiskan var inte så viktig, vi skulle ju lära oss svenska. Men att vi kunde ha lärt oss svenska genom samiskan, var det ingen som tänkte på.

Många gånger har jag funderat över vad jag kan ha gått miste om i livet. Hur lång tid det till exempel tog med varseblivningen av olika ting i omvärlden. Hur det gick med igenkännandet och minnet av ting och episoder. Hur det blev med tolkningen och förståelsen. Jag hade ju inga ord på svenska när jag började skolan. Tillgången till ord och begrepp, påverkar det som individen förmår uppmärksamma. Det är lättare att hålla fast kunskaper om man har ord att hänga upp dem på.

”Tillgången till ett fullgott språk måste ses som en grundläggande mänsklig rättighet”, skriver språkforskaren Per Linell i sin bok ”Människans språk”.

Visst har jag nu lärt mig svenska något så när, men vad har jag förlorat? Hur mycket har mina möjligheter att kunna analysera verkligheten beskurits, eftersom förmågan till detta är beroende av ett rikt och varierat språk? Jag är glad att alla vi som gick på Nomadskolan var samisktalande, så att vi kunde kommunicera med varandra. Om man talar samma språk kan man känna gemenskap och identifiera sig med gruppen.

Idag skriver jag dikter om min skoltid för att läka sår. Och jag skriver på samiska. Det gjorde jag inte från början, av den enkla anledningen att jag inte hade fått lära samiska. Det har jag fått göra som vuxen, och det har tagit lång tid att lära. Men väntan och tålmod är två egenskaper som kännetecknar samen. Egenskaper som har utvecklats både genom arv och miljö. Väntan och tålmod segrar över otålighet och rastlöshet. Nu söker den sitt uttryck i diktandet.

Vad vi behöver nu för våra barn är böcker. Det finns alldeles för lite av den varan. Författare finns, men det finns inga pengar till utgivningen. Själv har jag gett ut två barnböcker varav den första kom ut 1979 och den andra 1988, genom samiska förlag i Norge och med norska kulturmedel. Det känns svårt att den svenska viljan till stöd är så liten.

Mina barn kan både läsa och skriva på samiska. De gick på en sameskola.

Idag finns det en sameskola i Karesuando där undervisningen sker på samiska de tre första åren. Svenskan kommer in i årskurs tre. Redan i tvåan får de en mjukstart med det svenska språket.

Det är viktigt att lärarna på en sameskola är samisktalande. På så vis blir allt mycket lättare.

Jag har själv jobbat på sameskolan i Karesuando under dess första år. Sedan övergick jag till kommunens grundskola där jag undervisade i både samiska och svenska, och kunde på så vis följa utvecklingen för de barn som jag haft på sameskolan och som nu gick på högstadiet i den svenska grundskolan. De fick en bra självkänsla och talade öppet samiska med varandra. Det var inte längre fult att prata samiska som det hade varit i min ungdom. Jag är glad att det har vänt.

Avslutningsvis vill jag ta upp en sak som känns sorglig. Det är när föräldrar, och även lärare som jobbar med samiska barn, inte är tillräckligt konsekventa i sitt användande av det samiska språket. De blandar in för mycket svenska ord, även om det finns ett täckande samiskt ord. Det här gäller inte alla. Det finns föräldrar och lärare som verkligen tänker efter och följer de mål de satt upp. Dem beundrar jag, men de är alldeles för få. Jag tror att det är viktigt att se upp med det NU innan det är för sent. Innan språket utarmas. Vi måste givetvis ha hjälp från staten också. Vi måste kunna ge ut mer samiska böcker och vi skulle behöva få barnprogram på samiska i TV. Vi har inte råd att förlora vårt vackra uttrycksfulla språk.

För mig känns det som om storsamhället kör över oss och kväver oss, språkligt sett. Och att vi går med på det. NEJ, samiska föräldrar, låt det inte ske. Tala samiska när du talar samiska. Var konsekvent. □

Text: Inger Tapio

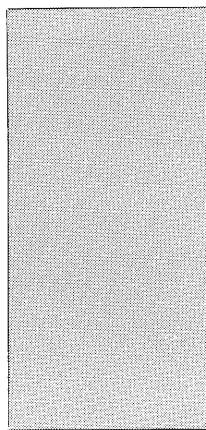
Den här dikten skrev jag för många år sedan.
Jag kallar den för SÅR.

*Jag minns det så väl
den kalla bädden
den beska cacaon
ensamheten
Jag minns det så väl
den lilla sjuåringens tankar
I hjärtat finns såren*

*Det är lördag
de barn som bor nära har fått fara hem
det är tyst ...
jag sitter vid fönstret och tittar ut
där åker finska bussen norrut
jag tittar tills den försvinner
jag skulle vilja stoppa den
jag skulle vilja med
jag skulle vilja ... jag vet inte vad*

*Andra barn leker
de verkar inte ha tråkigt
saknar inte de sin mor
varför saknar jag henne
Varför är jag, jag
och inte en fågel
eller en hund*

Ge barnen framtiden tillbaka!



Har du någon gång funderat över hur vår tillvaro ter sig i ett barns ögon? Ställer vi oss den frågan tänker vi kanske tillbaks på vår egen barndom. Även om den för många av oss lämnade en del övrigt att önska, så hade nog de flesta av oss en djupt rotad tro på framtiden. Allting skulle bli bättre när vi blev vuxna. Vi skulle ta över, förändra mycket och utvecklingen skulle rasa vidare i högt tempo.

Men i våra barns ögon ser inte världen ut så. Faktum är att de flesta barn inte tror att jorden kommer att existera om 10-15 år. De menar att kärnvapenkrig, kärnkraft eller andra miljökatastrofer kommer att ta död på allt liv innan de är vuxna.

Är det verkligen så illa? Ja, åtminstone om man ska tro det samstämmiga resultatet från intervjuundersökningar av barn och ungdomar som gjorts samtidigt och på likartat sätt i flera länder i Västeuropa och i USA.

Även om detta skulle vara en något svartmålad bild av verkligheten, är dessa undersökningar tillräckligt skrämmande och manar till eftertanke. Hur kan det ha blivit så här?

Om vi tänker på hur makthavarna i vårt samhälle betraktar barn så är det inte alls konstigt. De tycks se på dem som improduktiva varelser som bara kostar pengar, är i vägen och inte ens ökar vinsterna för exportindustrin. Möjligen kan de vara bra som konsumenter. Det är inte konstigt att politikernas spariver i stor utsträckning drabbar barnen. Vi behöver ju bara se till det senaste budgetförslaget om skolan ...

Det börjar tidigt. Arbetarbarnens föräldrar tvingas arbeta långa dagar för att få ekonomin att gå ihop. Med övertid och resvägar är 8-timmarsdagen för många en dröm. (Inom sjukvården är 10-timmarsspass inte ovanligt.) Barnen vistas kanske 10 timmar på sitt "arbete" – om de haft förmånen att få barnomsorg. Tiden med föräldrarna blir kort och stressig, uppblandad med inköp och matlagning, vid en tidpunkt då alla är som tröttast.

Improduktivt sparobjekt

Dagis tycks av politikerna betraktas som ett improduktivt sparobjekt. De skär ner på anslagen till lekmaterial och mat. Förskollärare och barnskötare – som har en så oändligt viktig arbetsuppgift, betraktas som någon sorts okvalificerade lektanter och betalas därefter. Barngrupper utökas och personaltätheten skärs ner.

Detta sker trots att vetenskapliga undersökningar klart visar att detta leder till stresshormonbildning hos barnen och ett ökat antal konflikter i barngruppen.

Andra forskningsresultat visar tydliga samband med ökad stress och nedsatt immunförsvar, dvs mer infektioner.

För många arbetarfamiljer är dagisavgiften så hög att man tvingas lösa sin barnomsorg genom att arbeta olika skift och turas om att sköta barnen på ledig tid. För dessa barn blir föräldrarna några som möts i dörren men som nästan aldrig är hemma samtidigt.

Skolbarnen har också drabbats av försämringar. Barnkullarna minskade några år. Då avskedade man lärare och ökade istället klasstorlekarna. Idag kan det vara 30 barn i en förstaklass. Samtidigt har underhållet av skolorna minskat till ett minimum och många skolor är idag hårt nedslitna.

Skolmaten har också blivit ett kärt sparobjekt. Entydiga forskningsresultat visar det som för många är självklart, nämligen att barnens största behov av näring är mitt på dagen då de är igång som mest. Man vet också att dåligt närings- och energiintag försämrar skolresultaten. Ändå snålas det på matanslagen och i många kommuner serverar man gröt eller fil istället för ett huvudmål.

Barnen är rättslösa

Jag pratade för ett tag sedan med skolöverläkaren i Göteborg som var mycket upprörd över barnens miljö i skolorna. Hon menade att om normala arbetsmiljölagar gällt för skolbarn skulle de flesta skolor varit stängda idag.

Att i en sådan miljö få barnen att sitta stilla, arbeta koncentrerat och lära sig något är inte lätt. Många erfarna lärare vittnar också om att dagens barn är mycket oroligare än tidigare och att lärarnas arbetsuppgifter är mycket svårare än förr.

Efter skolan då?

Socialtjänstlagen ger barnen rätt till barnomsorg till och med 12 års ålder, men de kommuner som följer detta är lätt räknade. Socialministern har deklarerat att 3:e och 4:e klassare inte behöver fritidshem. Många barn är därför ensamma under flera timmar på eftermiddagarna. Tänker vi på barns rädsla för krig och våld, är det inte konstigt att många barn ser TV:n som tröst och sällskap i ensamheten.

Samhället skär ner på skola och fritidshem, för att inte tala om fritidsgårdar och stöd till små idrottsklubbar och liknande aktiviteter. Däremot bjuder man på kabel-TV. Idag ser barn på TV längre tid än de är i skolan.

Istället för att satsa på meningsfulla och vettiga fritidsaktiviteter för våra barn, indoktrineras de med en flamsig, ytlig och våldsinriktad amerikansk kabel-TV, som de ofta ensamma matas med, och där de oftast inte ens förstår språket som används. Dagens svenska barn kommer att ha bevittnat tusentals mord och slagsmål på TV. Men de ser aldrig de följer sådana handlingar får i verkligheten. Tvärtom framställs våldet som heroiskt och glamoröst, ibland rent av komiskt.

Om man är uppfödd med en sådan syn på våld och medmänniskor och samtidigt känner sig maktlös i en meningslös tillvaro som ändå ska gå

under, ja då ligger det snubblande nära tillhands att fascism och rasism kan te sig lockande.

Därför kan man ju inte tycka att det är annat än cyniskt när politiker och andra makthavare, idag då det s k ungdomsvåldet diskuteras, klagar över att föräldrarna inte tar ansvar för sina barn. Problemen vi ser idag är ju just följderna av de beslut makthavarna själva fattat. Men som alltid slipper de ta något som helst ansvar för följderna av sina beslut. Och förresten, vilka är de föräldrar som inte tar ansvar för sina barn.

Det är arbetarbarnen som drab-

som trots enorma ekonomiska svårigheter inte sparar någon möda i satsningen på sina barn.

På Kuba har man idag en spädbarnsdödlighet i nivå med Västeuropa, trots att det vid revolutionen 1959 rådde stor nöd där. På Kap Verde – ett av de fattigaste länderna i världen – har man efter en medveten satsning radikalt minskat både mödra- och barnadödligheten.

I Reggio Emilia i norra Italien har den kommunistiskt styrda kommunen genomdrivit en daghemssatsning som blivit ett föredöme i hela världen. Daghemmen har byggts i

För dem är barnen helt enkelt framtiden. Det är för deras skull man slåss för friheten i sina länder. Utan barnen är allt meningslöst.

Men här hemma bryr sig inte makthavarna om framtiden. Att få snygga siffror i boksluten, att höja vinsterna, det är mycket viktigare än att barnen har det bra. De skiter högaktningsfullt i framtiden, det gäller ekonomin – idag!

Jag kan inte tänka på detta utan att minnas Lenins formuleringar om kapitalismens förruttnelse. För när samhällets makthavare ser barnen som en belastning och inte en till-



Slottsskogen i Göteborg, sommaren -88. Flera hundra barn i olika åldrar, sprang för fred i världen. De gick in för sin uppgift med allt de kunde ge. Pengarna från anmälningsavgiften gick till ANC.

Bild: Björn Rantil

bas värst av nedskärningar och besparingar. De drabbas också indirekt av de försämringar som riktas mot deras föräldrar i form av sänkta reallöner, höjda hyror och priser, arbetslöshet och förslitning.

En nygjord undersökning visar att klasspolitiken fått skrämmande följder för hälsa och dödlighet. Exempelvis har dödligheten för barn 0-14 år i "resurssvaga församlingar" ökat mellan perioden 1967-73 och 1979-83 med cirka 15 procent och ligger nu 25 procent över genomsnittet för hela landet. Samtidigt har barnadödligheten minskat kraftigt i de "resursstarka församlingarna", och ligger nu en bra bit under hälften av barnadödligheten i de "resurssvaga" församlingarna. (I högre åldersgrupper var skillnaderna ännu större och tendenserna än mer markerade). Detta är alarmerande!

Makthavarnas nedskärningspolitik går helt i linje med vad som sker i USA och Storbritannien. Deras syn på barn står i skarp kontrast till den som råder i många andra samhällen. Det finns åtskilliga länder

ljusa, luftiga lokaler utifrån barnens behov (inga baracker eller förkrymta lägenheter där inte) och man har anställt konstnärer och trädgårdsmästare som arbetar tillsammans med barnen. Att borgmästaren är en trogen gäst säger också en del om deras syn på barn och daghem.

Förstod inte frågan

Jag hörde en forskollärare berätta om ett studiebesök i Leningrad. Den svenska gruppen hade frågat hur lång tid det tog att få dagisplats. Vårdarna förstod inte frågan. Efter en stund av förklaringar klarnade det. Det tog ingen tid alls. Men skulle man ha dagis just i sitt eget hus och inte kunde tänka sig en plats i huset bredvid kunde man kanske få vänta någon månad.

Och tittar man på länder som Nicaragua, Moçambique och Vietnam, eller den palestinska befrielse-rörelsen, så prioriterar man barnen och deras behov mycket högt trots att de befinner sig i krig och har stora ekonomiska problem.

Det är inte konstigt att de gör det.

gång, som legitima sparobjekt istället för "investeringsobjekt för framtida utdelning", ja då är det ju uppenbart att makthavarna inte ens själva tror på någon framtid.

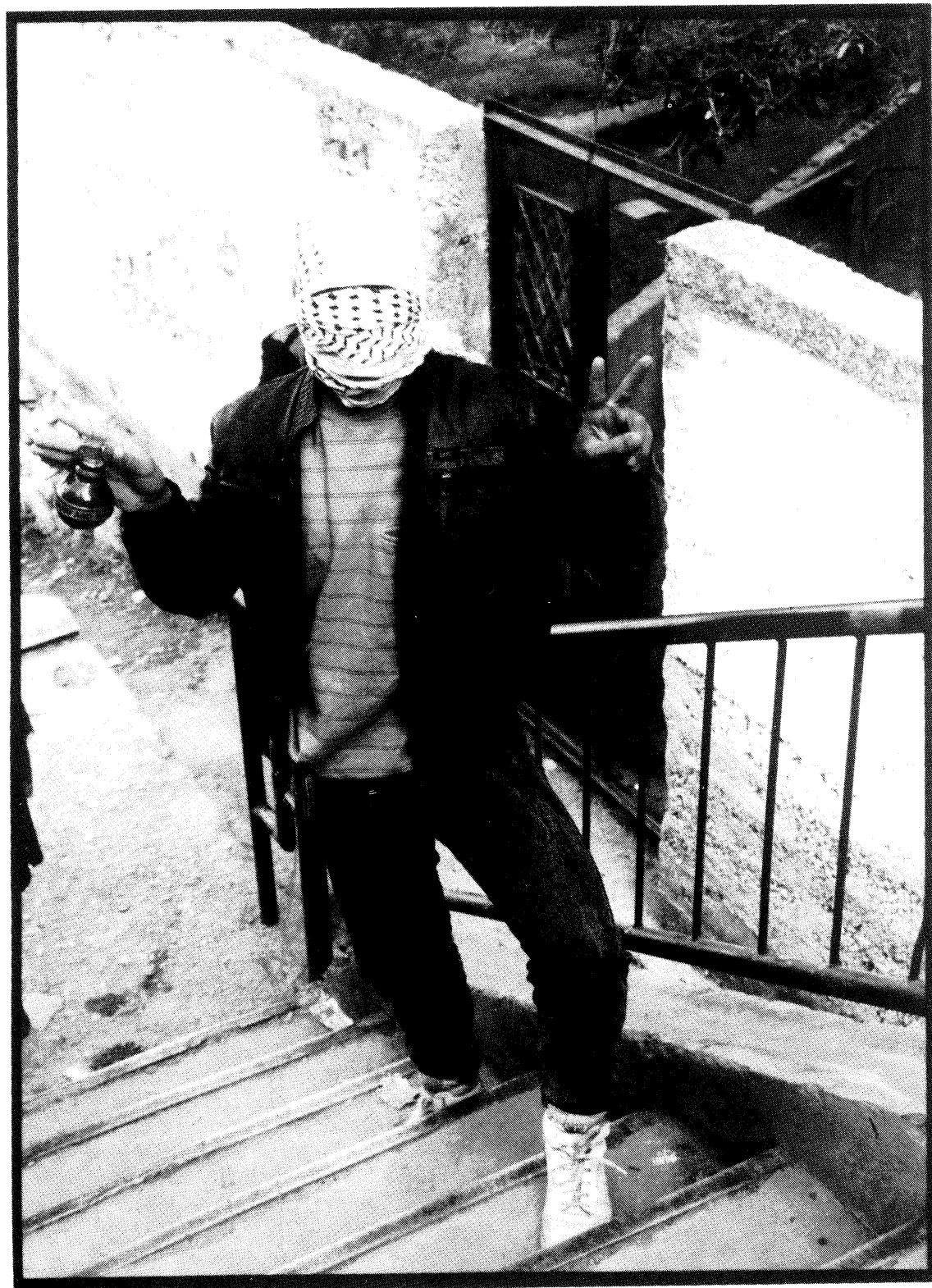
Man brukar ofta bedöma ett samhälles civilisationsgrad utifrån hur man behandlar barn och gamla. Eftersom myndigheterna sviker, måste vi andra vuxna ge våra barn en framtid. Vi måste bekämpa deras nedskärningspolitik, deras kärnvapen, militarism och miljöförstörning. Vi måste bekämpa deras makt och istället bygga ett nytt och civiliserat samhälle. För barnens och för framtidens skull. Låter det svårt? Låter det som en långvarig kamp? (Barnen växer ju så fort?)

Vi har faktisk allt att vinna också på kort sikt. De undersökningar som jag skrev om i artikelns början visar nämligen också att barn till föräldrar som är aktiva i kampen mot kärnvapen, krig och orättvisor, inte bara är mer kunniga och medvetna, utan också mindre rädda och pessimistiska. □

Henry Ascher
barnläkare

Ungdomarna på Västbanken och Gaza:

Vår tids hjältar



Hjältar – kan man kalla dem för det? Ja, det är faktisk så man upplever de unga pojkar och flickor som man möter i flyktinglägren – i Ramallah, Nablus och Jerusalem – några av Västbankens städer.

De finns överallt, palestinska familjer är barnrika. (Till stor fasa för till exempel Golda Meir, som på sin tid hade svårt att sova om nätterna för att det föddes så många palestinska barn.)

En ung invånare i Nablus. Tårgasbomben han håller i handen var avsedd för honom och hans kamrater. De finns överallt bland hus och gränder. Tillverkad i USA, och med en gas som framkallar sena missfall. Det har hänt att djur dör direkt av gasen.

I de trånga gränderna i Nablus mötte jag många av dem. De är samlade och målmedvetna, orädda, mjuka och vänliga – när de blir säkra på att man inte är deras fiende. Deras verklighet har gett dem en resning som man inte är van att möta från människor i deras ålder.

De allra flesta under tjugo år är födda i lägren och har sedan barnsben känt den israeliska ockupationsmaktens närvaro. Hur den påverkat deras liv, deras självkänsla, deras skolgång och deras sömn om natten.

De har tidigt sett i sina föräldrars ögon vad den inneburit. Så länge de minns har de hört berättelser om övergrepp, förnedring, tortyr och död. I nästan alla familjer de känner finns någon fängslad, invalidiserad, dödad eller deporterad.

Den palestinska familjen är en stark enhet, där man lever nära varandra i flera generationsled. Far- och morföräldrar åtnjuter en självklar respekt, en far är en given auktoritet och den palestinska mamman är den person vilket hela livet utgår från. Att flytta hemifrån innan man är gift, ses som en skymf och som ett nederlag av föräldrarna.

Barnen kan sin historia

I palestinska familjer berättar man för varandra. Om hur det var förut. Innan 1948, då den judiska staten utropades på den jord som barnens förfäder ägt och brukat i hundratals år. Deras farfar och morfar har berättat hur det blev sedan, efter att hundratusentals palestinier tvingats lämna sina gårdar, sina olivträd och sina får, och istället leva som flyktingar i grannländerna.

Barnen vet allt.

Tjugo år har gått sedan israelerna tog resten av deras land, Västbanken och Gaza. Under denna tid har 150 000 av barnens föräldrar tvingats in till Israels städer och blivit tredje klassens arbetare i Israels fabriker och restauranger, eller tvingats bygga hus åt bosättare, där förr deras egna byar låg. Det är inte många som kan försörja sig på jordbruk, eftersom det inte finns mycket jord kvar för dem att odla.

Intifadan, det palestinska upproret, startade den 9 december 1987. Upproret kom inte plötsligt eller utan anledning. Förtrycket hade nått den punkt då palestinerna hade att välja mellan att ge upp sitt människovärde, eller ta upp kampen för det. De hade inte mycket att förlora – förutom sina liv.



Barn i flyktinglägret utanför Ramallah.



Han är nitton år, och har skadats av fyra gummikulor i huvudet.

Det var barnen i Gaza, det mest tätbefolkade och nedslitna området i det som förr var Palestina, som tog upp de första stenarna och kastade mot soldaternas jeepar och tanks.

Handlingen spred sig, i varje läger och by tog barnen upp stenar och kastade. Under de första veckorna dödades många barn. Nu, ett år senare, har den israeliska armén fått order från regeringen att gå hårdare fram. Varje sten som kastas av ett barn, bestraffas med att barnets hem raseras.

Jag har stått i sådana ruinhögar. Det var innan påbudet om hårdare tag. Bredvid, i leran, stod istället ett tält, där familjen skulle leva vidare. Deras ägodelar, några madrasser och kokkärl, var samlade i det som varit familjens affär.

De äldre litar på ungdomarna

– Jag tackar gud för att vi har söner som försvarar oss, sa den gamla mormodern. Någon annan hjälp kan de inte vänta.

Soldaterna har också fått friare händer att skjuta gummikulor efter flyende barn. Dessa kulor har en kärna av metall och kan vara minst lika dödande som skarp ammunition.

I Nablus träffade jag en fjorton års flicka som blivit skjuten av en gummikula. Inte för att hon flydde, tvärtom. Hon berättade att hon en dag hörde bråk och oväsen utanför sitt hem. Hon gick ut och såg hur tre soldater slog och sparkade en pojke som låg på marken.

– Sluta slå honom, sa hon till dem, ni slår ju ihjäl honom.

– Han är terrorist, sa soldaterna. Han gör saker som är olagligt.

– Men ta honom till lagen då, sa hon, ta honom till domstolen, ni har ingen rätt att döda honom.

Då höjde en soldat sitt gevär, och sköt henne från tre meters håll rätt i ögat.

Det var på årsdagen av Intifadan jag mötte henne. Då hade det friska ögat påverkats av hennes skada och hon höll på att bli blind. Hon ville inte att jag skulle ta en bild på henne. Hon skämdes för sitt skadade ansikte.

– Jag ville gå ut och hjälpa henne, sa flickans pappa. Hon hade ont och skrek så.

Men soldaten tvingade in honom i huset igen, slog honom i magen med gevärskolven, och förbjöd honom att lämna huset. Efter flera timmar kunde han ta hand om sin dotter och få henne till sjukhus.

Jag besökte det enda palestinska sjukhuset. Det ligger i östra Jerusalem. I korridorer och i trappor väntar oroliga föräldrar. I salarna låg offren från Intifadan. Under 1988 tog sjukhuset emot 4 500 människor, de flesta barn mellan 12 och 25 år. Flera gånger har personalen framgångsrikt hindrat de israeliska soldaternas inbrytningsförsök. (I de statliga sjukhusen kommer de och går som de vill.

Vi ger inte upp

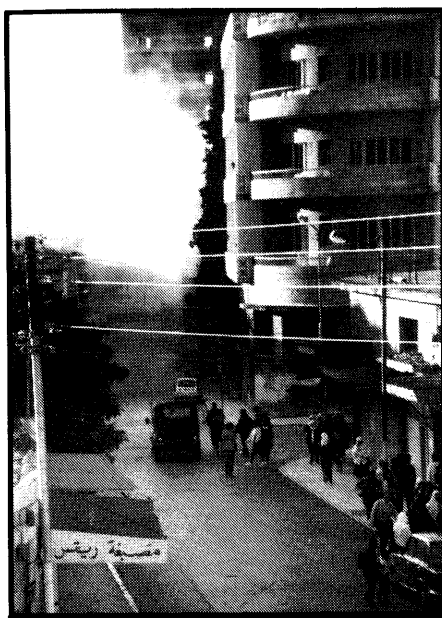
Jag såg brända barn, döende barn och amputerade barn. Bredvid sängarna stod deas föräldrar. Med ansikten som grät men ögon utan tårar.

– Intifadan ska fortsätta, sa en ung pojke och gjorde segertecknet när jag gick förbi hans säng. (Alla palestinska barn gör segertecknet). Han hade mist sitt ena ben. Han berättade att han stått i dörren till sitt hem. Det var bråk längre ner i en gränd. En jeep körde förbi, han såg hur en soldat höjde geväret och sköt. Han träffades i benet.

Många barn kommer aldrig till de statliga sjukhusen. Istället göms de hemma. De barn som skadas har varit med i någon demonstration eller sammanstötning med soldater. Därför händer det att soldaterna tar med sig barnen direkt från sjukhusen till något fängelse i Negevöknen. Oftast utan rättegång, kan de bli kvar i sex månader.



Fem bröder, vilken en av dem är utvecklingsstörd, står i resterna av sitt raserade hem. I Intifadans hem.



Tårgasen sprider sig efter en attack mot en flickskola.

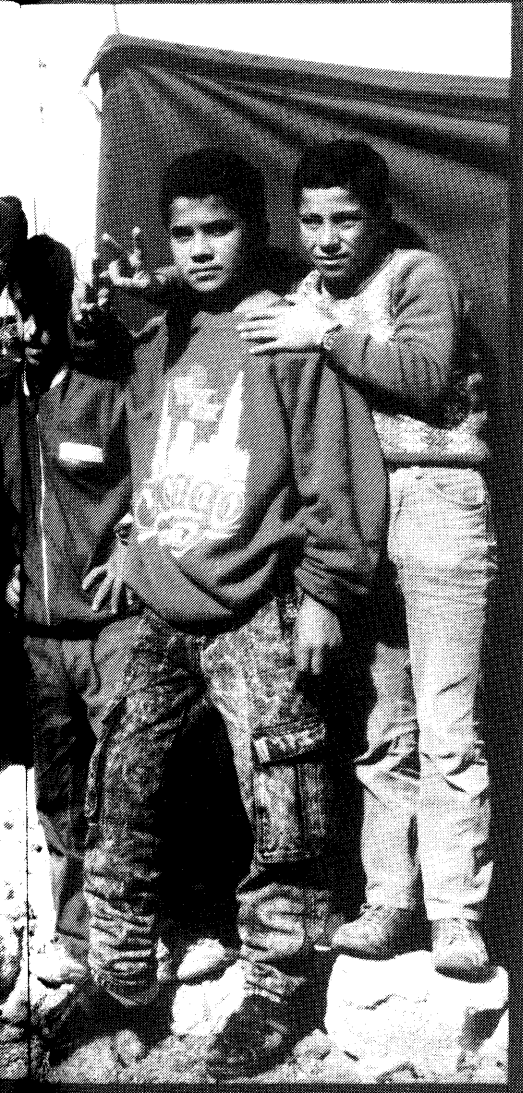
I varje stad, by och flyktingläger finns det frivilliga grupper av unga flickor och pojkar som tar hand om de skadade. De har lärt sig första hjälpen och klarar lättare skador. Ungdomarna besöker också familjer som mist en familjemedlem, hjälper och stödjer dem. De ser



En liten kille från ett dagis i Jerusalem bjuder på bröd och salt.

också till att föräldralösa barn tas om hand. De hjälper bönderna att distribuera sina varor. Tillsammans med sina mödrar bildar ungdomarna det när av underjordiska trådar som gör att det överhuvudtaget går att leva ett nödvändigt vardagsliv.

En söndagsmorgon vaknade jag



främman är det tält som syns bakom dem,

av gevärsskott och av tårgasbomber som detonerade i närheten. Från min hotellbalkong i Jerusalem såg jag hur jeep efter jeep körde upp i den närmaste gatukorsningen. Gallerförsedda polisrikter svängde runt hörnen med tjutande däck. Luften fylldes snabbt av tjock tårgasrök.

Attacken gällde skolbarn på väg till skolan. Denna söndag hade skolorna öppnat efter flera månaders stängning.

Israelerna tycks inte vilja att palestinska barn ska gå i skolan.

Nästa morgon var det likadant. Så har det varit morgon efter morgon, då klungor med tretton-fjorton års barn med skolväskan över armen varit på väg till skolan.

Klungorna skingrades och jag tvingades in från balkongen av den stickande röken. Men innan dess, alldeles under min balkong, samlades en grupp småflickor i vita huvuddukar, stämde upp en motståndssång, och med knutna små nävar traskade de vidare. Om soldaterna hört dem hade det varit nog för att sätta dem i häkte på obestämd tid.

Slängs ur sitt land

Västbankens sex universitet har varit stängda det senaste året. Innan dess har de godtyckligt öppnats och stängts av regeringen. Lärare och elever arresteras, skadas eller deporteras. Att bli deporterad betyder att slitas från sina syskon, föräldrar och vänner och att aldrig mer få sätta sin fot i landet. För närvarande står sex lärare och tjugo elever på deporteringslistan.

Nablus hus klättrar ner utefter två berg. I svackan ligger den gamla stadskärnan. Den sluts för och stängs vid utgångsförbud. När jag var där var det ett sådant tillfälle. Stämningen var mycket spänd och luften dallrade av oro. Småpojken i gränderna varnade för soldater som fanns i närheten. På alla höga tak såg man dem, beredda att skjuta och kasta tårgasbomber.

Det finns ingen barndom i lägren. Barnen blir snabbt och smärtsamt vuxna.

Inne i ett hem talade jag med det enda överlevande barnet i den familjen. Hennes bror hade skjutits med ett skott i huvudet i juli. Flickans mamma var fortfarande svårt chockad. Hennes pappa, som tidigare haft svårt att gå, lämnade inte längre sängen.

På min fråga hur hon klarade att ta hand om allt detta sa hon enkelt: – Det måste gå, det finns inget annat sätt.

De unga har ansvaret

En grupp unga män hade kommit in, då vi satt och pratade. De stannade i rummet bredvid och talade med pappan. De informerade honom om läget i stan.

De är de unga som tagit över ansvaret. Man kan se det i deras blickar, och man kan höra det på deras röster. Allvaret, beslutsamheten och modet talar sitt tydliga språk. De är också politiskt mycket medvetna och förberedda. Överallt pågår livliga diskussioner om enheten, om Arafat och om framtiden.

En ung man sa: Världen måste få veta hur vi har det, varför vi tagit upp kampen. Vi kommer aldrig mer att leva på knä, och vi kommer aldrig mer att lita till någon annan än oss själva. Men det är bra att ni är här och lyssnar på oss, så att ni kan berätta. □

Text och bild:
Marie-Louise Carlberg

NOTISER

Film om barn i tredje världen

Sebra film i Torsby ska producera fem novellfilmer om och för barn. Filmerna ska ge svenska barn en mer nyanserad bild av den tredje världen.

– Materiell fattigdom betyder inte nödvändigtvis kulturell eller andlig fattigdom, säger Johnny Steen från Sebra film i en intervju i Värmlands Folkblad. Vi talar om länder vars kultur var högt utvecklad när våra förfäder fortfarande var jägare.

Det som är främmande och obegripligt blir naturligt och bekant när man kommer närmare. Därför anser Johnny att identifikation är ett nyckelord när man producerar film om och för barn. Det viktiga är att betona det som förenar. Respekt för andra människor föds ofta ur enkla situationer som att skratta åt samma saker, att känna igen sig själv, säger han. Det gäller inte minst barn.

Filmernas titel blir "När min dröm blev sann ..."

Ekumeniskt kvinnoårtonde Kyrkor i solidaritet med kvinnor 1988-1998

Kyrkornas världsråd beslöt i januari 1987 att ta initiativ till ett ekumeniskt kvinnoårtonde, där kyrkorna visar sin solidaritet med kvinnor.

Årtiondet är ett tecken på växande medvetenhet och ansvarstagande inom den ekumeniska rörelsen.

Syftet är att

- ge kvinnor kraft och möjlighet att utmana de förtryckande strukturer i världssamhället, i sina egna länder och kyrkor;
- i delat ledarskap och beslutsfattande, i teologi och andlighet, bekräfta kvinnors avgörande bidrag i kyrka och samhälle;
- göra kvinnors perspektiv och handlingar synliga i arbetet och kampen för rättvisa, fred och skapelsens okränkbarhet;
- göra det möjligt för kyrkan att frigöra sig från rasism, sexism och könsstänkande, från tankar och praxis som diskriminerar kvinnor;
- uppmuntra kyrkorna att handla i solidaritet med kvinnor.

Vill du veta mer?

Kontakta Hilda Lind, Stiftsbyrå, Box 1004, 221 02 Lund.

RECENSIONER

Denna bok handlar om skilsmässobarnens situation. En skilsmässa lämnar djupa spår, även hos de vuxna som är inblandade, men det är barnen som blir de verkliga förlorarna. Eva-Mari Köhler inser att alla äktenskap inte går att bevara, men "alla barn borde ha rätt till två föräldrar som är sams, som gemensamt försöker ge barnet vård, omsorg och fostran". Tyvärr leder en skilsmässa ofta till maktkamp och vårnadsstrid, och barnen kommer i kläm.

Blir inte trodda

För många barn uppstår svåra lojalitetskonflikter, andra tror det är deras fel att föräldrarna skildes, många blir "fixare" och försöker få föräldrarna att leva tillsammans igen. Barn blir inte trodda när de säger vem de helst vill bo hos. Syskon som vill vara ihop fördelas mellan de vuxna.

Eva-Mari Köhler har arbetat i 15 år med barn i skilsmässosituationer, och hon står fullt och helt på deras sida. Hon ger en mängd exempel ur sin stora erfarenhet på hur barn – och vuxna – upplever skilsmässan, och även om hon inte tror att föräldrar eller andra vuxna har onda avsikter, är de ofta aningslösa i sin självupptagenhet under den svåra processen som en skilsmässa är.

EVAMARI KÖHLER
**HUR MYCKET
SKA EGENTLIGEN ETT BARN
BEHÖVA TÅLA**



Eva-Kari Köhler:
**HUR MYCKET
SKA
EGENTLIGEN
ETT BARN
BEHÖVA TÅLA**
för att tillfredställa
de vuxnas behov?
Carlsson Bokförlag 1988

Eva-Mari Köhler har inte mycket till övers för socialarbetare, jurister, byråkrater

som sätts att utreda och döma i vårdnadstvister. Vad barnet angår, skulle man lika gärna

kunna kasta tärning om deras framtid, eftersom man ändå inte i första hand ser till deras intressen.

Myten om skilsmässobarn

Eva-Mari Köhler gör många skarpsynta iakttagelser, och jag erfar både skamkänslor och aha-upplevelser under läsningen. Berättelserna ur verkliga livet, barnens reaktioner, deras styrka och svaghet, är ofta gripande. Författaren understryker att det absolut inte ligger något i myterna om att skilsmässobarn blir mer sjuka, neurotiska, kriminella eller asociala än barn som växer upp i en kärnfamilj.

En skilsmässa verkar alltid uppfostrande och utvecklande och undgår aldrig att påverka barnen – på gott och ont.

Tyvärr är inte detta en lättläst bok. När författaren går utanför de konkreta exemplen, när hon analyserar och drar slutsatser, blir hon snårig och svårtydd. Som de flesta av sina kolleger lider hon av en yrkessjukdom som ger sig uttryck i ett psykologiskt fikonspråk. Det är synd, för Eva-Mari Köhler är en pionjär inom sitt område, och hon har intressanta och viktiga saker att berätta. □

Aase Bang

BARNDOMENS LANDSKAP

Dikter om barnet
och barndomen
En antologi
redigerad av
**Gertrud och Siw
Widerberg**
Rabén & Sjögren 1988

En njutbar liten bok, att återvända till igen och igen. Siw och Gertrud Widerberg har samlat ett hundratal dikter

om barndomen, skrivna av svenskspråkiga poeter från olika tider, med olika bakgrund och mer eller mindre kända – från Carl Michael Bellman till Kristina Lugn.

Urval är alltid subjektiva, och man kan naturligtvis fråga sig varför den eller den dikten inte har kommit med. Men man hittar både välkända gamla vänner och gör nya, angenäma bekantskaper. Många av känslorna som förmedlas nickar man igenkännande till – just sådär var det att vara liten.

Men det går inte att återbe-

rätta innehållet i poesi, den måste läsas. Gör det!

Boken är illustrerad av svenska konstnärer.

Två dikter ur **Barndomens landskap**:

Aase Bang

Vaggvisa

*Solen går sin höga ban
uppå himmlarunden,
månen seglar som en svan
uti midnattstunden.
Allting gammalt är så nytt
för en liten fattig glytt,
som kom i jåns till världen.*

Harriet Löwenhjelm

Tidiga minnesbilder

*Jo det är sant
att jag kunde flyga som barn!
Högt flög jag jublande av
glädje!
Men vem klippte mina
vingar?
Plötsligt kändes kroppen
tung som sten
och lusten att leka fågel
var borta.*

Maria Wine

"Per och Maj älskar varandra. Men Per har redan två barn, Pål och Pia, som i vanliga fall bor hos sin mor. Och Maj har sina barn, Mats och Martin, boende hos sig.

Ibland kommer Pål och Pia för att bo hos Per – därmed också hos Maj, Mats och Martin. Och ibland är Mats och Martin borta för att bo hos sin far.

Då blir Per och Maj ensamma – tills de skaffar sig ett gemensamt barn. Och pusslet blir allt svårare att lägga ..."

Leve Styvfamiljen är den första boken på svenska om de nya familjerna – styvfamiljerna. Omslagets Carl Larsson-idyll i form av pusslet som inte är färdigbyggt illustrerar drömmen om kärnfamiljen som inte kan uppfyllas i styvfamiljen. Styvfamiljen är en egen familjeform på egna villkor. Vardagen ser annorlunda ut än i kärnfamiljen.

Med i hemgiften finns skilsmäsoerfarenheter och barn från tidigare relationer. I den nya familjen skall mina barn, dina barn och kanske våra barn försöka hitta en ny gemenskap.

Styvfamiljen är ingen ny företeelse. Förr var det vanligt att barn växte upp i styvfamilj pga den ene förälderns död. Styv kommer från tyskans stief och engelskans step och betyder stympad, berövad. Barnen blev berövade sin riktiga förälder och fick istället en styvförälder.

Myten om styvfamiljen

Idag bildas styvfamiljer oftast efter skilsmässor. Men fortfarande bär vi med oss myterna om styvfamiljen som vi förknippar med Askungen, Hans och Greta och Snövit. Vi har med oss bilder av den elaka styvmodern från sagans värld.

Tidigare böcker om styvfamiljer har handlat om amerikanska förhållanden och främst riktat sig till professionella behandlare. Den här boken kan rekommenderas till alla som lever i eller nära en styvfamilj eller som av an-

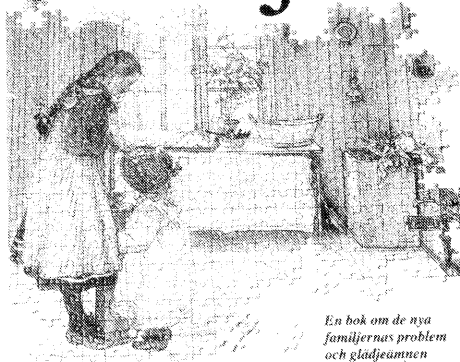
nan anledning är intresserade – och den kan också läsas av professionella tex sjukvårdspersonal, socialarbetare, bostadsförmedlare, planerare.

I Sverige skiljer sig 20 000 gifta par varje år. Dessutom separerar ca 4 000 sambo-par. Det betyder att 25 000 barn berörs av skilsmässor varje år. Efter tre år lever 30% av dessa i styvfamilj.

Nya familjer bildas. Förväntningarna är stora. Det som var dåligt och fel i den första familjen skall inte upprepas. Den här gången skall det lyckas. I den situationen är det lätt att sätta på skygglapparna och tro på en annan myt: "Eftersom vi älskar varandra så älskar du mina barn, jag älskar dina barn och barnen älskar sina styvföräldrar och styvsyskon."

Ofta finns ambitionen att bilda en ny slags kärnfamilj. För att klara av att leva tillsammans måste en ny familjestruktur bildas. Olika traditioner, regler och normer skall tillfredsställas.

Leve styvfamiljen!



En bok om de nya familjernas problem och glädjerna

Lars Joelson

Barbro Thomsgård-Joelson

PRISMA

Lars Joelson &
Barbro Thomsgård-Joelson:
LEVE STYVFAMILJEN
Prisma 1988

därför lättare ge råd och stöd till barnet.

En styvförälder kan föra med sig in i familjen nya perspektiv på vardagen, nya intressen, andra vanor och värderingar.

Barnet kan få en större släkt av styvsyskon och andra från styvföräldrarnas släkt. Ett ensamt barn kan få syskon. Barnet kan få tillgång till två hem där det känner sig välkommen. Och kanske det bästa av allt – barnet kan få möjlighet att växa upp i ett hem med två vuxna som älskar varandra och som kan samarbeta med varandra.

Författarnas ambition har varit att skriva en bok där människor kan känna igen sig. De har lyckats förmedla vardagen i de nya familjerna på ett engagerande och lätt-samt sätt. Genom boken "synliggörs" styvfamiljernas situation. Författarna visar på svårigheterna, men framför allt – glädjen och möjligheterna! □

Kristina Larsson Sjöberg

Jubileum I

För 70 år sedan, året 1919, beslöt riksdagen att kvinnor skulle få rösträtt till andra kammaren och valbarhet både i andra och första kammaren.

Det skedde efter många och hårda kampår – vi har inte fått någonting till skänks!

I Finland fick kvinnorna allmän politisk rösträtt 1906, och 1913 var det de norska kvinnornas tur. Danska kvinnor fick rösträtt 1915, de isländska 1919.

Jubileum II

I år fyller den norska folkskolan 250 år. Detta firas naturligtvis över hela landet, inte minst i samebyn Bosekop i Finnmark.

De första som fick regelbunden skolgång i Norge var faktiskt samebarnen, tack vare en nitisk missionär som hette Thomas von Westen.

Det nya paret börjar ofta sin relation med brist på tid för varandra och brist på pengar på grund av försörjningsbördan. De ställs inför en komplex situation med nya relationer till varandra, till barnen, till tidigare makar, mor- och farföräldrar och övrigt socialt nätverk.

Rent praktiskt innebär den nya familjen ett ständigt planerande av tider för umgänge med barn och en bostad som skall anpassas till en familj som kontinuerligt växlar i storlek.

Nya perspektiv

Den första kaotiska tiden för styvfamiljen när man just har flyttat tillsammans kan så småningom övergå i en balans inom familjen. Författarna betonar att det också finns fördelar med att bo i styvfamilj. Barnen får flera vuxna som kan vara positiva modeller. En styvförälder kan ibland vara mera neutral än den biologiske föräldern och

Perestrojka ur



Vi tre från SKV, *Erni Friholt, Aase Bang* och jag, flög till Moskva en gråkall dag alldeles i slutet av november. Vi var inbjudna av sovjetiska kvinnokommittén till en viktig konferens om kvinnornas inställning till, och problem under planeringen av perestrojkan. Förutom SKV, var delegater från alla Europas länder samt USA och Canada inbjudna.

Vi var 85 kvinnor som samlades i kvinnokommitténs hus, strax bakom Röda Torget.

Moskva var snöigt, kallt och blåsigt men vackert. De annars så breda, ofta sexfylliga avenyerna var åtskilligt smalare av snövallar som kantade trottoarerna. Det snöade nästan oavbrutet i två dagar.

Vintermetare

Från vårt hotell Ukraina vid flodstranden såg vi vintermetare på den frusna floden, och träden utmed promenadstråket var vackert rimfrostiga.

Kvinnokommitténs vackra hus på Nemirovich-Danchenkogatan är värt ett eget kapitel. Kvinnorna delar det med ett fackförbund, men även den halva delen är imponerande stort. Stora hallar med pampiga trapparangemang och stora vackra salar. Salen där konferensen höll till rymde gladeligen de 85 delegaterna och ett 50-tal åhörare.

Från eget kök serverade man oss förfriskningar två gånger varje dag. Kaffe, underbart gott the, läskedrycker och kakor. Till övriga måltider fraktades vi i bussar till vårt hotell.

Allt var perfekt organiserat även om det tog lite tid att komma fram på grund av snön. De intressanta diskussionerna redogör Aase för härnadan.

Perestrojkan – hur märktes den ute bland människomyllret i jättestaden Moskva?

Som vanligt var moskva-

borna vänliga, och genomgående välklädda i den bistra kylan.

Inte alla förstod

Ibland tycktes det som om alla talade om perestrojkan men att inte alla till fullo förstod vad det egentligen handlade om. Fortfarande stod äldre grånade människor på pass vid hotelldörrarna och kontrollerade noga dem som gick in och ut. Om det är nödvändigt att ha det så kan ju bara det sovjetiska folket avgöra. Men det kunde absolut göras på ett vänligare, mera tjänstvilligt sätt.

En vanlig turist kan aldrig förstå varför man inte kan släppas in på ett café och få något varmt i kylan när lokalen inte ens är halvbesatt och det är 2-3 timmar kvar till den stängningstid som finns anslaget på dörren. Det finns säkert på många ställen betjäning som har förstått att serviceyrken innefattar god betjäning, men det är alltför vanligt med motsatsen.

Av kulturen bjöd man frukostigt som alltid. Hälften av konferensens deltagare såg "Furst Igor" och de andra såg "Barberaren i Sevilla" med Bolsjojteaterns ensemble. Båda överdådiga både vad gäller röster och färgsprakande rekvisita. Till feststämningen bidrog också det vackra kongresspalatset i Kreml. Det rymmer nästan 10 000 personer.

Kulturskatt

Behöver det sägas att båda föreställningarna var fullsatta. Det sovjetiska folket har tagit sin rika kulturskatt helt till sitt hjärta.

Till sist – vilken fröjd att än en gång träffa alla systrar från när och fjärran. Några lika unga och vackra som sist vi sågs. Andra med en eller annan rynka eller grått hårstrå mer, men ack så kära att se i sin uthålliga kamp för en bättre värld. Vi ses igen!

Evvy Andrén

– Rapport från den internationella kvinnokonferensen i Moskva, december 1988.

Man kunde inte ta miste på entusiasmen, optimismen och förhoppningarna hos de sovjetiska kvinnorna, som hade bjudit in oss för att förklara perestrojkan och diskutera gemensamma problem.

Vi har ofta haft tillfälle att träffa kvinnor från Östeuropa. SKV har ett brett internationellt kontaktnät och vi möter kvinnor från hela världen på olika kvinnokonferenser. Vi har också haft gäster från både väst och öst på våra internationella seminarier.

Ibland har det känts frustrerande med deras envisa påståenden att de levde i den bästa av alla världar, med full jämlikhet mellan könen, perfekt barnomsorg och ingen ungdomskriminalitet eller kvinnomisshandel. Eftersom allt redan var perfekt, fanns det heller inga visioner om att skapa ett bättre – ännu bättre – samhälle.

Våra problem

Detta medan vi från väst redogjorde för alla våra problem från knarkmissbruk till arbetslöshet och låga kvinnolöner. Kanske glömde vi ibland att framhäva saker som faktiskt fungerar bra hos oss – och kanske behövde östeuropeerna en dyster bild av det kapitalistiska samhällets avigsidor när de jämförde vår rikedom med sin egen tillvaro, dominerad av varubrist och andra tillkortakommanden.

Nu kan de äntligen berätta hur de **egentligen** har det. Helt öppet lade de fram sina problem – men också sina planer och drömmar för framtiden.

I fyra dagar satt vi tillsammans morgon till kväll och lyssnade och diskuterade.

Kvinnofråga

Varje morgon började med en föreläsning om utrikespolitik, ekonomi, juridik eller "kvinnofrågor". De tre första ämnena presenterades av män, som förklarade den nya politiken och svarade på frågor. De talade kortfattat, 30-40 minuter, utan manuskript, de var spirituella och belästa, och svaren på våra frågor kom snabbt och var ofta humoristiska. Även de sovjetiska kvinnorna – det var ett 50-tal närvarande – tog tillfället iakt att ställa frågor.

Vi fick bland annat veta att Sovjet även i fortsättningen kommer att vara en enpartistat, men med större möjligheter för gräsrotterna, genom fackföreningar och andra organisationer, att nominera kandidater till beslutande församlingar.

En ny institution, *folkkongressen*, ska bildas. Här ska ingen ledamot få sitta längre än fem år, och det förväntas att de ska vara självständiga och aktiva – inte sådana som "bara lyfter armen vid omröstningar".

Radikalisering

Man förbereder en radikal ekonomisk reform. Hundratala förslag om detta har kommit från folket, och man förbereder rådslag över hela USSR, som ska pågå under

de ryska kvinnornas perspektiv

ett år, och där så många som möjligt ska delta i diskussionerna.

Hittills har man satsat allt för ensidigt på tungindustrin.

Om nedrustningen: "Vi står inte längre vid avgrunden, vi rör oss bort från den".

Om miljön: Inget företag ska accepteras som inte klarar stränga miljökrav. Men Sovjet kan inte ensam lösa miljöproblemen, det är en internationell angelägenhet. Miljön kan inte vänta till imorgon, "problemen måste lösas idag – eller helst igår".

Det blev också sagt att socialism utan frihet inte är någon socialism, och en universell, absolut sanning existerar inte. De intellektuella och bönderna välkomnar perestrojkan, medan många arbetare och byråkrater är negativa.

Detta var ett litet axplock av vad de manliga experterna uttalade.

Träffade eliten

Ännu intressantare var diskussionerna i mindre grupper mellan gästerna från hela Europa och de sovjetiska kvinnorna. Vi fick tillfälle att träffa ett 50-tal, som representerade en elit av välutbildade akademiker. Där var jurister, professorer, läkare, företagsledare, forskare, redaktörer osv. (Jag tror den enda arbetaren var Kvinnokommitténs president *Zoya Pukhova*, som jobbar inom textilindustrin och är en Arbetets Hjärte. Hon är också en av de sex kvinnorna i Högsta Sovjet).

Utgångspunkten är inte den bästa, för i dagens Sovjet lever kvinnorna verkligen under dubbla bördor. Nästan alla yrkesarbetar. De har långa arbetsdagar, ofta i tunga jobb och långa arbetsresor. Varje dag kör de för att handla mat och andra förnödenheter. Många familjer saknar egen bostad och det finns inte tillräckligt med daghem. Det saknas moderna hjälpmedel i hushållet, och männen hjälper inte till hemma.

Abort vanligt

Skilsmässor är vanliga, och

det finns 15 miljoner ensamstående mödrar. Varannan familj har bara ett barn, men preventivmedel är en bristvara, så många använder abort istället. Vissa kvinnor kan ha genomgått 10-12 aborter. Spädbarnsdödligheten är fortfarande hög. Det händer att unga, ogifta flickor lämnar sina barn på BB, de växer sedan upp på barnhem.

I arbetslivet är det som här hos oss: kvinnorna är i teorin jämställda, men statusyrken och höga löner går till männen. Kvinnorna har i regel lika lång utbildning, men typiska kvinnoyrken som läkare och lärare är låglöneyrken.

Kvinnorna vidareutbildar sig inte (när skulle de ha tid med det?), och om de utnyttjar sin lagliga rätt till kortare arbetsdag och flexitid befordras de inte. En jurist berättade att hon arbetade på ett institut med 22 avdelningschefer, men bara två av dessa är kvinnor.

Zoya Pukhova underströk att perestrojkan är nödvändig för att lösa kvinnornas problem, men på den andra sidan kan inte perestrojkan genomföras om inte kvinnorna aktivt deltar i förändringsarbetet.

Kvinnorna viktiga

Man hoppas att en starkare kvinnorepresentation i politiken ska betyda en hel del. Kvinnokommittén får 75 representanter i folkkongressen – det kommer dessutom att utses många kvinnor från olika fack- och ungdomsförbund och andra organisationer.

På varje arbetsplats och i bostadsområdena uppmanas kvinnorna att bilda *kvinnoråd*, som ska gripa tag i problemen på lokal nivå. Kvinnoråden är frivilliga sammanslutningar, och de bildar redan ett nätverk över hela landet.

Kvinnoråden ska försöka aktivera kvinnorna, de ska peka på och diskutera problem, hitta lösningar och se till att de genomförs.

Som ett konkret exempel berättade någon om sin arbetsplats i Moskva, där kvinnorådet bland annat köper in matvaror till de anställda så de ska slippa köa i affärerna, förmedlar teaterbiljetter (nästan omöjligt att komma över för vanliga Moskvaor) och att arbetskamraterna genom kvinnorådet åtar sig att stödja och besöka barnen på ett barnhem.

Arbetarkvinnorna har ofta tunga jobb i dåliga arbetsmiljöer, och många har skiftarbete. Lagstiftningen som ska skydda dem fungerar inte alltid. Här kan kvinnoråden spela en viktig roll genom att kräva förändringar av arbets-situationen och en lönemässig uppvärdering av kvinnojobben.

Fler daghem

Det är viktigt att förbättra småbarnsmammornas situation. Förutom betald graviditetsledighet har de rätt till delvis betald ledighet i 18 månader. Men daghemmen måste byggas ut och först och främst måste mansrollen ändras och männen förmås att dela barnomsorg och hushållsarbete.

Det är kampanjer på gång i press och TV, och "vår" ekonomiprofessor fick varma applåder från de sovjetiska åhörarna när han sa att en man som inte hjälper till hemma är ingen riktig man.

Man inser nu att männens roll i barnomsorgen är viktig, speciellt när så många mödrar är ensamstående. Förra gången jag var i Moskva skrattade en kvinna högt när hon berättade att hon hade sett unga män arbeta på ett daghem i Stockholm – men nu går man alltså medvetet in för att rekrytera dem till förskole- och lågstadielärare.

Sonen lagade middag

En filosofiprofessor berättade att hon blev mycket förvånad när hon ringde till sin son och han inte hade tid att prata

med henne, – han skulle ha middagen klar till familjen kom hem. Hon var glad över att svärdottern hade lyckats fostra honom, för han hade inte fått det med sig hemifrån.

"Vi önskar inte att kvinnors jämställdhet med männen ska bli en tung börda för kvinnorna eller ha negativa konsekvenser för familjeliv och barnens fostran", sa *Zoya Pukhova*. Därför är det viktigt att daghemmen byggs ut, att vardagsservicen och även boendet förbättras. Enligt planerna ska varje familj ha egen bostad innan år 2000.

Matproduktionen måste ökas, likaså tillgången på andra konsumtionsvaror. Detta prioriteras.

Kvinnoråden har bara funnits i drygt ett år, till skillnad från det centrala organet Kvinnokommittén, som bildades under andra världskriget.

Alla hade stora förväntningar på att kvinnorådets gräsrotsarbete skall resultera i förbättrade villkor för kvinnorna, både på arbetsplatserna och i hemmen.

Alla var nyfikna på de utländska gästernas erfarenheter, bland annat var intresset för feminismen stort. De försöker medvetet ta lärdom av andra länders erfarenheter, såväl socialistiska som kapitalistiska, vad gäller kvinnofrågorna.

De underströk också intresset för utökade kontakter. Detta ledde till att vi i SKV har bjudit hit ett par av dessa kvinnorna. De kommer att besöka högskolor, folkhögskolor och gymnasier, men också delta i offentliga möten som våra avdelningar anordnar.

Vi försöker också ordna en turistresa för ett trettiotal sovjetiska kvinnor till Sverige, samt ett utbyte mellan svenska och sovjetiska konstnärer. □

Aase Bang

Internationella tribunalen mot regimen i Turkiet

Den 10-11 december 1988 deltog jag i den Internationella tribunalen mot regimen i Turkiet. Tribunalen ägde rum i Köln och samlade under båda dagarna 5-600 människor, mest invandrare och flyktingar från Turkiet numera bosatta i Västtyskland.

Jag deltog som SKV:s representant på inbjudan av Svensk-Turkiska Solidaritets- och kulturföreningen i Stockholm.

Vi var sju delegater från Sverige: Tommy Franzén representerade VPK, Hasse Karlsson och Sven Ehrenborg representerade KPML(r), Christian Schirardt Miljöpartiet, Anna Broman Röd Press och Anders Forsström Kurdistanbulletinen. Hasse Karlsson, Christian Schirardt och jag satt i juryn.

Anledningen till att tribunalen sammankallats är att den turkiska regimen bryter mot en rad punkter på listan över mänskliga rättigheter.

Ett mycket allvarligt brott mot dessa rättigheter är att regimen använder sig av tortyr i fängelserna för att framtvunga bekännelser av politiska fångar.

Detta är ett sedan länge känt faktum bland exempelvis turkiska invandrare i Sverige. Först på allra senaste tiden har svenska massmedia börjat uppmärksamma dessa övergrepp mot såväl barn, kvinnor och män i turkiska fängelser.

Listan med anklagelsepunkter var lång. Raden av vittnen vid tribunalen likaså. Sju anklagelseskrifter lästes upp och delades ut bland tribunalens jurymedlemmar. Skrifterna gällde åsikts- och organisationsfrihet, samt pressfrihet, således rättighet att bedriva politisk verksamhet, kvinnors rättigheter, den kurdiska befolkningens rättigheter, fackliga rättigheter.

Två anklagelseskrifter riktades dels mot regimen brott mot den turkiska författning-

en vilken satts ur spel genom undantagslagar stiftade 1982, och dels mot polisens och militärens samröre med den reaktionära regimen i Turkiet.

Juryn enade sig om ett uttalande som starkt fördömde den turkiska regimen brott mot de mänskliga rättigheterna. Ett särskilt uttalande avgavs av de svenska delegaterna. Båda uttalandena kommer att publiceras i nästa nummer av VI MÄNSKOR.

På kvällen den 10 december var tribunalens jury och deltagare inbjudna att delta i en stor kulturfestival anordnad av olika turkiska organisationer.

Festivalen samlade flera tusen människor, kvinnor, män och barn i alla åldrar. Där uppträdde bla den kände kurdiske sångaren Sivan Perwer.

Tyvärr insjuknade jag själv i influensan och måste lämna festivalen för att kureras mig för nästkommande dag och gick därför miste om alla fina uppträdanden.

Med alla goda krafter hjälpte jag avsluta tribunalen och lämna det gråregniga Köln i en upplyftande känsla av att ha varit med om att skapa historia.

Det ankommer nu på alla progressiva och demokratiska människor att hjälpa till att föra kampen mot den turkiska regimen brott mot mänskliga rättigheter vidare.

Hjördis Levin
medlem av SKV:s
förbundsstyrelse

Runt stammen

Dikter av Margit Ekelund
80 kr + postförskott
och emballage.
För beställning, ring:
0522/202 06

EVA PALMAER 85 år

En av SKV:s förgrundsgestalter genom åren fyllde 85 år den 11 februari. Eva Palmaer var ordförande i förbundet under åren 1964 till 1979, och hennes insatser för den radikala kvinnokampen är oomtvistade.

Eva, fil. lic. och lektor i kemi, var också under många år ordförande i Sällskapet Sverige-Sovjetunionen.

En intervju med Eva Palmaer kommer i nästa nummer av VI MÄNSKOR, i samband med SKV:s eget jubileum. (Eva var 10 år när SKV bildades!)

Vi sänder våra varmaste lyckönskningar!

Aase Bang

Fredsresa till Murmansk

I juli gör SKV en resa till Murmansk. Våra dagar i den intressanta staden sammanfaller med de s k fredsdagarna, då Murmansk blir centrum för en mängd nordiska fredsorganisationer, tillsammans med de sovjetiska.

Resan går med egen turistbuss från Göteborg, med anslutning under vägen. Avresedag är inte fastställd, men intresserade kan ringa till SKV:s lokal i Göteborg, tel 031-14 40 28.

Resan tur och retur tar sex dagar.

Resan kostar 4 000 kronor. Detta inkluderar resa, frukost och hotell. Under dagarna i Murmansk ordnas utflykter, som ingår i priset. Senaste anmälning är 1 juni, och då tillsammans med anmälningsavgift, 500 kronor.

TACK för alla penninggåvor som VI MÄNSKOR har fått.

Protest mot franska kärnvapenprov

Arbetsgruppen för PROVSTOPP NU planerar en helsides annons mot de franska kärnvapenproven i Stilla Havet i en fransk dagstidning den 14 juli.

Annonsen blir dyr, och det behövs stöd från organisationer och enskilda i Sverige, Frankrike och övriga Europa.

Stödjer du aktionen, kan du sätta in pengar på SKV:s insamlingskonto, pg 5 13 23-4.

Märk talongen "Provstopp NU".

SKV - 75 år 1989

Svenska Kvinnors Vänsterförbund bildades i mars 1914, efter initiativ av läkaren *Ada Nilsson*. Förbundet uppstod "spontant som en folkvisa", enligt Elin Wägner, som var med från början.

75 år i kamp för kvinnors och barns rättigheter, för fred, mot allsköns förtryck, för internationell solidaritet.

Det ska vi fira!

Nästa nummer av VI MÄNSKOR kommer till stor del att ägnas åt SKV:s historia, och några av de kvinnor, kända och anonyma, som med hemvist i vårt förbund har kämpat på barrikaderna.

Jubileumsfest

Välkommen till Stockholm lördagen den 23 september, då vi firar vårt förbund med en stor fest. Det blir uppträdanden av förstklassiga artister, utländska gäster och stort deltagande av SKV-are från hela landet, hoppas vi!

SNART går det åter bra att hyra Gesundastugan. Möjligen är den färdigbyggt till påsk. Ring Evy Andrén för närmare besked. Tel 031-47 40 02.

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Postgiro 50 50 95-0. Insamlingskonto 5 13 23-4

Barnängsgatan 23
116 41 STOCKHOLM
Tel. 08-40 92 05

(Tisdag och torsdag kl 13.00-15.00)

Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG
Tel. 031-14 40 28

(Måndag-fredag 10.00-15.00)

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck. Förbundets målsättning är

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnor-

nas Demokratiska Världsförbund. (Womens' International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 138 anslutna organisationer i 124 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Arvika
Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel. 0563/802 32

Forshaga-Kil
Ingela Ahlberg
Prästbol Pl 7003
66 500 Kil
Tel. 0554/153 07

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytölvägen 24
612 00 Finspång

Göteborgsdistriktet
Zaida Hagman
Regnådersgatan 4
417 32 Göteborg
Tel. 031/54 19 94

Bjurslätt
Harriet Engman
Langströmsg. 50 A
417 25 Göteborg
Tel. 031/53 66 96

Centrala avd i Göteborg
Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Mölndal
Gunhild Johansson
Storgatan 26
431 31 Mölndal
Tel. 031/27 71 04

Gävle
Inger Johansson
Hamiltongatan 32
802 20 Gävle

Huskvarna
Ingrid Nilsson
Hagstengatan 5 A
561 34 Huskvarna
Tel. 036/13 74 55

Karlshamn
Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel. 0454/291 60

Karlstad
Siv Dahlgren
Mellqvistvägen 1
663 00 Skoghäll
Tel. 054/239 15

Katrineholm
Gunnel Rudin
Storgatan 46 A
643 00 Vingåker
Tel. 0151/122 00

Kramfors
Marie Sölvebring
Svano 1764
870 40 Lunde

Linköping
Sonja Wahlstein
Eklundsgatan 5
582 63 Linköping
Tel. 013/13 08 48

Ljungby
Elsmarie Edström
Olofsgatan 26 B
341 00 Ljungby

Luleå
Agnes Wennberg
Vinkelgränd 1
951 41 Luleå
Tel. 0920/195 34

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel. 046/20 08 20

Malmö
Anna Landberg
Bildesgatan 1
211 57 Malmö
Tel. 040/23 40 76

Örebro
Marie Wikner
Asbyvägen 7
703 75 Örebro

Olofström
Carina Gillberg
Snöbärsvägen 12
293 00 Olofström
Tel. 0454/400 77

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel. 0911/372 76

Södertälje
Ulla Ringström
Högåsvägen 39
151 31 Södertälje
Tel. 0755/649 62

Skellefteå
Barbro Wiklund
Fäbrogatan 5
931 56 Skellefteå
Tel. 0910/885 47

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholms södra förorter
Eva Danielsson
Mariestadsvägen 8
121 50 Johanneshov
Tel. 08/49 57 00

Stockholms innerstad och norra förorter
Gerd Thambert
Asogatan 170:1
116 32 Stockholm
Tel. 08/41 46 51

Spånga
Kerstin Juneberg
Cervins väg 17 B pl 5
163 58 Spånga
Tel. 08/760 11 72

Uppsala
Gunilla Ohman
Flogstaväg 154
752 63 Uppsala
Tel. 018/46 06 84

Förbundsordföranden:
Aase Bang
Herrgårdsgatan 12
652 24 Karlstad
Tel. 054/18 99 61

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Erni Friholt
Stocken 2127
440 80 Ellös
Tel. 0304/512 15

Vårvinterdagen
När vårvinterdagen
fann sitt slut
och den mörka natten
hittat ut ur sitt gömställe
där den legat och smugit
då går jag ut
på en promenad
långt bort från
vår stora stad
och då tänker jag
på ditt och datt
i min lilla röda hatt

Sara Berg

Ge någon kär vän en prenumeration på VI MÄNSKOR

Fyll i kupongen så vidarebefordrar vi den till din lokalavdelning.

- ☐ Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
- ☐ Jag vill bli medlem i SKV
- ☐ Jag vill prenumerera på SKVs tidning
VI MÄNSKOR. Årsprenumeration 100 kr.
Gåvoprenumeration 85 kr.
Stödprenumeration 150 kr.

Namn

Gatuadress

Postadress

Telefon

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG